

RŪTA ČAPAITĖ

Sveikatos tema Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto ir jo amžininkų laiškuose¹

ANOTACIJA. Straipsnyje aptariamos Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto, jo adresatų ir adresantų laiškuose aptinkamos su sveikatos reikalais susijusios aktualijos. Svarstomi šie klausimai: apie kieno sveikatą (turima omenyje asmens rangas) ir kodėl rašyta? Kokios žinios ir kokia forma buvo pateikiamos (pvz., kaip apibūdintos ligos ar jų požymiai)? Ar yra laiškuose tiesiogiai su gydymu susijusios informacijos? Laiškuose pasitaikančios žinios yra papildytos Vokiečių ordino išdininko išlaidų knygos ir Marienburgo namų komtūro išlaidų knygos duomenimis bei kronikų pasakojimais.

¹ Ši tema nagrinėta 2013 m. lenkų kalba paskelbtame straipsnyje: Rūta Čapaitė, „Sprawy zdrowia i chorób w listach Witolda i jego korespondentów“, in: *Zdrowie i choroba. Wpływ jakości życia na kulturę w Europie Środkowej*, seria naukowa *Kultura Europy Środkowej*, t. XVI, Katowice-Zabrze: Studio Noa, 2013, p. 36–61. Pataisyta (išnašose ištaisytos klaidos ir netikslumai, patikslinti ar pataisyti kai kurie teiginiai bei šaltiniuose esančių faktų interpretacija) ir naujais duomenimis bei svarstymais papildyta minėto straipsnio redakcija paskelbta: Rūta Čapaitė, „The Topic of Health in the Letters of Grand Duke Vytautas of Lithuania and His Contemporaries“, *Lithuanian historical studies*, t. 18, 2013, Vilnius: LII leidykla, 2014, p. 1–45. Šis straipsnis – papildyta ir pataisyta straipsnio anglų kalba redakcija. Nuodugniau atsižvelgta į naujausioje istoriografijoje išsakytą kitokią nei iki šiol vyravusi kai kurių įvykių interpretaciją, tekstas papildytas šaltinių duomenimis ir keliais momentais, į kuriuos nebuvo atkreiptas dėmesys ankstesnėse straipsnio redakcijose. Autorė dėkoja Lietuvos istorijos instituto, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos skyriaus archeografei Vilijai Gerulaitienei ir Vilniaus universiteto ir Varšuvos universiteto habil. dr. prof. Axelui Holvoetui už konsultacijas verčiant XIV a. pab. – XV a. pr. šaltinius iš vokiečių kalbos. Straipsnyje Rūta Čapaitė, „The Topic of Health...“ liko apmaudi korektūros klaida – vietoje Axel Holvoet parašyta A. Holvock.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Lietuvos didysis kunigaikštis; Lenkijos karalius; Romos karalius; Vokiečių ordinas; Vokiečių ordino didysis magistras; laiškai; korespondencija; kojų ligos; vidaus ligos; akių ligos; gydytojai; vaistai.

Vėlyvaisiais Viduramžiais laiškai buvo ne tik dalykinio, bet ir privataus bendravimo priemonė. Tai lėmė ne vien laiškų rūšių gausą juos grupuojant pagal paskirtį, adresatus ir adresantus², bet ir laiškuose aptariamų temų įvairovę. Išplito mišrūs, t. y. daugiatemiai, keliems klausimams skirti laiškai³. Lietuvos

- ² Lenkiškoje redakcijoje liko nepamínėtas vienas svarbiausių laiškų grupavimo kriterijų, t. y. pagal adresatą ir adresantą. *Schlesisch-böhmische Briefmuster aus der Wende des vierzehnten Jahrhunderts, Vom Mittelalter zur Reformation*, t. 5, unter Mitw. Gustav Bebermeyers hrsg., erl. u. mit einl. Untersuchungen begleitet von Konrad Burdach, Berlin: Weidmann, 1926, p. 3, 4, 12, 20, 22, 24, 25, 28, 29, 38–41, 45, 132–135, 147, 149, 153–155, 160, 162, taip pat priedai *Lateinisch-deutsche Briefmuster für Laien*, p. 4–75, *Lateinisch Briefmuster für Scholaren und Kleriker*, p. 85–113; Adam Szweđa, „Listy Władysława Jagiełły do wielkich mistrzów krzyżackich w latach 1386–1436“, in: *Tekst źródła – krytyka, interpretacja*, red. Barbara Trelińska, Warszawa: wydawnictwo Dig, 2005, p. 253–272; Kurt Dülfer, „Urkunden, Akten und Schreiben im Mittelalter und Neuzeit. Studien zum Formproblem“, *Archivalische Zeitschrift*, Stuttgart: Speemann [später] München: Ackermann [u.a.], 1957, t. 53, p. 15, 16, 17; Hans-Peter Lachmann, „Deutschordensbriefe aus dem frühen 14. Jahrhundert“, *Archiv für Diplomatik. Schriftgeschichte, Siegel- und Wappenkunde*, t. 23, Münster / Köln [später] Köln, Graz: Böhlau, 1977, p. 383–386 (straipsnyje Rūta Čapaitė, „The Topic of Health...“, yra korektūros klaida: vietoje t. 23 nurodyta t. 27); Horst Wenzel, *Hören und Sehen, Schrift und Bild: Kultur und Gedächtnis im Mittelalter*, München: Beck, 1995, p. 196, 254–256, 258–262, 264, 266, 287, 288, 295; Heinz-Dieter Heimann, „Mittelalterliches Briefwesen und moderne Schreibmedienkultur. Praxis und Tagungsthematik“, in: *Kommunikationspraxis und Korrespondenzwesen im Mittelalter und in der Renaissance*, hrsg. Heinz-Dieter Heimann, in Verbindung mit Ivan Hlaváček, Paderborn–München–Wien–Zürich: Verlag Ferdinand Schöningh, Paderborn, 1998, p. 10, 11, 13 (straipsnyje Rūta Čapaitė, „The Topic of Health...“ yra korektūros klaida: vietoje Heinz-Dieter Heimann parašyta Heinz-Dieter Heimanned); Paul-Joachim Heinig, „Der König im Brief“, in: *Kommunikationspraxis*, p. 32–35; Hartmut Boockmann, „Die Briefe des Deutschordensmeisters“, in: *Kommunikationspraxis*, p. 108, 109; Werner Rösener, „Fehdebrief und Fehdewesen. Formen der Kommunikation beim Adel im späteren Mittelalter“, in: *Kommunikationspraxis*, p. 96, 97, 100, 101; Marie Bláhova, „Korrespondenz als Quelle der mittelalterlichen Zeitgeschichtsschreibung“, in: *Kommunikationspraxis*, p. 180, 181, 183–186; Mario Glauert, „Schreiben auf der Marienburg. Anmerkungen zur nichturkundlichen Schriftlichkeit in der zentralen Kanzlei des Deutschen Ordens im 14. Jahrhundert“, in: *Kancelarie krzyżackie. Stan badań i perspektywy badawcze. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej Malbork 18–19 X 2001*, red. Janusz Trupinda, Malbork: Muzeum Zamkowe w Malborku, 2002, p. 90–105.
- ³ Mario Glauert, „Schreiben auf der Marienburg...“, p. 90–105; Hartmut Boockmann, „Die Briefe des Deutschordensmeisters...“, p. 109; Rūta Čapaitė, „Vytauto laiškai kaip viduramžių epistolinio žanro pavyzdys“, in: *Metraščiai ir kunigaikščių laiškai, (Senoji Lietuvos literatūra, kn. 4)*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1996, p. 53–55.

didžiojo kunigaikščio Vytauto, jo adresatų ir adresantų korespondencijoje, šalia vyraujančių politinių aktualijų, kartais įsiterpia ir įvairūs su sveikata susiję dalykai (pvz. ligos, pasveikimai, gydytojų paieškos). Istorikai į tai yra atkreipę dėmesį tirdami Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lietuvos didikų asmeninius, neformalius santykius su Vokiečių ordino pareigūnais⁴, svarstydami vieną ar kitą Vytauto žingsnį lėmusias priežastis tarptautinės politikos peripetijų kontekste⁵, aptardami laiško ne tik kaip dalykinių reikalų tvarkymo, bet ir kaip privataus bendravimo priemonės funkcionavimą kasdieniame didžiojo kunigaikščio Vytauto gyvenime⁶, nagrinėdami Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lietuvos politinio elito kasdienio gyvenimo formas to meto lotyniškosios Europos elito komunikacinėje erdvėje⁷, analizuodami Vokiečių ordino gydytojų personalijas, veiklą, praktiką bei gautą atlygį vėlyvaisiais Viduramžiais⁸ ir kt.

⁴ Rimvydas Petrauskas, „Tolima bičiulystė: asmeniniai Vokiečių ordino pareigūnų ir Lietuvos valdovų santykiai“, in: *Kryžiaus karų epocha Baltijos regiono tautų istorinėje sąmonėje*, sudarė Rita Regina Trimonienė, Robertas Jurgaitis, Šiauliai: Saulės delta, 2007, p. 206, 217; Idem, „Der Frieden im Zeitalter des Krieger. Formen friedlicher Kommunikation zwischen dem Deutschen Orden und dem Großfürstentum Litauen zum Beginn des 15. Jahrhunderts“, in: *Annaberger Annalen über Litauen und Deutsch-Litauische Beziehungen*, Bonn und des Litauischen Kulturinstituts: Lampertheim, 2004, Nr. 12, p. 34.

⁵ Antoni Prochaska, *Dzieje Witolda w. księcia Litwy*, Wilno: Nakład i druk Ks. A. Rutkowskiego, 1914, p. 220. Autorė dėkoja Rusijos mokslo akademijos Rusijos istorijos instituto Senosios Rusijos istorijos centro mokslo darbuotojui dr. Sergejui Polechovui, geranoriškai pasidalijusiam savo įžvalgomis, paremtomis Vytauto itinerarijaus duomenimis straipsniui aktualia tema. Tyrėjo straipsnis bus paskelbtas *Istorijos šaltinių tyrimų* VI tome.

⁶ Rūta Čapaitė, „List, jako narzędzie komunikacji wielkiego księcia litewskiego Witolda“, *Studia Źródłoznawcze*, t. 50, Warszawa: Dig, 2012, p. 41–56; Eadem, „Vėlyvųjų viduramžių epistolika – kasdienio gyvenimo atspindys (pagal Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto ir jo amžininkų korespondenciją)“, in: *Vytautas Didysis ir jo epocha = Vytautas the Great and his epoch: straipsnių rinkinys, 2000–2010*, sudarė Brigita Balčytienė, Trakai: Trakų istorijos muziejus, 2010, p. 48–73; Eadem, „Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto kasdienybė pagal jo ir jo amžininkų korespondenciją“, in: *Alytaus miesto istorijos fragmentai*, Alytus: Alytaus kraštotyros muziejus, Džukų kultūros draugė, 2001, p. 10–27.

⁷ Rūta Čapaitė, „Vėlyvųjų viduramžių epistolika – kasdienio gyvenimo atspindys...“, p. 56, 59, 62, 65, 71, 72; Eadem, „Vytauto laiškai...“, p. 55; Eadem, „The Everyday Life of Grand Duke Vytautas of Lithuania according to Contemporary Correspondence“, in: *Lithuanian Historical Studies*, t. 8, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2003, p. 1–27; Eadem, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto kasdienybė...“, p. 15, 25, 26, 27.

⁸ Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego w Prusach w XIV–XV wieku*, Kraków: Universitas, 2013, p. 55–65, 103–108, 114, 115, 155–157, 165, 166–172; Michalina Broda, „Lekarze pochodzący spoza Państwa Zakonowego w Prusach w otoczeniu wielkich mistrzów krzyżackich w XIV I pierwszej połowie XV wieku“, in: *Zapiski historyczne*, t. 76, sąs. 3, 2011, p. 16; Christian Andreas Günter Probst, *Der Deutsche Orden und sein*

Vis dėlto Vytauto ir jo korespondentų laiškuose pasitaikančios žinios sveikatos klausimais kaip atskira tema istoriografijoje iki šiol nuodugniau nesvarstyta.

Šiame straipsnyje aptariamos Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto, jo adresatų ir adresantų laiškuose aptinkamos su sveikatos reikalais susijusios aktualijos. Nagrinėjami šie klausimai: apie kieno sveikatą (turima omenyje asmens rangas) ir kodėl rašyta? Kokios žinios ir kokia forma buvo pateikiamos (pvz., kaip būdavo apibūdinamos ligos arba jų požymiai)? Ar yra laiškuose tiesiogiai su gydymu susijusios informacijos?

Aiškinantis minėtas temas reikia pažymėti, kad buvusi gausi Vytauto korespondencija išliko labai fragmentiškai⁹. Komunikacijos formas vėlyvaisiais Viduramžiais analizuojantys tyrėjai pabrėžia, jog bendravimas žodžiu tebebuvo toks pat svarbus kaip ir bendravimas laiškais, tad buvo įprasta itin svarbią ar konfidencialią informaciją perduoti žodžiu per pasiuntinius ar patikimus asmenis¹⁰. Atsižvelgiant į tai galima daryti prielaidą, kad Lietuvos didysis kunigaikštis ir jo korespondentai su sveikata susijusius dalykus (tokius kaip, pvz., liga, vieno ar kito asmens sveikatos būklė ir kt.) neretai aptardavo žodžiu, naujienas perduodavo per pasiuntinius ar patikėtinius. Neabejotina, kad buvo ir kitų, laiškuose nenurodytų informacijos šaltinių.

Straipsnis parašytas remiantis publikuotu epistoliniu Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto¹¹ bei publikuotu ir nepublikuotu epistoliniu jo korespon-

Medizinalwesen in Preussen. Hospital, Formarie und Arzt bis 1525, serija *Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens*, t. 29, Bad Godesburg: Verlag Wissenschaftliches Archiv, 1969, p. 161–166.

⁹ [Antanas Vasiliauskas,] *Die Kanzlei des Großfürsten Vitold von Litauen*, Dissertation zur Erlangung der philosophischen Doktorwürde an der Universität in Wien eingereicht von Antanas Vasiliauskas, Wien, 1935 05 14, p. 136; Rūta Čapaitė, „List jako narzędzie komunikacji wielkiego księcia litewskiego Witolda...“, p. 42–46; Eadem, *Gotikinis kursyvas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto raštinėje*, Vilnius: Versus aureus, 2007, p. 26–32; Marceli Kosman, „Kancelaria wielkiego księcia Witolda“, in: *Studia Źródłoznawcze*, t. 14, Warszawa, Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1969, p. 93; Marceli Kosman, „Dokumenty wielkiego księcia Witolda“, *Studia Źródłoznawcze*, t. 16, Warszawa, Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1971, p. 140, 154, 165–167.

¹⁰ Paul-Joachim Heinig, „Der König im Brief...“, p. 32, 33; Franz Josef Felten, „Kommunikation zwischen Kaiser und Kurie unter Ludwig dem Bayern“, in: *Kommunikationspraxis*, p. 61, 74, 76, 77, 88, 89; Hartmut Boockmann, „Die Briefe des Deutschordensmeisters...“, p. 107; Ivan Hlaváček, „Kommunikation der Zentralmacht mit den Reichsuntertanen sowie fremden Mächten unter König Wenzel“, in: *Kommunikationspraxis*, p. 22, 29, 30; Horst Wenzel, *Hören und Sehen, Schrift und Bild...*, p. 195, 196, 203, 254–267.

¹¹ *Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae (1376–1430)*, collectus opera Antoni Prochaska, (*Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia*, t. VI), Cracoviae:

dentų palikimu¹². Laiškuose aptinkamos su sveikatos reikalais susijusios žinios straipsnyje papildytos Vokiečių ordino iždininko išlaidų knygos¹³ ir Marienburgo namų komtūro išlaidų knygos¹⁴, Lenkijos karaliaus Jogailos ir karalienės Jadvygos dvaro sąskaitų¹⁵ duomenimis, kronikų pasakojimais¹⁶.

Sumptibus Academiae literarum Crac., 1882, [toliau – CEV]; *Codex epistolaris saeculi decimi quinti, collectus opera Anatolii Lewicki, (Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia, t. II)*, Cracoviae: Sumptibus Academiae literarum Cracoviensis, Typis universitatis Jagellonicae, 1891, [toliau: CEXV]; *Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch nebs Regesten*, hrsg. Friedrich Georg v. Bunge, t. 4 (1394–1413), Reval: In Commission bei Kluge und Ströhm, Druck von Heinr. Laakmann in Dorpat, 1859, [toliau: LUB]; *LUB*, hrsg. Friedrich Georg v. Bunge, t. 5, sąs. 1 (1414–1423), Reval: In Commission bei Kluge und Ströhm, 1862; *Codex diplomaticus Lithuaniae: E codicibus manuscriptis in archivo secreto Regiomontano asservatis*, edidit Eduardus Raczynski, Vratislaviae: Sumptibus Sigismundi Schletter, 1845 [*Kodex dyplomatyczny Litwy wydany z rękopismów w Archiwum tajem w Królewcu zachowanych, przez E. Raczynskiego*, W Wroclawiu: Nakładem Zygmunta Schlettera, 1845]; *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges vom Jahre 1419 AN.*, Gesammelt und herausgegeben von Franz Palacký, t. I: von den Jahren 1419–1428, Prag: Bei Friedrich Temsky, 1873; *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges in den Jahren Jahre 1419–1436*, gesammelt und herausgegeben von Franz Palacký, t. II.: von den Jahren 1429–1436, Prag: Bei Friedrich Temsky, 1873; *Liber cancellariae Stanislai Ciołek. Ein Formelbuch der polnischen Königskanzlei aus der Zeit der husitischen Bewegung*, d. 1, herausgegeben von Jacob Caro, ser. *Archiv für österreichische Geschichte*, t. 45, (II pusė), Wien: In Commission bei Karl Gerold's Sohn, k. k. Universitäts-Buchdruckerei, 1871; *Liber cancellariae Stanislai Ciołek. Ein Formelbuch der polnischen Königskanzlei aus der Zeit der husitischen Bewegung*, d. 2, herausgegeben von Jacob Caro, ser. *Archiv für österreichische Geschichte*, t. 52 (I pusė), Wien: In Commission bei Karl Gerold's Sohn, k. k. Universitäts-Buchdruckerei, 1874.

¹² *Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz* [toliau: *GStA PK*], Hauptabteilung XX, OBA: Nr. 928, 929, 4562; t. p. žr. išn. 11.

¹³ *Das Marienburger Tresslerbuch. Der Jahre 1399–1409*, hrsg. Erich Joachim, t. 1, Königsberg i Pr: Verlag von Thomas & Oppermann, 1896.

¹⁴ *Das Ausgabebuch des Marienburger Hauskomturs für die Jahre 1410–1420. Mit Unterstützung des Vereins für die Herstellung und Ausschmückung des Marienburg*, hrsg. Walther Ziesemer, Königsberg: Thomas & Oppermann, 1911.

¹⁵ *Rachunki dworu króla Władysława Jagiełły i królowej Jadwigi z l. 1388–1420*, ed. Franciszek Piekosiński, t. XV: *Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia*, t. XV, Cracoviae: Editionum Collegii Historici Litterarum Cracoviensis = Kraków: Wydawnictwa Komisji Historycznej Akademii Umiejętności, 1896; *Życie domowe Jadwigi i Jagiełły z regestrów skarbowych z lat 1388–1417 przedstawione przez Alexandra Przezdzieckiego, z dołączeniem postaci Władysława Jagiełły z nagrobka tego króla w Krakowie, 1 tablicy z podobiznami słów polskich z końca XIV wieku*, Warszawa: W drukarni gaziety codziennej, 1854.

¹⁶ *Johanns von Posilge, Officialis von Pomesanien, Chronik des Landes Preussen (von 1360 an, fortgesetzt bis 1419)*, in: *Scriptores rerum Prussicarum. Die Geschichtsquellen der Preussischen Vorzeit bis zum Untergange der Ordensherrschaft*, t. 3, hrsg. Theodor Hirsch,

Lietuvos didžiojo kunigaikščio, jo adresatų ir adresantų laiškuose sveikatos tema rašyta nedaug. Informuota apie savo ir artimiausios aplinkos asmenų¹⁷, valdovų ir aukšto rango pareigūnų¹⁸, bažnyčios hierarchų¹⁹ sveikatą. Disponuojamus duomenis pagal pobūdį sąlygiškai galima suskirstyti į tiesioginius ir netiesioginius. Tiesioginiams priskiriamos Vytauto ir jo korespondentų pateiktos žinios apie savo bei artimiausios aplinkos asmenų savijautą, valdovų ar aukšto rango pareigūnų sveikatos aktualijos. Turima omenyje, kad rašyta apie įvykius ar dalykus, kurių liudininiais korespondentai buvo patys arba apie kuriuos labai gerai žinojo²⁰. Pavyzdžiui, Vytautas, atsakydamas į Jogailos 1430 m. birželio 14 d. laišką, be įvairių kitų reikalų, pranešė, jog į Torunėje

Max Töppen und Ernst Strehlke, Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1866, [toliau – *SrPrus*]; *Geschichten von Wegen eines Bundes von Landen und Steten. Wider den Orden unser lieben Frawen und die Bruder desselben Ordens im Lande zu Prussen geschehen*, in: *SrPrus*, t. 4, hrsg. Theodor Hirsch, Max Töppen und Ernst Strehlke, Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1870; *Historia brevis magistrorum ordinis Theutonici generalium*, hrsg. von M. Töppen, in: *SrPrus*, t. 4; [Ioannes Długosius,] *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae*, t. VIII, kn. 11: 1413–1430, Varsaviae: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000; [Jan Długosz,] *Roczniki czyli kroniki sławnego królestwa Polskiego*, t. VIII, kn. 11: 1413–1430, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1985; [Ioannes Długosius,] *Ioannis Długossii seu Longini canonici Cracoviensis Historiae Polonicae Libri XII*, ad veterrimorum librorum manuscriptorum fidem recensuit, variis lectionibus annotationibusque instruxit Ignatius Żegota Pauli, cura et impressis Alexandri Przezdziecki, t. IV, kn. 11, 12, Cracoviae: Typ. Czas, 1877.

¹⁷ *GStA PK*, OBA Nr. 4562; *CEV*, Nr. 326, p. 120; Nr. 356, p. 139; Nr. 362, p. 143; Nr. 1213, p. 713, 714; Nr. 1216, p. 716; Nr. 1270, p. 759; Nr. 1273, p. 761, 762; Nr. 1330, p. 800; Franz Palacký, *Urkundliche Beiträge...*, t. I, Nr. 397, p. 445; *Codex diplomaticus Lithuaniae*, Nr. 9, p. 324, 325.

¹⁸ *GStA PK*, OBA Nr. 928; *CEV*, Nr. 349, p. 133; Nr. 1217, p. 717 (laiško turinio anotacija); Nr. 1222, p. 720; Nr. 1418, p. 907; Franz Palacký, *Urkundliche Beiträge...*, t. I, Nr. 394, p. 441; Nr. 404, p. 457; Franz Palacký, *Urkundliche Beiträge...*, t. II, Nr. 691, p. 157; *Liber cancellariae...*, Nr. 93, p. 170; *Codex diplomaticus Lithuaniae*, Nr. 4, p. 317, 318; Nr. 7, p. 321, 322; *CEXV*, Nr. 180, p. 243, 244.

¹⁹ *LUB*, t. 5, Nr. 2522, p. 704, 705; Nr. 2523, p. 706, 707.

²⁰ *GStA PK*, OBA Nr. 928 (*CEV*, Nr. 367, p. 147, 148 – išsami laiško turinio anotacija); 929; 4562. Straipsnyje Rūta Čapaitė, „Sprawy zdrowia i chorób w listach Witolda...“, p. 39, išn. 15 klaidingai nurodyta, jog *CEV* yra pateikta išsami laiško, kurio signatūra yra *GStA PK*, OBA Nr. 929, turinio anotacija. *CEV*, Nr. 326, p. 120; Nr. 349, p. 133; Nr. 356, p. 139; Nr. 359, p. 141; Nr. 362, p. 143; Nr. 1213, p. 713, 714; Nr. 1216, p. 716; Nr. 1222, p. 720; Nr. 1270, p. 759; Nr. 1273, p. 761, 762; Nr. 1418, p. 907; *LUB*, t. 5, Nr. 2522, p. 704, 705; Nr. 2577, p. 791; *Codex diplomaticus Lithuaniae*, Nr. 4, p. 318; Nr. 7, p. 321, 322; Nr. 9, p. 324, 325; *Liber cancellariae...*, Nr. 93, p. 170; Franz Palacký, *Urkundliche Beiträge...*, t. I, Nr. 394, p. 441; Nr. 397, p. 445; Nr. 404, p. 457; Franz Palacký, *Urkundliche Beiträge...*, t. II, Nr. 691, p. 157.

numatytą Jogailos ir didžiojo magistro suvažiavimą siunčia kitus pasiuntinius, nes turėję vykti jo (Vytauto) pasiuntiniai serga²¹.

Netiesioginiai duomenys apie buvusius sirgimus, negalavimus arba, priešingai, pagijimą ar bent ligonio būklės pagerėjimą gauti rekonstrukcijos metodu. Vytauto ir jo korespondentų laišakai parašyti pagal to laiko epistolografijos taisykles²², tad daugelis jų sukonstruoti tarsi²³ dialogo principu, t. y. pirmiausia pateikiamas adresanto teiginys, o tada atsakymas į jį²⁴. Dėl to galima sužinoti ar numanyti apie buvusias sveikatos problemas, nes buvo teiraujamasi ir atsakoma į klausimus apie sveikatą, apgailestaujama dėl ligos arba, priešingai, džiaugiamasi pasveikus ir kt. Pavyzdžiui, kad 1428 m. Paulius von Russdorfas kurį laiką sirgo, paaiškėja iš tų metų rugpjūčio 22 d. Vytauto atsakymo į tris iš sykiu gautus pastarojo laiškus: „Erwirdiger lieber herre meister! Euwir drei briffe sint uns komen czu Littawischen Nowogrodke.“ Didžiojo kunigaikščio atsakymas didžiajam magistrui rodo, kad apie savo pasveikimą viename iš laišku pranešė pats Ordino vadovas. Vytautas savo ruožtu džiaugėsi jo pagijimu ir linkėjo ilgai truncančios palaimos, laimės bei sveikatos: „Ouch als ir uns schreibet von euwir wolfart und wolmogen etc. das ist uns wol lieb czu horen, und wunschen euch lange selikeit, heil und gesundheit.“²⁵ Niurnbergo miesto taryba 1426 m. birželio 7 d. laiške Zigmanto Liuksemburgiečiui pareiškė užuojautą dėl jo ligos (apie tai pranešė pats Romos karalius)²⁶.

Analizuotoje Lietuvos didžiojo kunigaikščio, jo adresatų ir adresantų korespondencijoje pagal informacijos šaltinį galima išskirti kelias netiesioginių duomenų sveikatos tema grupes. Pirma: adresantas domisi adresato ar kito asmens savijauta, nes sužinojo, jog šis serga ar sirgo²⁷. Antra: adresantas

²¹ CEXV, Nr. 180, p. 243, 244.

²² Rūta Čapaitė, „Vytauto laišakai...“, p. 74.

²³ Straipsnyje lenkų kalba Rūta Čapaitė, „Sprawy zdrowia i chorób w listach Witolda...“, p. 39 teigiama: „Listy wielkiego księcia i jego korespondentów pisane były według zasad ówczesnej epistolografii, stąd wiele z nich ma konstrukcję dialogu.“ Šis teiginys ne visai teisingas ir reikalauja patikslinimo. Vytauto ir jo korespondentų laiškuose pasakojimo (*narratio*) konstrukcija kartais primena dialogą, tačiau tai nėra dialogas tiesiogine to žodžio prasme.

²⁴ CEV, Nr. 326, p. 120; Nr. 349, p. 133; Nr. 1330, p. 800; Franz Palacky, *Urkundliche Beiträge...*, t. I, Nr. 404, p. 457; Rūta Čapaitė, „Vytauto laišakai...“, p. 75, 79; Eadem, „List jako narzędzie komunikacji wielkiego księcia litewskiego Witolda...“, p. 45.

²⁵ CEV, Nr. 1330, p. 800.

²⁶ Franz Palacky, *Urkundliche Beiträge...*, t. I, Nr. 404, p. 457.

²⁷ CEV, Nr. 349, p. 133; Franz Palacký, *Urkundliche Beiträge...*, t. II, Nr. 691, p. 157.

informuoja adresatą apie savo ar kito asmens sveikatą, nes jam (adresantui) buvo pranešta (kas tai padarė – kartais nurodoma, kartais ne), kad adresatas tuo domėjosi²⁸. Trečia: apie ištikusią ligą sužinoma, kai laiško gavėjas, atsakydamas į laišką, dėkoja siuntėjui už pareikštą užuojautą dėl jo (adresato) pasiligojimo, o kartu apibūdina savo savijautą (šiuo atveju tai jau yra tiesioginiai duomenys)²⁹, išsako sielvartą dėl adresanto ligos arba džiaugiasi jo pagijimu³⁰; dėkoja už gydytojo atsiuntimą³¹.

Kartais tame pačiame laiške pateikiama ir tiesioginės, ir netiesioginės informacijos. Pavyzdžiui, 1427 m. balandžio 6 d. laiške Pauliui von Russdorfiui Vytautas padėkojo šiam už apgailestavimą dėl jo [Vytauto] ligos ir pasidžiaugimą, kad jo sveikata pagerėjo, taip pat linkėjo didžiajam magistrui sveikatos ir visokio gėrio. Didžiojo kunigaikščio laiške rašoma:

Ouch als ir uns schreibet, wie das euch unser krankheit leid was, und do ir vornamen habit, das wir uns [u]s unserm kranckheit gebessirt habin, des seit ir fro [ge]wesd, der frontschaft und des gutten willes wir euch czumale annemlich danken, und des gleich wir gunnen euch gesundheit und alles gutes, dofon wir ofte gerne horen wolden [...].³²

Savo ruožtu Lietuvos monarchas pabrėžė jau esantis visiškai sveikas. Iš kur didysis magistras sužinojo, kad Vytauto būklė pasitaisė, nustatyti nepavyko. Galbūt apie tai pranešė pats Vytautas. Antai apie savo sveikatos pagerėjimą jis pasakoja 1427 m. kovo 17 d. laiške Pauliui von Rusdorfiui³³. Ordino vadovą apie tai galėjo informuoti ir kiti šaltiniai.

Tiesioginiai ir netiesioginiai duomenys kartais leidžia hipotetiškai svarstyti, kaip ilgai vienas ar kitas asmuo sirgo³⁴, atskleidžia, kad ligos tema buvo

²⁸ CEV, Nr. 326, p. 120; Nr. 349, p. 133.

²⁹ CEV, Nr. 326, p. 120; Nr. 1273, p. 761, 762.

³⁰ CEV, Nr. 326, p. 120; Nr. 1273, p. 761, 762; Nr. 1330, p. 800; Franz Palacký, *Urkundliche Beiträge...*, t. I, Nr. 394, p. 441; Nr. 404, p. 457.

³¹ CEV, Nr. 1216, p. 716. Straipsnyje Rūta Čapaitė, „The Topic of Health...“, išn. 27 šaltiniai pateikti klaidingai. Nurodytuose laiškuose nedėkoma už gydytojo atsiuntimą, juose tarp kitų aktualijų užsimenama apie sirgimą ar išgijimą. Nurodyti šaltiniai atitinka išn. 26, o išn. 27 turi būti: CEV, Nr. 1216, p. 716.

³² CEV, Nr. 1273, p. 761, 762.

³³ CEV, Nr. 1270, p. 759.

³⁴ CEV, Nr. 349, p. 133.

rašyta anksčiau arba rašyta ir kituose laiškuose (žuvusiųose ar dingusiųose)³⁵. Taip pat patvirtina, kad Lietuvos didysis kunigaikštis, jo adresatai ir adresantai, priklausomai nuo aplinkybių, su sveikata susijusius dalykus aptardavo žodžiu, naujienas perduodavo per pasiuntinius arba būdavo pasitelkiami patikimi asmenys³⁶. Analizuota medžiaga leidžia teigti, jog būta ir kitų, laiškuose kartais galbūt sąmoningai neatskleistų, informacijos šaltinių arba juos nurodyti neatrodė svarbu, taigi jie liko nenustatyti³⁷.

Apie savo sveikatos būklę laiškuose Vytautui 1405–1407 m. užsimindavo didysis magistras Konradas von Jungingenas³⁸. Lietuvos didysis kunigaikštis taip pat domėjosi Ordino vadovo sveikata. To klausdavo Ordino pareigūnų (pvz., Ordino maršalo)³⁹ ir galbūt – jo paties⁴⁰, būta ir neišvardytų informacijos šaltinių. Pavyzdžiui, 1405 m. rugsėjo 7 d. laiške Vytautui Konradas von Jungingenas išdėstė įvairius politinius reikalus bei padėkojo už pastarojo išreikštą apgailestavimą dėl jo (didžiojo magistro) ligos. Padėką Ordino vadovas pradėjo paaiškindamas, iš ko ir kaip sužinojęs apie didžiojo kunigaikščio susisielojimą dėl jo (didžiojo magistro) ligos. Konradui von Jungingenui apie tai pranešė Ordino maršalas: „Ouch hat uns unser marschalk geschrebin, wie im euwer herlichkeit hat geschrebin, das ir von unser crankheit vornomen hett und euch leit were.“⁴¹ Vytauto ir maršalo laiškų neturima (sunaikinti arba dingę). Tad neaišku, ar laiške Ordino pareigūnui Vytautas nurodė, iš ko ar kokiomis aplinkybėmis sužinojo apie didžiojo magistro sirgimą. Taip pat nežinoma, ką Vytautui atsakė Ordino maršalas. Informacijos šaltinis liko neatskleistas ir

³⁵ CEV, Nr. 326, p. 120; Nr. 349, p. 133; Nr. 1330, p. 800; LUB, t. 5, Nr. 2522, p. 704, 705; Nr. 2577, p. 791.

³⁶ GStA PK, OBA Nr. 928 (CEV, Nr. 367, p. 147, 148 – išsami laiško turinio anotacija); *Codex diplomaticus Lithuaniae*, Nr. 9, p. 324, 325; CEV, Nr. 359, p. 141; Nr. 1222, p. 720.

³⁷ CEV, Nr. 326, p. 120; Nr. 349, p. 133; *Liber cancellariae...*, Nr. 93, p. 170; Franz Palacký, *Urkundliche Beiträge...*, t. I, Nr. 394, p. 441.

³⁸ CEV, Nr. 326, p. 120; Nr. 356, p. 139; Nr. 362, p. 143; Nr. 392, p. 168.

³⁹ CEV, Nr. 326, p. 120; Nr. 349, p. 133.

⁴⁰ Straipsnyje lenkų kalba Rūta Čapaitė, „Sprawy zdrowia i chorób w listach Witolda...“ p. 40 yra koreguotinas teiginys, esą Vytautas paties Konrado von Jungingeno klausdavo apie jo sveikatos būklę. Tiesioginių ir netiesioginių duomenų, patvirtinančių šį teiginį, aptikti nepavyko. Tad galima tik prielaida, jog galėjo to teirautis.

⁴¹ CEV, Nr. 326, p. 120. Straipsnyje lenkų kalba Rūta Čapaitė, „Sprawy zdrowia i chorób w listach Witolda...“ p. 41 citatoje yra korektūros klaidų: turi būti „marschalk geschrebin“ – parašyta „marszalk geschreben“, turi būti „hat geschrebin“ – parašyta „geschreben“, turi būti „crankheit“ – „kranheit“.

kitu atveju. 1406 m. Vytautas, žinodamas, kad Konradas von Jungingenas vėl buvo sunkiai susirgęs, prašė Ordino maršalo parašyti, kaip anam (didžiajam magistrui) einasi. Vytauto laiško likimas nežinomas, tad neaišku, ar jame nurodyta, kas pranešė apie Ordino vadovo pasiligojimą. Apie didžiojo kunigaikščio prašymą ir didžiojo magistro sirgimą sužinoma iš [1406 m. rugsėjo 3 d.]⁴² Ordino maršalo atsakymo didžiajam kunigaikščiui: „Ouch libir herre, so schreibet uns euwer hochwirdikeit, begerende, das wir euch schreiben wie es unserm homeister gee, went ir vornomen hattet, das her vaste krenklich gewest were.“⁴³

1422 m. sausio 12 d. daugiatemiamė laiške didžiajam magistrui Livonijos magistras, be įvairių politinių reikalų, minėjo ir savo pasiligojimą, ir kad apie tai Ordino vadovui jau yra rašęs⁴⁴. Korespondencija atskleidžia, jog 1426 m. pavasarį ir galbūt vasarą Lenkijos karalių Jogailą vargino įvairios sveikatos problemos. Romos karalius Zigmantas Liuksemburgietis 1426 m. kovo 18 d. laiške Jogailai išreiškė apgailestavimą dėl apverktino įvykio („casu lugubri“) bei viltį, kad su Viešpaties Dievo pagalba jam grįšianti sveikata⁴⁵. Jogaila 1426 m. kovo 22 d. laiške Pauliui von Russdorfiui dėkojo už padovanotus sakalus ir nurodė, kad užgauta (sužalota) pėda (Dievo pritarimu (palaikymu) yra pasveikusi (apie negalavimų, susijusių su kojomis, nusakymo (*dolore pedis*, *in lesa pedis* ir kt.) interpretavimo problemą toliau straipsnyje)⁴⁶. Apie prastą

⁴² Rūta Čapaitė, „Sprawy zdrowia i chorób w listach Witolda...“ p. 41 Ordino maršalo laiško datoje yra korektūros klaida. Parašyta „z 3 września 1406 roku“. Iš tiesų laiškas hipotetiškai datuojamas [1406 m.] rugsėjo 3 d., in: CEV, Nr. 349, p. 133 arba [1406 m. rugsėjo 3 d.] in: *Regesta historico-diplomatica Ordinis...*, Nr. 883, p. 51. Šiame straipsnyje laiškas datuojamas pagal *Regesta historico-diplomatica Ordinis...*, t. y. [1406 m. rugsėjo 3 d.].

⁴³ CEV, Nr. 349, p. 133.

⁴⁴ „[...] und sich vorzogen hat so lange umb unsir krankheit willen, mit der wir, als wir euwir gnoden im andern unsirm briefe, mit eime A. gezeichnet, geschreven haben, swerlich bevallen sin gwesen, so das wir nu mit der hulfе Gotis von tage zu tage besserunge hoffen“, in: LUB, t. 5, Nr. 2577, p. 791.

⁴⁵ *Liber cancellariae*, d. I Teil, Nr. 93, p. 170; „...Serenissimo principi salutem et fraterne dileccionis continuum incrementum. Serenissime principis, frater carissime! Audita V. S. valetudine et casu lugubri tanto maiore dolemus amaritudine animi, quando ex sinceritate cordis incolumitatem vestram magno desiderio preoptamus, sperantes in domino, quod ipse qui percutit et medetur, cito manum porriget sospitatis et dabit cum temptatione prouentum.“ – In: Franz Palacký, *Urkundliche Beiträge...*, t. I, Nr. 394, p. 441.

⁴⁶ GStA PK, OBA, Nr. 4562. Straipsnyje Rūta Čapaitė „The Topic of Health...“, p. 8 klaidingai teigiama, esą Lenkijos karalius užsiminė kenčiantis pėdos skausmą. *Regesta historico-*

Jogailos sveikatos būklę rašoma 1426 m. gegužės 2 d. Elbingo komtūro laiške didžiajam magistrui⁴⁷. Zigmantas Liuksemburgietis 1426 m. gegužės 15 d. laišku *Wetterau* miestams (adresuota „den Burgermeister Reten vnd burgern gemeinlichen den Stete Frankfurt vnd sust aller anderer Stete in der Wederaw“) pranešė apie savo susirgimą⁴⁸. Niurnbergo taryba birželio 7 d. laiške Romos karaliui išreiškė susisielojimą dėl jo ligos⁴⁹. 1427 m. sirgo ir Vytautas, ir Julijona. Apie juodviejų ligą bei pasveikimą pasakojama didžiojo kunigaikščio laiškuose Pauliui von Rusdorfiui⁵⁰. Kaip jau minėta, Paulius von Rusdorfas 1428 m. viename iš savo laiškų pranešė Vytautui apie savo pagijimą⁵¹.

Aktualu buvo aukšto rango pareigūnų ir bažnyčios hierarchų sveikata. Vieno įtakingiausių didikų, Vytauto dvaro maršalo Čupurnos, savijauta domino Ordino vadovybė⁵². 1407 m. Ordino pasiuntinys Brandenburgo komtūras Markvardas von Zalcbachas hipotetiškai [1407 m.] gegužės 27 d. datuojamam laišku-ataskaita informavo vyriausiąjį Ordino maršalą apie pablogėjusią Čupurnos sveikatą⁵³. Laiško adrese įrašyta skubos formulė, nurodanti, jog

diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198–1525, d. I: Index Tabularii Ordinis S. Mariae Theutonicorum Regesten zum Ordensbriefarchiv, t. 1: 1198–1454 Bearbeitet unter Mitwirkung zahlreicher Anderer von Erich Joachim ehem. Geh. Staatsarchivrat in Königsberg, hersg. von Walther Hubatsch Dozent an der Universität Göttingen, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1948, p. 285; Adam Szweda, „Listy Władysława Jagiełły do wielkich mistrzów krzyżackich...“, p. 270.

⁴⁷ *Codex diplomaticus Lithuaniae*, Nr. 9, p. 324, 325; *CEV*, Nr. 1222, p. 720.

⁴⁸ Franz Palacký, *Urkundliche Beiträge...*, t. I, Nr. 397, p. 445; Nr. 404, p. 457.

⁴⁹ „... sölliche krankheit haben wir mit betrübten herzen vornommen vnd ist vns mit ganzem trewen laid...“, in: Franz Palacký, *Urkundliche Beiträge...*, t. I, Nr. 404, p. 457. Straipsnyje Rūta Čapaitė, „The Topic of Health...“, išn. 44 yra korektūros klaidų: parašyta „vornemen und ist uns mit ganzem“, turi būti „vornommen vnd ist vns mit ganzem“.

⁵⁰ *CEV*, Nr. 1270, p. 759; Nr. 1273, p. 761, 762.

⁵¹ *CEV*, Nr. 1330, p. 800.

⁵² Rimvydas Petrauskas, „Der Frieden im Zeitalter des Krieges...“, p. 34; Idem, „Tolima bičiulystė...“, p. 217.

⁵³ GStA PK, OBA Nr. 928 (*CEV*, Nr. 367, p. 147, 148 – detali laiško turinio anotacija); Rimvydas Petrauskas, „Der Frieden im Zeitalter des Krieges...“, 2004, p. 34. Petrauskas Brandenburgo komtūro laišką datuoja 1407 m. ir teigia, kad jis skirtas didžiajam magistrui. Vis dėlto nurodytas adresatas kelia abejonių, nes laiškas yra adresuotas vyriausiajam Ordino maršalui *Deme Ersamen Obirsten marschalke* (GStA PK, OBA Nr. 928). Antonis Prochaska laišką datavo [1407] gegužės 27 d. ir nurodė, kad jis skirtas magistro pavaduotojui, in: *CEV*, Nr. 367, p. 147, 148. Walteris Hubatschas Brandenburgo komtūro laišką hipotetiškai datavo [1407 m. gegužės 27 d.], o gavėju nurodė Ordino vyriausiąjį maršalą. In: *Regesta historico-diplomatica Ordinis*, Nr. 928, p. 54. Čupurnos gydymą Ordine Rimvydas

laiškas įteiktinas bet kuriuo paros laiku, t. y. dieną ar naktį, nedelsiant: „Deme Ersamen Obirsten marschalke mit wirdicheit tag und nacht ane Sumen.“⁵⁴ Pasiuntinys pranešė, jog buvo pakviestas vakarienės pas Vytautą ir jos metu nemažai kalbėta apie Čupurnos sveikatą, trumpai referavo ir kas buvo kalbėta. Po to pranešė kitas naujienas bei kurtuazines detales (pvz., kad Vytautas per Čupurną Ordino vyriausiajam maršalui siunčia medžioklinį sakalą (*Gyerval-ken*). Pasak komtūro, jis iš tiesų esąs geras, nes jis pats (komtūras) matęs jį skrendant: „her ist werlichin gut, went wirn selbin haben gesehen flygen“. Ordino vyriausiasis maršalas hipotetiškai [1407 m. gegužę] datuojamame laiške (veikiausiai tai lydlaiškis, kuriame tenurodyti persiunčiami laiškai)⁵⁵ Elbingo komtūrai persiuntė ir minėtąjį Markvardo von Zalbacho laišką⁵⁶. 1421 m. Livonijos magistras laiškuose didžiajam magistrui pabrėžė, jog Rygos arkivyskupas esąs labai ligotas⁵⁷. Jau minėta, jog Lietuvos didysis kunigaikštis 1430 m. ir Lenkijos karalių Jogailą, ir Vokiečių ordino didįjį magistrą Paulių von Russdorfą informavo apie susirgusius savo pasiuntinius Vilniaus vaivadą Gedgaudą⁵⁸ ir Trakų vaivadą Jaunių Valmantaitį⁵⁹. Iš Jogailos laiškų Elbingo

Petrauskas datuoja 1407 m. (in: „Der Frieden im Zeitalter des Krieges...“ p. 34) 2007 m. lietuvių kalba paskelbtoje minėto straipsnio redakcijoje (Rimvydas Petrauskas, „Tolima bičiulystė...“, p. 217) tyrėjas laišką datuoja 1397 m. ir kaip anksčiau nurodo, kad jis skirtas didžiajam magistrui. Čupurnos gydymą Ordine Rimvydas Petrauskas taip pat nukelia į 1397 m. Tyrėjas nepateikė argumentų, kuo remdamasis pakeitė laiško Brandenburgo komtūro laiško datavimą bei kuo remdamasis su Čupurnos gydymu Ordine susijusius Ordino išdininko išlaidų knygos įrašus datuoja 1397 m. Galbūt tai tėra korektūros klaida. Ordino išdininko išlaidų knygoje įrašytos Čupurnos gydymui skirtos išlaidos datuotos 1407 ir 1408 m. (*Das Marienburger Tresslerbuch*, p. 430, 442, 504). Toliau straipsnyje minėtasis laiškas ir įrašai apie Vytauto dvaro maršalo gydymui Ordine skirtas lėšas bus datuojami taip: laiškas – 1407 m., įrašai – 1407 m. ir 1408 m.

⁵⁴ GStA PK, OBA Nr. 928.

⁵⁵ Rūta Čapaitė, „Sprawy zdrowia i chorób w listach Witolda...“, p. 41, išn. 43 Brandenburgo komtūro laiško datoje yra korektūros klaida. Parašyta: „[.....] 27 maja 1407 roku“. Iš tiesų laiškas yra datuojamas hipotetiškai [1407] gegužės 27 d. (CEV, Nr. 367, p. 147, 148 arba [1407 gegužės 27 d.], in: *Regesta historico-diplomatica Ordinis*, Nr. 928, p. 54).

⁵⁶ GStA PK, OBA, Nr. 929.

⁵⁷ LUB, t. 5, Nr. 2522, p. 704, 705; Nr. 2523, p. 706, 707.

⁵⁸ Rūta Čapaitė, „Sprawy zdrowia i chorób w listach Witolda...“, p. 44, 50 pateikta Vilniaus vaivados vardo forma *Gielgud*, turėtų būti *Gedygold*. Šaltiniuose jo vardo forma įvairuoja, pvz., *Gedigold* (CEV, Nr. 1418, p. 907), *Gedigolt*, *Gedegow* ir kt., žr. Rimvydas Petrauskas, *Lietuvos diduomenė...*, p. 231.

⁵⁹ CEV, Nr. 1418, p. 907; CEXV, Nr. 180, p. 243, 244.

komtūrai bei Elbingo komtūro laiško Pauliui von Russdorfiui sužinoma apie Krokuvos vaivados Jano iš Tarnovo (Jan Tarnowski)⁶⁰ sveikatos problemas⁶¹.

Apie sveikatą rašyta dėl įvairių priežasčių. Dažniausiai tai būdavo susiję su einamaisiais reikalais ir politinėmis aktualijomis⁶² – pavyzdžiui, paaiškinant, jog dėl ligos adresantas ar jo pareigūnas negalėjo laiku ar apskritai negali atlikti tam tikrų pareigų, darbų ar pavedimų, priimti vieną ar kitą politinį sprendimą⁶³. Antai Konradas von Jungingenas 1406 m. gruodžio 13 d. laiške Vytautui paaiškino, kad pavėlavo atsakyti į jo laišką, nes sirgo⁶⁴. Rašymas apie sveikatą buvo gerų politinių, o kartais neblogų politinių bei asmeninių santykių su adresatu ženklas⁶⁵. Taip pat tai galėjo būti siekis tokį vaizdą sukurti⁶⁶. Atskirą grupę sudaro prašymai atsiųsti vienos ar kitos specializacijos gydytoją⁶⁷.

Vytauto, jo adresantų ir adresatų laiškuose su sveikata susijusios informacijos pobūdį lėmė, kas, kam, apie kieno sveikatą ir kodėl pranešdavo (pvz., sirgo pats adresantas, adresantas buvo vieno ar kito asmens pasiligojimo liudininkas ir kt.)⁶⁸. Įtakos turėjo einamieji reikalai, politiniai niuansai, kartais politiniai

⁶⁰ CEV, Nr. 1222, p. 720; *Codex diplomaticus Lithuaniae*, Nr. 7, p. 321, 322; Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego...*, p. 103–105, 107, 108.

⁶¹ *Codex diplomaticus Lithuaniae*, Nr. 4, p. 318; Nr. 7, p. 321, 322; Nr. 9, p. 324, 325; CEV, Nr. 1222, p. 720.

⁶² GStA PK, OBA Nr. 928; CEV, Nr. 1222, p. 720; Nr. 1418, p. 907; LUB, t. 5, Nr. 2522, p. 704, 705; Nr. 2523, p. 706, 707; CEXV, Nr. 180, p. 243, 244; *Codex diplomaticus Lithuaniae*, Nr. 9, p. 324, 325; Franz Palacký, *Urkundliche Beiträge...*, t. I, Nr. 397, p. 445.

⁶³ CEV, Nr. 356, p. 139; Nr. 1418, p. 907; LUB, t. 5, Nr. 2522, p. 705; Nr. 2523, p. 707; Franz Palacký, *Urkundliche Beiträge...*, t. I, Nr. 397, p. 445; Nr. 404, p. 457; Franz Palacký, *Urkundliche Beiträge...*, t. II, Nr. 691, p. 157; Antoni Prochaska, *Dzieje Witolda w księcia Litwy...*, p. 220. Apie tai Sergejaus Polechovo rengiamame straipsnyje, skirtame Vytauto itinerarijui. Tyrėjo straipsnis bus publikuotas *Istorijos šaltinių tyrimų* t. VI.

⁶⁴ CEV, Nr. 356, p. 139.

⁶⁵ Rimvydas Petrauskas, „Tolima bičiulystė...“, p. 206, 217; Idem, „Der Frieden im Zeitalter des Krieges...“, p. 34.

⁶⁶ CEV, Nr. 1270, p. 759; Nr. 1273, p. 761, 762; Nr. 1330, p. 800; Rafal Jaworski, „Łowy Władysława Jagiełły“, in: *Fasciculi Historici Novi*, t. IV: *Z biografistyki Polski późnego średniowiecza*, pod. red. Maria Koczerska, Warszawa: „DiG“, 2001, p. 60, 61.

⁶⁷ *Codex diplomaticus Lithuaniae*, Nr. 4, p. 318; Nr. 7, p. 321, 322; Nr. 9, p. 324, 325; CEV, Nr. 1213, p. 713, 714; Nr. 1216, p. 716; Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego...*, p. 64, 65, 103–105, 107; Christian Probst, *Der Deutsche Orden...*, p. 165, 166.

⁶⁸ GStA PK, OBA, Nr. 928; CEV, Nr. 349, p. 133; Nr. 1213, p. 713, 714; Nr. 1216, p. 716; Nr. 1222, p. 720; Nr. 1273, p. 761, 762; Nr. 1418, p. 907; *Codex diplomaticus Lithuaniae*, Nr. 4, p. 317, 318; Nr. 7, p. 321, 322; Nr. 9, p. 324, 325; LUB, t. 5, Nr. 2522, p. 704, 705; Nr. 2523, p. 706, 707; Nr. 2577, p. 791; *Liber cancellariae...*, Nr. 93, p. 170; Franz

arba politiniai ir asmeniniai santykiai, įvairios tuokartinės aplinkybės bei kiti veiksniai. Apie ligą, pasveikimą ir pan. dažniausiai rašyta daugiatemiuose laiškuose⁶⁹. Retai kada sveikatos temai buvo skiriamas visas laiškas⁷⁰. Disponuojamą informaciją pagal pobūdį sąlygiškai galima sugrupuoti į dalykinę⁷¹, dalykinę-asmeninę⁷² ir asmeninę⁷³.

Dalykinė informacija susijusi su politinėmis aktualijomis, pareigų ir pavedimų vykdymu. Antai didysis magistras 1405 m. rugsėjo 7 d. laiške Vytautui pranešė, jog pagal jo norą išsiuntė pasiuntinį pas naugardiečius, bet tas dar negrįžęs. Konradas von Jungingenas svarstė, esą neaišku, kodėl: dėl ligos ar dėl kitų priežasčių⁷⁴. Livonijos magistras 1421 m. sausio 4 d. Ordino vadovui skirtame laiške pabrėžė prastą Rygos arkivyskupo sveikatos būklę ir garbų amžių, turėdamas omenyje jo galimybes toliau eiti pareigas⁷⁵. Tų pačių metų sausio 6 d. laiške Mykolui Kūchmeisteriui von Sternbergui Livonijos magistras grįžo prie Rygos arkivyskupo sveikatos temos, pabrėždamas būtinybę pagalvoti apie jo įpėdinio, palankaus Ordinui, kandidatūrą⁷⁶. 1423 m.

Palacký, *Urkundliche Beiträge...*, t. I, Nr. 394, p. 441, Nr. 397, p. 445; Nr. 404, p. 457; Idem, *Urkundliche Beiträge...*, t. II, Nr. 691, p. 157.

⁶⁹ GStA PK, OBA, Nr. 928; Nr. 929, Nr. 4562; CEV, Nr. 349, p. 133; Nr. 356, p. 139; Nr. 359, p. 141; Nr. 362, p. 143; Nr. 1213, p. 713, 714; Nr. 1216, p. 716; Nr. 1217, p. 717; Nr. 1222, p. 720; Nr. 1270, p. 759; Nr. 1273, p. 761, 762; Nr. 1418, p. 907; *Codex diplomaticus Lithuaniae*, Nr. 4, p. 317, 318; Nr. 7, p. 321, 322; Nr. 9, p. 324, 325; *LUB*, t. 5, Nr. 2522, p. 704, 705; Nr. 2577, p. 791; *Liber cancellariae...*, Nr. 93, p. 170; *LUB*, t. 5, Nr. 2522, p. 704, 705; Nr. 2523, p. 707; Franz Palacký, *Urkundliche Beiträge...*, t. I, Nr. 394, p. 441, Nr. 397, p. 445; Nr. 404, p. 457; Idem, *Urkundliche Beiträge...*, t. II, Nr. 691, p. 157.

⁷⁰ *Codex diplomaticus Lithuaniae*, Nr. 7, p. 321, 322; CEV, Nr. 1213, p. 713, 714.

⁷¹ GStA PK, OBA, Nr. 928; CEV, Nr. 349, p. 133; Nr. 1222, p. 720; Nr. 1418, p. 907. *Codex diplomaticus Lithuaniae*, Nr. 9, p. 324, 325; *LUB*, t. 5, Nr. 2522, p. 704, 705; Nr. 2523, p. 706, 707; *Liber cancellariae*, Nr. 93, p. 170; Franz Palacký, *Urkundliche Beiträge...*, t. I, Nr. 394, p. 441, Nr. 397, p. 445; Nr. 404, p. 457; Idem, *Urkundliche Beiträge...*, t. II, Nr. 691, p. 157.

⁷² CEV, Nr. 326, p. 120; Nr. 356, p. 139; Nr. 359, p. 141; *Codex diplomaticus Lithuaniae*, Nr. 7, p. 321, 322.

⁷³ CEV, Nr. 1213, p. 713, 714; Nr. 1270, p. 759; Nr. 1273, p. 761, 762.

⁷⁴ „Der selbe bohte ist noch nicht wider czu uns komen; nicht konnen wir dirfaren, wie is umb in ist, ap her von crankheit adir von andern sachen vorhindert sei.“ In: CEV, Nr. 326, p. 119, 120.

⁷⁵ *LUB*, t. 5, Nr. 2522, p. 704, 705; Rūta Čapaitė, „Sprawy zdrowia i chorób w listach Witolda...“, p. 44 Livonijos magistro laiškų didžiajam magistrui datos nurodytos klaidingai. Turi būti 1421 m., o parašyta 1407 m.

⁷⁶ *LUB*, t. 5, Nr. 2523, p. 706, 707.

Vytautas veikiausiai dėl ligos (įtakos galėjo turėti įvairūs politiniai veiksniai bei kitos aplinkybės) nenuvyko į Kežmarko suvažiavimą⁷⁷. Elbingo komtūras, Lenkijos karaliaus pasiligojimo liudininkas, 1426 m. gegužės 2 d. iš Torunės parašytame laiške informavo didįjį magistrą apie smarkiai pašlijusią Jogailos sveikatą pabrėždamas, kad jo malonybė (*sine gnoden*) per trumpą laiką labai nusilpęs⁷⁸. Jau minėta, kad 1426 m. Zigmantas Liuksemburgietis kelionėje į Šventosios Romos imperijos reichstagą Niurnberge (lot. *Dieta Imperii* arba *Comitium Imperiale*, vok. *Reichstag*) apsirgo. 1426 m. gegužės 15 d. *Wet-terau* miestams skirtame laiške Romos karalius pranešė, kad susirgęs ir dėl to negalėsiąs dalyvauti reichstage. Visa tai pateikė kelionės į minėtą reichstagą kontekste. Romos karaliaus laiške rašoma:

So riten wir gen Waradin zu sant Laslaw, als wir vns dahin gelubt hatten, vnd als wir herwider qwamen, do qwamen zu vns Conrad von Bickenbach vnd Friderich vom Stein, der Erczbischoue zu Mentz vnd zu Trier Rete, den wir sagten, das wir In nachuolgen wolten gen Nuremberg, als wir ouch das den kurfursten geschriben haben, Also schichten wir vns an den wegk vnd qwamen her zum Tottas, do vielen wir in krankheit mitnamen die sciatica des Ruckes.⁷⁹

Su negalėjimu atlikti pavedimų bei diplomatinio etiketų sietina tai, kad Vytautas, atsakydamas į Lenkijos karaliaus 1430 m. birželio 14 d. laišką, pranešė, jog į planuotą Jogailos ir didžiojo magistro suvažiavimą Torunėje anksčiau paskirtus savo pasiuntinius, jiems pasiligojus, pakeičia kitais. Vytauto laiškas daugiatemis, apie pasiuntinių pakeitimą rašoma laiško pabaigoje⁸⁰. 1430 m. birželio 20 d. laiške Pauliui von Russdorfiui Lietuvos monarchas tarp įvairių einamųjų reikalų pranešė ir apie minėtų pasiuntinių pakeitimą jiems

⁷⁷ Istoriografijoje skirtingai aiškinama Vytauto nevykimo į Kežmarko suvažiavimą priežastis. Apie tai žr. Antoni Prochaska, *Dzieje Witolda w. księcia Litwy...*, p. 220. Tyrėjo teiginius dėl Vytauto neatvykimo aptaria ir savą įvykių interpretaciją pateikia Sergejus Polechovas rengiamame straipsnyje, skirtame Vytauto itinerariui. Tyrėjo straipsnis bus publikuotas *Istorijos šaltinių tyrimų* VI tome.

⁷⁸ *Codex diplomaticus Lithuaniae*, Nr. 9, p. 324, 325; *CEV*, Nr. 1222, p. 720; Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego...*, p. 107.

⁷⁹ Franz Palacký, *Urkundliche Beiträge...*, t. I, Nr. 397, p. 445.

⁸⁰ *CEXV*, Nr. 180, p. 243, 244.

susirgus⁸¹. Jogailai pateikta informacija apie pasiligojusius pasiuntinius iš esmės nesiskyrė nuo pateiktos didžiajam magistrui, tik buvo truputį detalesnė. Ordino vadovui Kęstutaitis paaiškino, esą mielai būtų nusiuntęs Vilniaus vaivadą Gedgaudą ir Trakų vaivadą Jaunių. Tačiau Vilniaus vaivada serga „dėl kojų“ (nesveikos kojos), o Trakų vaivada taip pat nesveikas. Apie tai laiške rašoma:

wir hetten gerne den strengen woye[wo]d Gedigold dorczu gesant habin, sunder her ist czumale kranck uff seine beine. Ouch wir hettin gerne den woye[wo]d von Tracken Jawnu[ten] gesandt, und der ist auch sich, und also senden wir nach nochgeschrebene: strenge Rumbold unser landtmarschalk und Peter hauptman von Nowogrodek und Gastolden unsern houffmarschalk und Maldrzick unsern secretarium [...].⁸²

Vietoj susirgusių pasiuntinių Vytautas išsiuntė Rumbaudą Valmantaitį (Lietuvos žemės maršalą), Petrą Mangirdaitį (Naugarduko seniūną), Joną Goštautą (valdovo maršalą) ir savo sekretorių Mikalojų Maldrzyką⁸³.

Dalykinio-asmeninio pobūdžio informacijoje apie sveikatą irgi pirmiausia pranešdavo tai, kas buvo susiję su pareigų ar pavedimų atlikimu. Tačiau į tuos pranešimus būdavo įterpiama ir asmeninio pobūdžio detalių. Antai Konradas von Jungingenas 1406 m. gruodžio 13 d. laiške Vytautui, atsiprašydamas už tai, kad vėluoja atsakyti į jo laišką, detalizavo, jog dėl ligos kelias dienas negalėjo parengti atsakymo. Ordino vadovas trumpame epizode apie savo savijautą sako sunkokai sirgęs. Pasak didžiojo magistro:

⁸¹ CEV, Nr. 1418, p. 907.

⁸² CEV, Nr. 1418, p. 907. Straipsnyje Rūta Čapaitė, „Sprawy zdrowia i chorób w listach Witolda...“, p. 44 šioje citatoje yra korektūros klaidų: turi būti: „her ist czumale kranck“ – parašyta „her hat czumale kranck“, turi būti „nach nochgeschrebene“ – parašyta „nach geschrebene“ turi būti „Gastolden unsern houffmarschalk und Maldrzick“ – parašyta „Gastolden unser houffmarschalk und Maldrzik“.

⁸³ CEV, Nr. 1418, p. 907; CEXV, Nr. 180, p. 243, 244. Rimvydas Petrauskas teigia, jog Trakų vaivada Jaunius, numatytas pasiuntiniu į planuojamą Jogailos ir didžiojo magistro suvažiavimą Torunėje, kur turėjo būti sprendžiamas Vytauto karūnacijos klausimas, dėl užimtumo kitais reikalais ten nevyko. In: Rimvydas Petrauskas, *Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje – XV a.: sudėtis – struktūra – valdžia*, Vilnius: Aidai, 2003, p. 248. Tyrėjas rėmėsi Vytauto laiškais, o juose kaip pagrindinė Jauniaus nevykimo į suvažiavimą priežastis nurodyta jo liga. Papildomų, kitais šaltiniais paremtų argumentų, liudijančių didelį Trakų vaivados užimtumą, tyrėjas nepateikė.

Und geruchet lieber herre nicht vor arg czu nemen, ab eingerlei vorsumpnis an der vorantwortunge ist gescheen, wend di scholt etlicher mase unser ist, wend wir kunden czu stunden durch crankheit wille binnen etlichen tagen die antwert nicht usrichten.⁸⁴

Asmeninio pobūdžio žiniuose⁸⁵ apie sveikatą (sirgimą, pasveikimą), Vytautas, jo adresatai ir adresantai pasakodavo pirmiausia pačiam adresantui svarbius dalykus, pateikdavo daugiau su savijauta susijusių asmeninių detalių. Analizuotoje korespondencijoje tokios informacijos aptikta mažiausiai⁸⁶. Pavyzdžiui, 1427 m. laiškuose Pauliui von Russdorfiui Vytautas ne tik aptarė politines aktualijas ir naujienas, bet ir paminėjo kai kurias savo sveikatos pagerėjimo detales ir užsiminė apie didžiosios kunigaikštienės Julijonos sirgimą bei pasveikimą⁸⁷.

Kartais riba tarp dalykinės-asmeninės ir asmeninės informacijos būna labai plona, tad nuspręsti, koks jos pobūdis, yra nelengva⁸⁸.

Analizuotuose laiškuose sveikatos tema rašyta glaustai. Reta atvejų, kai didysis kunigaikštis ir jo korespondentai apie sirgimą ar pasveikimą pasakojo plačiau. Vis dėlto disponuojamą su sveikata susijusią informaciją, nepriklausomai nuo jos pobūdžio (dalykinė, dalykinė-asmeninė, asmeninė), santykinai galima suskirstyti į lakonišką ir išplėstinę⁸⁹. Informacija vadinama lakoniška tada, kai nurodytas tik faktas, pvz., kad asmuo susirgo, serga ar

⁸⁴ CEV, Nr. 356, p. 139. Laiškas publikacijoje datuotas 1405 m gruodžio 13 d., tačiau tai veikiausiai korektūros klaida ir turėtų būti 1406 m.

⁸⁵ Straipsnyje Rūta Čapaitė, „Sprawy zdrowia i chorób w listach Witolda...“, p. 45 teigiama: „Korespondencja o charakterze prywatnym zawiera informacje o stanie zdrowia (chorobie czy wyzdrowieniu), które przede wszystkim były ważne osobiscie dla adresanta.“ Teiginys netikslus, tai nebuvo privati korespondencija, o tik daugiatemiuose laiškuose epizodiškai pasitaikančios trumpos žinios sveikatos klausimais.

⁸⁶ CEV, Nr. 362, p. 143; Nr. 1270, p. 759; Nr. 1273, p. 762.

⁸⁷ CEV, Nr. 1270, p. 759; Nr. 1273, p. 762.

⁸⁸ CEV, Nr. 362, p. 143. Straipsnyje Rūta Čapaitė, „Sprawy zdrowia i chorób w listach Witolda...“, p. 45 teigiama: „Czasami granica między doniesieniami oficjalno-prywatnymi i prywatnymi jest tak cienka, że określenie charakteru korespondencji staje się trudne.“ Šis teiginys tikslintinas, korespondencijos pobūdis yra aiškus, neaiškumų kyla apibrėžiant informacijos apie sveikatą pobūdį.

⁸⁹ Apibrėžimas „išplėstinė informacija“ yra labai sąlygiškas, taikomas tik atsižvelgiant į analizuojamus šaltinius ir tik šiame straipsnyje.

atvirkščiai – pasveiko⁹⁰. Antai Ordino maršalas į Vytauto klausimą apie Konrado von Jungingeno sveikatą hipotetiškai [1406] m. rugsėjo 3 d. datuojamame laiške atsakė trumpai. Pasak pareigūno, šią vasarą didysis magistras truputį sirgęs, tačiau šiuo metu Viešpaties Dievo visagalybės dėka esąs žvalus ir visai sveikas. Ordino maršalo laiške rašoma:

Gerucht libir herre wissen, das unsir homeister uff dese czit von der almechtikeit gotis unsirs herren, frisch und wolgesunt ist, wie wol das her dese somer etwas krankheit geleden hat, so schelet im doch von gnaden gottes iczunt nicht me.⁹¹

Vis dėlto laiškuose dažniau pateikdavo išplėstinę informaciją⁹². Ji yra gana įvairi: kartais tik konstatuojamas sirgimo faktas ir paminimas koks nors vienas, turbūt ryškiausias ligos požymis, kartais iš savijautos apibūdinimo galima daryti prielaidą, kad sirgta jau kurį laiką arba kad liga tęsiasi gana ilgai⁹³, pasitaiko ir lakoniškų, bet gana informatyvių pasakojimų⁹⁴. Antai Vytautas, 1430 m. birželio 20 d. laiške informuodamas Paulių von Russdorfą apie Vilniaus vaivados Gedgaudo ligą, tenurodė, kad tas yra „czumale kranck uff seine beine“⁹⁵, o Jauniaus Valmantaičio pasiligojimą apibūdino lakoniškai: „der ist auch sich“⁹⁶. Pusbroliui Jogailai pateikė šiek tiek išsamesnę informaciją. Buvo detalizuota Vilniaus vaivados „kojų liga“, t. y. kad jį kankina įsisenėjęs smarkus pėdos skausmas (apie negalavimo *dolore pedis* interpretavimo problemą žr. toliau straipsnyje) ir tai, kad Jaunius seniai serga. Didžiojo kunigaikščio laiške rašoma:

⁹⁰ CEV, Nr. 349, p. 133; Nr. 356, p. 139; Nr. 1273, p. 762; LUB, t. 5, Nr. 2522, p. 705; Nr. 2523, p. 707; Franz Palacký, *Urkundliche Beiträge...*, t. I, Nr. 394, p. 441, Nr. 397, p. 445; Nr. 404, p. 457; Franz Palacký, *Urkundliche Beiträge...*, t. II, Nr. 691, p. 157.

⁹¹ CEV, Nr. 349, p. 133.

⁹² CEV, Nr. 326, p. 120; Nr. 356, p. 139; Nr. 1213, p. 713, 714; Nr. 1270, p. 759; Nr. 1418, p. 907; LUB, t. 5, Nr. 2522, p. 704, 705.

⁹³ CEV, Nr. 356, p. 139; Nr. 1270, p. 759; Nr. 1273, p. 761; LUB, t. 5, Nr. 2522, p. 704, 705; Nr. 2577, p. 791.

⁹⁴ CEV, Nr. 326, p. 120; Nr. 1213, p. 713, 714; Nr. 1270, p. 759; *Codex diplomaticus Lithuaniae*, Nr. 9, p. 324, 325.

⁹⁵ CEV, Nr. 1418, p. 907.

⁹⁶ CEV, Nr. 1418, p. 907.

Quod autem nobis scribit vestra serenitas in Ruthenico, quos de baronibus nostris ad predictam convencionem mittere vellemus, noverit vestra serenitas, quod decreveramus infra scriptos destinare, videlicet magnificos et strennuos Gedigoldum palatinum Wilnensem, Rumboldum terre nostre Lithvanie marschalcum, Petrassium capitaneum Novogrodensem et Gastoldum curie nostre marschalcum; sed quia maximo dolore pedis ipse Gedigoldus quassatur antiquo, et nec magis quam alias ob hoc transire non poterit; misissemus eciam Jawnum palatinum nostrum Trocensem, sed ipse laborat egritudine.⁹⁷

1421 m. sausio 2 d. laiške didžiajam magistrui Livonijos magistras teigė, jog Rygos arkivyskupas yra labai ligotas ir senas vyras: „[...] gnediger her meister, als wir euwir gnade vor geschreiben haben, das unser herre ertzbischof zu Rige sere krankit und ein ald man ist [...]“⁹⁸. Po kelių dienų (t. y. sausio 6 d.) Ordino vadovui rašytame laiške Livonijos magistras toliau plėtojo Rygos arkivyskupo sveikatos temą. Jis priminė Ordino vadovui, kad apie tai jau buvo rašęs. Pasak Livonijos magistro, Rygos arkivyskupas jam sakė, jog šiame krašte jis nenorėtų mirti⁹⁹. Tad galima daryti prielaidą, jog Ordino pareigūnas su Rygos arkivyskupu kalbėjęsis apie pastarojo sveikatą.

Plačiau pasakodami apie savo ar kitų asmenų sveikatą, Vytautas ir jo korespondentai minėdavo daugiau ligos ar sveikimo požymių, nuodugniau apibūdindavo bendrą savijautą, pvz., būklės pablogėjimą ar pagerėjimą¹⁰⁰. Laiškuose retai rašyta, kaip ilgai minimasis asmuo sirgo¹⁰¹. Kai liga užsitęsėdavo, kartais nurodydavo, kiek ji trunka, kalbėdavo apie permainingą savijautą arba kad

⁹⁷ CEXV, Nr. 180, p. 243, 244.

⁹⁸ LUB, t. 5, Nr. 2522, p. 704, 705. Straipsnyje Rūta Čapaitytė, „Sprawy zdrowia i chorób w listach Witolda...“ p. 46 šioje citatoje yra korektūros klaidų: turi būti „krankit“ – parašyta „krak“.

⁹⁹ „Item, gnediger her meister, wir haben euwirn gnaden ouch vor gescreiben, wie das unser here von Rige selbin weder uns gesprochen hot, das her ungerne in dessem lande wolde sterbin.“ In: LUB, t. 5, Nr. 2073, p. 707. Straipsnyje Rūta Čapaitytė, „The Topic of Health...“, išn. 92 šioje citatoje yra korektūros klaida: parašyta „wedir“, turi būti „weder“. Taip pat tikslintinas teiginys „He mentioned that he had already written to the head of the order, and reported that he had also talked about health with the archbishop of Riga“. Pagal Livonijos magistro laišką galima daryti tik tokią prielaidą.

¹⁰⁰ CEV, Nr. 356, p. 139; Nr. 362, p. 143; Nr. 1213, p. 713, 714; Nr. 1222, p. 720; Nr. 1270, p. 759; Nr. 1273, p. 761, 762; *Codex diplomaticus Lithuaniae*, Nr. 9, p. 324, 325.

¹⁰¹ CEV, Nr. 1213, p. 713, 714; Nr. 1270, p. 759; Nr. 1273, p. 761, 762.

jau kurį laiką serga¹⁰². Tad kartais ir iš nedidelių užuominų galima numanyti, kad sirgta netrumpai arba kad liga buvo ilga, sunki ir skausminga. Pavyzdžiui, Konradas von Jungingenas 1405 m. rugsėjo 7 d. laiške Vytautui teigė: „Got weis, das wir deszen somer noch sinen gnaden vaste sverlich gelegen haben, alleine is doch besser worden ist, und itczunt von gotis hulfe wol wedir czu uns komen sint.“¹⁰³ Didžiajam magistrui skirtame hipotetiškai 1407 m. kovo 26 d. datuojamame laiške iš Romos Ordino prokuratorius Peteris von Wormdittas teigė, kad Ordino vadovas jam nieko nerašo ir nieko nepataria¹⁰⁴. Veikiausiai tam būta įvairių priežasčių, tačiau galbūt darytina prielaida, jog viena iš jų buvo labai paaštrėjusi Konrado von Jungingeno liga. Šį svarstymą patvirtina Konrado von Jungingeno laiškas Vytautui ir toliau klostęsi įvykiai. Hipotetiškai [1407 m.] kovo 29 d. Marienburge datuojamame „am dinstage in den osterheiligen tagen“ („antradienį, Šventų Velykų dienomis“) daugiatiemiame laiške Kęstutaičiui, po einamųjų reikalų aptarimo, didysis magistras trumpai, bet įtaigiai apibūdino savijautą. Pasak Ordino vadovo, Visagalio Dievo malone jis tai sergąs, tai esąs sveikas. Todėl kartais kurį laiką turi pagulėti, iki jam pasidarys geriau. Konrado von Jungingeno laiške rašoma:

Ouch lieber besunder herre, schreiben wir euch gerne von unser gesundheit, sunder got der almechtige tut bi uns noch sinen gnaden, das wir uns also hin betragen iczunt gesunt, iczunt krank. Dorumme so haben wir willen uns of eine czeit ein legir czunemen, ab is mit uns bessir mochte werdin und bitten euch liber herre mit fleissiger begerunge, das ir uns geruchet ein klein czellen pferd czu senden, das werden wir zu unserm zatil halden, wen wir czu stunden so stark sint, so wellen wirs selbir riten.¹⁰⁵

Laiške aprašyta permaininga sveikatos būklė, prastos savijautos požymiai bei prašymas atsiųsti nedidelį eidininką¹⁰⁶, – kurį galėtų pats pasibalnoti,

¹⁰² CEV, Nr. 326, p. 120; Nr. 362, p. 143; Nr. 1213, p. 713, 714.

¹⁰³ CEV, Nr. 326, p. 120.

¹⁰⁴ „Ich vorneme noch nichts. Sie schrieben mir nicht, sie empieten mir ouch nicht. Ich gelaube, sie wellen die sache gerne vorliesen, und ich mach der sache anders nich geroten, es were denne, das ich noch eine remissio mochte dirwerben, und das steet an deme; mag ich bewisen, das es ir schult nicht ist gewest, das die ander remissio nicht wart usgericht, so gibt man mir ein ander.“ In: LUB, t. IV, Nr. 1718, p. 573.

¹⁰⁵ CEV, Nr. 362, p. 143.

¹⁰⁶ Straipsnyje Rūta Čapaitė, „Sprawy zdrowia i chorób w listach Witolda...“, p. 47 rašoma: „[...] oraz wzmianka z prośbą o przysłanie mu koni [...]“. Tai nėra tikslu: didysis magistras

nes tarpais būnų toks stiprus, jog norėtų pats joti, – rodo jį smarkiai sirgus. Laiškas hipotetiškai datuojamas [1407 m.] kovo 29 d., o Konradas von Jungingenas po ilgų kentėjimų mirė Marieburgo pilyje kitą dieną, t. y. tų pačių metų kovo 30 d.¹⁰⁷ Pasak Johanno von Posilgės kronikos, Šv. Velykų dienomis trečiądienį po vakarienės: „Dornoch in den ostirheyligen tagen an der mitwochin undir der collacien vorstarb der erwirdige brudir Conrad von Jungingen, der homeister [...]“.¹⁰⁸ Tais metais Velykos buvo kovo 27 d.

Konradą von Jungingeną ilgai sirgus patvirtina ne tik korespondencija, bet ir įrašai Ordino išdininko išlaidų knygoje apie Ordino vadovui pirktus vaistus, gydymo priemones ir jį gydyčiusius medikus¹⁰⁹. Pavyzdžiui, 1405 m. už didžiajam magistrui pagamintus miltelius buvo sumokėta pusantros markės: „item 1 ½ m. in die apoteke vor das pulfer, das unserm homeister gemacht wart“¹¹⁰. 1406 m. Ordino išdininko išlaidų knygoje įrašyta, kad didžiojo magistro poreikiams skirta: „Item 20 m. 7 scot. vor das gerethe, das her Birckhan us der apoteke nam zu des meisters notdorft, 14 tage vor vastnacht.“¹¹¹ Tais pačiais metais maždaug tarp vasario 9 d. – kovo 9 d. padarytas įrašas rodo, jog Konradui von Jungingenui, be kitų priemonių, buvo nupirka ir ožio kraujo: „item 5 m. dem apotheker vor das gerethe. das her Birckhan unserm homeister nam, am dinstage zur Oculi. item 3 fird vor 3 uncian buckblutes unserm

prašė atsiųsti būtent eidininką; Johannes Voigt, *Geschichte Preussens von den ältesten Zeiten bis zum Untergange der Herrschaft des Deutschen Ordens*, t. 7: *Die Zeit vom Hochmeister Ulrich von Jungingen 1407 bis zum Tode des Homeisters Paul von Rußdorf 1441*, Königsberg: Im Verlage der Gebrüder Vorntreger, 1836, p. 376.

¹⁰⁷ Marek Radoch, „Wydatki wielkich mistrzów krzyżackich na placówki szpitalnie w Prusach w latach 1399–1409 (w świetle księgi podskarbiego malborskiego)“, in: *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, 2007, Nr. 1 (255), p. 13; Bernhart Jähnig, „Konrad von Jungingen“, in: *Neue Deutsche Biographie*, t. 12, Berlin: Duncker & Humblot, 1980, p. 518; Johannes Voigt, *Geschichte Preussens...*, p. 377. Autorė dėkoja Varmijos–Mozūrų universiteto Olštyno Istorijos ir tarptautinių santykių instituto Senovės ir viduramžių istorijos skyriaus darbuotojai dr. Annai Kołodziejczyk už sudarytą galimybę pasiremti Lenkijos istorikų darbais nagrinėjama tema.

¹⁰⁸ Johann von Posilge, Officials von Pomesanien, *Chronik des Landes Preussen (von 1360 an, forgesetzt bis 1419)*, in: *SrPrus*, t. 3, p. 285.

¹⁰⁹ *Das Marienburger Tresslerbuch*, p. 85, 110, 122, 140, 284, 351, 366, 378, 380, 383, 393, 394, 416, 418, 426; Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego...*, p. 55–62, 87, 93, 100, 102, 130, 131, 167; Christian Probst, *Der Deutsche Orden*, p. 162, 163.

¹¹⁰ *Das Marienburger Tresslerbuch*, p. 351.

¹¹¹ *Ibid.*, p. 393.

homeister“¹¹². Michalina Broda teigia, jog pagal Vokiečių ordino išdininko išlaidų knygos įrašus galima atkurti Ordino vadovui paskirtus medikamentus. Pasak tyrėjos, tai buvo minėtasis ožio kraujas, razinos, angliškas sūris, anyžius, žvaigždūnė, laurų aliejus¹¹³. Konrado von Jungingeno liga užfiksuota ir kronikose. Johanno von Posilgės veikale *Chronik des Landes Preußen*

¹¹² *Ibid.*, p. 393, 394.

¹¹³ „Na podstawie zapissek poczynionych przez urzędnika zarządzającego malborskim skarbcem można odtworzyć listę medykamentów, jakie ordynowali oni najwyższemu zwierzchnikowi Zakonu. Z ich polecenia sprowadzono dla niego i opłacono między innymi krew kozła, rodzynki, ser angielski, anyżek, driakiew czy też olejek laurowy.“ In: Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego...*, p. 131. Vis dėlto šie teiginiai yra šiek tiek tikslintini ir diskutuoti. Pirmiausia atkreiptinas dėmesys, jog kai kuriuose tyrėjos nurodytuose šaltinio puslapiuose apskritai neminima, kokie medikamentai buvo nupirkti Konradui von Jungingenui. Įrašuose tik užfiksuota vaistams ar gydymo reikmenims skirtos lėšos, jų išmokėjimo data bei didžiojo magistro ir kitų Ordino pareigūnų vaistais rūpinęsi gydytojai (Birghayn, Bartholomeus, in: *Das Marienburger Tresslerbuch*, p. 380, 383, 393, 416, 418). Antai viename iš 1407 m. įrašų nurodyta: „item 10 m. 4 scot dem apoteker Nicolao vom Elbinge vor apoteke unserm homeister dem treszeler dem kornmeister und Kunczen Czipplyn des meisters dyner, als meister Bartholomeus vor sie alsampt geschreiben hatte“, (in: *ibid.*, p. 416). 1406 m. įrašė, kuriuo remiasi tyrėja, nurodyta didžiojo magistro gydytojui (Birghayn) išmokėta metinė alga, bet neminimi Konradui von Jungingenui pirkti vaistai (in *ibid.*, p. 381). Atkreiptinas dėmesys į dar vieną momentą. Michalina Broda medikamentams priskiria ir razinas. Vis dėlto abejotina, ar razinos laikytinos vaistais tiesiogine to žodžio prasme. Vokiečių ordino išdininko išlaidų knygos kontekste bei atsižvelgiant į kitus šaltinius (in: Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego...*, p. 138) veikiau kalbėtina apie dvejopą jų paskirtį. Viena – jos vartotos kaip maisto produktas (in *Das Marienburger Tresslerbuch*, p. 230, 261, 263, 311, 394, 405, 418, 433, 492, 532, 557). Antai, 1403 m. Švitrigailai buvo nugabenta razinų, džiovintos žuvies ir datulių (in *ibid.*, p. 263), 1404 m. didžiojo magistro stalui buvo pirkti: įvairių rūšių vyno, tarp kitų ir Reino, midaus, Vismaro ala, datulių, razinų, ryžių, migdolų, imbiero, cinamono, gvazdikėlių, džiovintos žuvies (in *ibid.*, p. 311). Kita – jų vartojimas galbūt sietinas su didžiajam magistrui rekomenduota mityba. Istoriofografijoje daroma prielaida, jog Johanas Teodoras (Johannes Theodorus) pasiūlė Konradui von Jungingenui jo ligos atveju tinkamą gyvenseną ir mitybą (Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego...*, p. 134, 137, 138). Toks svarstymas yra galimas, nes Ordino išdininko knygoje užfiksuota, kad razinas didžiajam magistrui pirko tuo metu jo gydytoju buvęs Birghaynas (in: *Das Marienburger Tresslerbuch*, p. 394). Michalina Broda tarp Konradui von Jungingenui skirtų medikamentų mini ir anglišką sūrį. Vis dėlto pagal Ordino išdininko išlaidų knygos įrašą jis veikiau priskirtinas Ordino vadovo maisto produktams, o ne vaistams: „item 2 m. vor 10 Engillische keze unserm homeister. das vorgeschreiben gelt berechente uns der grosscheffer am montage zu ostern, do goben mir ym das gelt ouch“ (*ibid.*, p. 394). Juo labiau kad, pagal tyrėjos aptartas Johano Teodoro rekomendacijas didžiajam magistrui, jis apskritai turėjęs vengti sūrių (Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego...*, p. 137).

minima ilga ir sunki didžiojo magistro liga. Kronikininkas teigia, kad Konradas von Jungingenas sirgo trejus metus, įvardija ir jo ligą – tai buvo „tas akmuo“ bei akcentuoja, jog didįjį magistrą smarkiai puolė ir kitos ligos. Kronikoje rašoma: „Ouch so hatte der selbige homeister dry jar krang gewesin an deme steyne und andir krangeit die in groslich obirgink.“¹¹⁴ Istorikai Konrado von Jungingeno ligą įvardija beveik vienodai. Christianas Probstas ir Bernhartas Jänigas teigia, jog tai buvo akmenligė¹¹⁵, kuri, pasak Bernharto Jänigo, galiausiai atvedė prie ankstyvos didžiojo magistro mirties¹¹⁶. Marekas Radochas teigia, kad paskutiniais valdymo metais didysis magistras kentėjo nuo sunkios akmenligės (tai buvo šlapimo pūslės akmenys), dėl kurios kartais net raitėsi iš skausmo¹¹⁷. Tačiau tyrėjas, įvardydamas Konrado von Jungingeno ligą ir savijautą, nenurodė nė vieno šaltinio. Michalina Broda, remdamasi šaltiniais, teigia, jog didysis magistras sirgo akmenlige (jos nuomone, tai buvo inkstų akmenys) bei kitomis ligomis¹¹⁸.

Iš 1422 m. sausio 12 d. Livonijos magistro laiško didžiajam magistrui galima daryti prielaidą, kad Livonijos magistras jau kurį laiką, gal ir netrumpai, sirgo. Nebuvo pasveikęs ir tuo metu, kai rašytas minėtasis laiškas, nes jame teigia, kad su Dievo pagalba diena iš dienos tikisi pagerėjimo: „so das wir nu mit der hulfe Gotis von tage zu tage besserunge hoffen“¹¹⁹. 1426 m. sausio 13 d. Pauliui von Russdorfiui skirtame privataus pobūdžio laiške Vytautas

¹¹⁴ Johann von Posilge, *Officials von Pomesanien, Chronik des Landes Preussen* (von 1360 an, fortgesetzt bis 1419), in: *SrPrus*, t. 3, p. 285. Lotyniškas ligos, nuo kurios kentėjo Konradas von Jungingenas, pavadinimas pateiktas *Historia brevis magistrorum Ordinis Theutonici generalium ad Martinum Truchses continuata*: „Prefatus magister Conradus cepit egrotari calculo“, in: *Historia brevis magistrorum Ordinis Theutonici generalium ad Martinum Truchses continuata*, hrsg. v. Max Toeppen, in: *SrPrus*, t. 4, p. 265; Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego*, p. 131; Eadem, „Medical doctors from outside the Teutonic State in Prussia serving Teutonic Grand Masters in the 14th and the first half of the 15th centuries“, in: *Zapiski historyczne*. Devoted to the history of Pomerania and Baltic countries, t. LXXVI, 2011, kn. 3, Toruń, 2013, p. 11.

¹¹⁵ Christian Probst, *Der Deutsche Orden ...*, p. 162; Bernhart Jähniß, „Konrad von Jungingen“, in: *Neue Deutsche Biographie*, p. 518.

¹¹⁶ Bernhart Jähniß, „Konrad von Jungingen“, p. 518.

¹¹⁷ Marek Radoch, „Wydatki wielkich mistrzów...“, p. 13.

¹¹⁸ Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego...*, p. 55, 56, 100; Eadem, „Medical doctors from outside the Teutonic State in Prussia“, p. 11, 12; Eadem, „Lekarze pochodzący spoza Państwa Zakonego w Prusach ...“, p. 13, 14.

¹¹⁹ *LUB*, t. 5, Nr. 2577, p. 791.

prašė didžiajai kunigaikštieniui Julijonai kuo skubiau atsiųsti gerą vidaus ligų gydytoją, „leiparczt von innern sewchen“. Sutuoktinės ligai ir gydytojo paieškai skirtas visas didžiojo kunigaikščio laiškas. Vytautas ne tik pranešė, nuo kada ir kaip ilgai žmona serga, bet paminėjo ir kelias jos prastos savijautos detales. Pasak didžiojo kunigaikščio, Julijona jau beveik metus serga, diena iš dienos skundžiasi sveikata ir nieko negali valgyti¹²⁰. Elbingo komtūras 1426 m. gegužės 2 d. laiške didžiajam magistrui išvardijo kai kuriuos labai pablogėjusios Lenkijos karaliaus Jogailos sveikatos simptomus, pabrėžė, kad jis per trumpą laiką smarkiai nusilpo¹²¹.

Iš Vytauto, jo adresatų ir adresantų pateiktos informacijos apie sirgimą ar pasveikimą sunku spręsti, kokios tai buvo ligos. Antai Zigmantas Liuksemburgietis, pranešdamas apie savo susirgimą, jį įvardijo: „do vielen wir in krankheit mitnamen die sciatica des Ruckes“¹²². Galima kelti atsargią hipotezę, jog jį ištikusi „sciatica des Ruckes“ buvo išijas. Konkretūs arba bent santykinai tokiais laikytini ligų simptomai analizuotoje korespondencijoje nurodyti itin retai. Dažniausiai minėti gerai matomi, nesunkiai apibūdinami bei daugeliui susirgimų būdingi požymiai (pvz., vidinis karščiavimas, negalėjimas valgyti, silpnos kojos, pėdos skausmas) arba paprasčiausiai rašyta, kad serga¹²³. Šiek tiek informacijos apie susirgimus suteikia Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto, Lenkijos karaliaus Jogailos didžiajam magistrui skirti prašymai atsiųsti vienos ar kitos specializacijos gydytoją (pvz., vidaus ligų gydytoją („leiparczt von innern sewchen“)¹²⁴, okulistą¹²⁵ ir įrašai Vokiečių ordino išdininko išlaidų knygoje apie gydytojų vizitus ar išlaidas vaistams¹²⁶. Tačiau ir tais atvejais lieka

¹²⁰ „Wir thun euwer erwirdikeit czu wissen, wie das die irluchte frauwe Juliana, unser liebe hwszffrauwe wol von eime ganczen iare krank ist von gotes vorhenknisse und sider der czeit, als euwer erwirdikeit mit uns czu Garthen czusampne leczte was, ir kranheit hat czugenamen, also das sie von tage czu tage sich argert an ir gesundheit und nicht essen mag.“ CEV, Nr. 1213, p. 713, 714.

¹²¹ CEV, Nr. 1222, p. 720; *Codex diplomaticus Lithuaniae*, Nr. 9, p. 324, 325.

¹²² Franz Palacký, *Urkundliche Beiträge...*, t. I, Nr. 397, p. 445.

¹²³ CEV, Nr. 349, p. 133; Nr. 356, p. 139; Nr. 1270, p. 759; Nr. 1273, p. 761, 762; Nr. 1418, p. 907.

¹²⁴ CEV, Nr. 1213, p. 713, 714.

¹²⁵ *Codex diplomaticus Lithuaniae*, Nr. 4, p. 318; Nr. 7, p. 321, 322; Nr. 9, 324, 325; CEV, Nr. 1222, p. 720.

¹²⁶ *Das Marienburger Tresslerbuch*, p. 119, 120, 144, 165, 171, 223, 224, 232, 249, 251, 339, 345, 351, 352, 356, 366, 378, 383, 393, 394, 416, 418, 425, 471, 515, 553; *Das Ausgabebuch*

neaišku, kokias ligas gydytojai gydė. Analizuotoje medžiagoje galima išskirti tris susirgimų grupes: akių, kojų ir vidaus.

Duomenų apie akių negalavimus yra ir korespondencijoje¹²⁷, ir Ordino išdininko išlaidų knygoje¹²⁸. Pavyzdžiui, akių problemos vargino didįjį magistrą Ulrichą von Jungingena¹²⁹ bei kitus Ordino pareigūnus¹³⁰, Krokuvos vaivadą Janą Tarnovskį. Antai 1409 m. pas Ulrichą von Jungingena atvyko okulistas iš Gdansko¹³¹. Tačiau kokios tai buvo ligos ar jų požymiai, analizuotuose šaltiniuose aptikti nepavyko¹³².

Vytauto, jo adresatų ir adresantų laiškuose, pasakojant apie susirgimus, kartkartėmis minėta nesveikos kojos, „silpnos kojos“, „kojų silpnumas“, „silpnumas kojose“, pėdos skausmas („dolore pedis“)¹³³. *Ordino išdininko išlaidų knygos* ir *Marienburgo namų komtūro išlaidų knygos* įrašai taip pat liudija su kojomis susijusias bėdas¹³⁴. Analizuotuose šaltiniuose hipotetiškai galima išskirti dvi kojų negalavimų grupes: pirmoji (pagal šaltinius gausesnė) apima įvairiaus pobūdžio traumas ir sužeidimus; antroji – veikiausiai sietina su vidaus ligomis. Konkrečiausiai kalbėta apie traumas (pvz., lūžius) ar sužeidimus. Pavyzdžiui, korespondencijoje minimas pėdos skausmas, Ordino išdininko išlaidų knygoje – kojos ar kojų, pėdos gydymas¹³⁵. Antai, pagal

des Marienburger Hauskomturs, p. 4, 5. Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego...*, p. 55–62, 64, 65, 85, 91–96, 100–105, 107, 130, 131, 165; Christian Probst, *Der Deutsche Orden...*, p. 165, 166.

¹²⁷ CEV, Nr. 1222, s. 720; *Codex diplomaticus Lithuaniae*, Nr. 4, p. 317, 318; Nr. 7, p. 321, 322; Nr. 9, p. 324, 325.

¹²⁸ *Das Marienburger Tresslerbuch*, p. 70, 112, 119, 120, 553. Straipsnyje Rūta Čapaitė, „The Topic of Health...“, išn. 118 nurodyti Michalinos Brodos ir Christiano Probsto darbai turi būti minėto straipsnio išn. 116. Šiame straipsnyje tai yra išn. 125; Michalina Broda, „Lekarze pochodzący spoza Państwa Zakonego w Prusach...“, p. 14.

¹²⁹ *Das Marienburger Tresslerbuch*, p. 553.

¹³⁰ *Ibid.*, p. 119; 120.

¹³¹ „item 16 scot eyne furman, der den ogenarzte von Dancz zu unsern homeister furte“, in: *Das Marienburger Tresslerbuch*, p. 553. Straipsnyje Rūta Čapaitė, „Sprawy zdrowia i chorób w listach Witolda...“, p. 49, okulisto vizito datoje korektūros klaida, turi būti 1409 m. – parašyta 1408 m.

¹³² *Das Marienburger Tresslerbuch*, p. 119, 120, 553.

¹³³ *GStA PK, OBA*, Nr. 4562; *CEXV*, Nr. 180, p. 243, 244.

¹³⁴ *Das Marienburger Tresslerbuch*, p. 80, 144, 223, 352.

¹³⁵ *CEXV*, Nr. 180, p. 243, 244; *Das Marienburger Tresslerbuch*, p. 144, 232, 352; *Das Ausgabebuch des Marienburger Hauskomturs*, p. 10; Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego...*, p. 91–96.

1402 m. sausio 8 ar 9 d. įrašą žaizdų gydytojas Wachsmutas jaunajam broliui Seckendorffui gydė pėdą. Įrašė trumpai pažymėta: „Item 1 m. Wachsmut dem wundarzte, das her dem jungen bruder Seckendorff den fûs heilte, am montage nach dem obirsten tage.“¹³⁶

Santykinai su vidaus ligomis siejami kojų negalavimai Vytauto ir jo korespondentų laiškuose vadinami „kojų silpnumu, silpnumu kojose“ arba teigiama, kad „kojos yra nesveikos“. Šie kojų negalavimai veikiausiai galėjo būti dvejopo pobūdžio. Viena – tai iš tiesų buvo kokios nors kojų ligos arba traumos, antra – tai galėjo būti vidaus ligos simptomas ar pasekmė. Tačiau net kai negalavimas įvardijamas, dažnai sunku nustatyti, kas tai buvo. Juo labiau kad tas pat dalykas yra pavadinamas sinonimiškai, tik kartais detaliau, o kartais labiau apibendrintai. Pavyzdžiui, Vytauto ir jo korespondentų laiškuose rašoma, esą vienas ar kitas asmuo kamuojamas *dolore pedis*. Tačiau neaišku, apie ką kalbama: ar konkrečiai apie pėdos, ar bendrai apie kojos problemas. Juo labiau lieka nenustatyta, kokia tai buvo liga ar jos priežastys. Antai, Vilniaus vaivados pasiligojimas nusakomas įvairiai. Kaip jau minėta, 1430 m. Vytautas Vilniaus vaivados Gedgaudo ligą apibūdino taip: jis yra „kranck uff seine beine“¹³⁷. Laiške Ordino vadovui vartojama daugiskaita ir kalbama apie nesveikas kojas. Tačiau laiške Jogailai vartojama vienaskaita ir teigiama, esą Vilniaus vaivada kenčia įsisenėjusį didelį pėdos (ar kojos) skausmą: „sed quia maximo dolore pedis ipse Gedigoldus quassatur antiquo“¹³⁸. Pasakymu „nesveikos kojos“ galėjo būti apibūdinta ir pvz., pėdos trauma, nes pasekmė ta pati – nesveika koja, tačiau tai galėjo būti ir kojų ligos ar vidaus ligos požymis ar padarinys. Kai kuriais atvejais, kai Ordino išdininko išlaidų knygoje užfiksuotas kojos ar kojų gydymas ir kad gydė žaizdų gydytojas („wundearzt“), bet nenurodyta trauma, galima daryti atsargią prielaidą, jog tai galėjo būti arba kojų liga, arba vidaus ligos pasekmė. Juo labiau tuo atveju, kai gydė daktaras („artz“). Pavyzdžiui, Vokiečių ordino išdininko sąskaitų knygoje 1400 m. liepos 14–15 d. įrašė nurodyta, kad daktaras ponui Haszenui gydė kojas¹³⁹.

¹³⁶ *Das Marienburger Tresslerbuch*, p. 144.

¹³⁷ CEV, Nr. 1418, p. 907; Rimvydas Petrauskas, *Lietuvos diduomenė...*, p. 247, 248.

¹³⁸ CEXV, Nr. 180, p. 243, 244.

¹³⁹ „... dem arzte der her Haszen arztigete an syme beyne, am dornstage noch Margarethe“, in: *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 80.

Iš turimų duomenų itin sunku, o dažnai ir neįmanoma nustatyti, kokiomis vidaus ligomis buvo sergama. Šiame straipsnyje su vidaus ligomis sąlygiškai siejami šie, laiškuose minimi, simptomai: vidinis karščiavimas, negalėjimas valgyti, silpnumas kojose, tiesiog teiginys – kad serga, ilgai besitęsianti permaininga sveikatos būklė, prasta bendra savijauta¹⁴⁰. Pavyzdžiui, užsitęsusias sveikatos būklės permainas Konradas von Jungingenas apibūdino taip: tai esame sveiki, tai sergame („wir uns also hin betragen iczunt gesunt, iczunt krank“)¹⁴¹. Tačiau reikia atkreipti dėmesį, jog išvardyti požymiai yra būdingi daugeliui susirgimų, tad galėjo būti daugelio ligų arba ir traumų pasekmės.

Jau minėta, kad 1426 m. kovo 18 d. laiške Lenkijos karaliui Zigmantas Liuksemburgietis išreiškė liūdesį dėl adresatą ištikusio apverktino įvykio („casu lugubri“)¹⁴². Su Romos karaliaus minimu apgailėtinu įvykiu veikiausiai galima sieti ir tai, kad 1426 m. kovo 22 d. laiške didžiajam magistrui Jogaila, padėkojęs už atsiųstus sakalus, jau teigė, kad sužalota pėda Dievui padedant buvusi išgydyta („cum Deo favente iam pristine restituti sumus in pede leso *sani[ta]ti*“)¹⁴³. Lenkijos karaliaus pakancleris Stanislovas Ciolekas Zigmanto Liuksemburgiečio laiško Jogailai anotacijoje nurodė, kad Romos karalius išreiškia Jogailai apgailėstavimą dėl didelio pėdos sužeidimo (nežinant, kokią iš tiesų traumą patyrė Jogaila, toliau šiame straipsnyje tai interpretuojama kaip *pėdos sužeidimas*, sinonimiškai vartojama *kojos trauma*). Anotacija skamba taip: „Littera compassionis Romanorum regis super offensa pedis domini regis Polonie.“¹⁴⁴ Laišką publikavęs Jokūbas Caro atkreipė dėmesį, jog jame yra daugiau informacijos nei Ciolekas pateikė anotacijoje. Komentuodamas laiško anotaciją, tyrėjas pažymėjo, esą Dlugošas teigia, kad Jogaila lokių medžioklėje susilaužė koją, atkreipė dėmesį ir į jau minėtame 1426 m. gegužės 2 d. Elbingo

¹⁴⁰ CEV, Nr. 356, p. 139; Nr. 362, p. 143; Nr. 1213, p. 713, 714; Nr. 1270, p. 759; Nr. 1273, p. 761, 762; Nr. 1418, p. 907.

¹⁴¹ CEV, Nr. 362, p. 143.

¹⁴² *Liber cancellariae...*, t. I, Nr. 93, p. 170; Franz Palacký, *Urkundliche Beiträge...*, t. I, Nr. 394, p. 441; CEV, Nr. 1217, p. 717.

¹⁴³ T. p. žr. šio str. išn. 46; *GStA PK*, OBA, Nr. 4562; *Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198–1525*, p. 285; Adam Szweđa, „Listy Władysława Jagiełły do wielkich mistrzów krzyżackich...“, p. 270.

¹⁴⁴ *Liber cancellariae...*, t. I, Nr. 93, p. 170. Straipsnyje Rūta Čapaitė, „Vėlyvųjų viduramžių epistolika...“, p. 70, 71, per mažai įsigilinus į šaltinį, klaidingai teigiama, jog Zigmantas Liuksemburgietis išreiškė Jogailai užuojautą dėl lūžusios kojos. Ta pati klaida pakartota ir straipsnyje Rūta Čapaitė, „Sprawy zdrowia i chorób w listach Witolda...“, p. 49.

komtūro laiške didžiajam magistrui bei Johanno Voigto veikale *Geschichte Preussen...* aprašytus Jogailos pasiligojimo požymius¹⁴⁵. Romos karaliaus laišką paskelbęs Franzas Palackis nurodė Caro publikaciją, laiško anotacijoje referavo, kad Zigmantas Liuksemburgietis reiškia Lenkijos karaliui užuojautą dėl lūžusios kojos (taigi perteikė Dlugošo ir juo besirėmusio Caro interpretaciją apie karaliaus traumą) bei išvardijo kitas laiške plėtotas temas, pateikė ir Cioleko surašytą laiško anotaciją. Tyrėjas neminėjo jokių su Jogailos kojos trauma susijusių aplinkybių¹⁴⁶. Antonis Prochaska Zigmanto Liuksemburgiečio laiško nepublikavo, tik nuodugniai anotavo (išvardijo pagrindines laiško temas) bei nurodė, kur jis paskelbtas. Kaip ir Palackis, tyrėjas teigė, kad Romos karalius išreiškia Jogailai apgailestavimą dėl lūžusios kojos, bet nenurodė jokių su tuo įvykiu susijusių aplinkybių ar kur apie tai kalbama¹⁴⁷.

Taip sekant minėtą įvykį aprašiusiu Dlugošu, istoriografijoje įsitvirtino nuostata, kad Lenkijos karalius lokių medžioklėje susilaužė koją¹⁴⁸. Vis dėlto ši nuostata kelia abejonių ir veikia reikėtų kalbėti, kad nėra aišku, kas slypi po nusakymais „casu lugubri“, „super offensa pedis“ bei „in pede lesa“. Atkreiptinas dėmesys į kelis dalykus. Zigmantas Liuksemburgietis reiškia Jogailai užuojautą dėl „apverktino įvykio“ („casu lugubri“), bet nemini, kas atsitiko. Ciolekas laiško anotacijoje teigia, kad Romos karalius apgailestauja „super offensa pedis domini regis Polonie“¹⁴⁹. Tačiau, kaip minėta, Zigmanto Liuksemburgiečio laiškas yra daugiatis, o pakancleris nurodė tik tą vieną temą. Galima manyti, jog ši tema jam atrodė svarbiausia arba tik ją nurodė todėl, kad Zigmanto Liuksemburgiečio laiškas po kreipimosi į Jogailą pradedamas užuojautos jam pareiškimu. Galima daryti prielaidą, jog Ciolekas žinojo, kas atsitiko, tad šiek tiek sukonkretino „apverktiną įvykį“, dėl kurio sielojosi Romos karalius, tačiau irgi neminėjo, kad tai buvo kojos lūžis. Cioleko „konkretinimą“ atitinka ir tai, kad 1426 m. kovo 22 d. Jogaila laiške didžiajam magistrui pranešė, esą sužeista pėda jau išgijo¹⁵⁰.

¹⁴⁵ *Liber cancellariae...*, t. I, Nr. 93, p. 170, išn. 3; t. p. žr. šio straipsnio išn. 153.

¹⁴⁶ Franz Palacký, *Urkundliche Beiträge...*, t. I, Nr. 394, p. 441.

¹⁴⁷ CEV, Nr. 1217, p. 717.

¹⁴⁸ Johannes Voigt, *Geschichte Preussens...*, p. 484; Rafal Jaworski, „Łowy Władysława Jagiełły“, p. 60, 61; Adam Szweda, „Listy Władysława Jagiełły do wielkich mistrzów krzyżackich...“, p. 270.

¹⁴⁹ *Liber cancellariae...*, Nr. 93, p. 170; .

¹⁵⁰ Taip pat žr. šio straipsnio išn. 46; *GStA*, PK, OBA, Nr. 4562; *Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198–1525*, p. 285; Adam Szweda, „Listy Władysława Jagiełły do wielkich mistrzów krzyżackich ...“, p. 270.

Taigi kalbama apie sužalojimą, bet tai neįvardijama kaip kojos lūžis tiesiogine prasme. Laiške pateiktas gana aptakus karaliaus susižeidimo nusakymas istoriografijoje yra interpretuojamas skirtingai. Laiško anotaciją pateikęs Waltheris Hubatschas tai įvardijo kaip pėdos skausmą „seine Krankheit (Fußleiden)“¹⁵¹. Adamas Szweda laiško anotacijoje teigia, esą laiške pranešama, kad lūžusi karaliaus koja jau sugijusi¹⁵².

Jau minėta, kad Elbingo komtūras 1426 m. gegužės 2 d. iš Torunės rašytame laiške didžiajam magistrui, tarp įvairių einamųjų politinių reikalų, pranešė apie smarkiai pašlijusią Lenkijos karaliaus sveikatą. Pareigūnas nurodė kai kuriuos Jogailos pasiligojimo požymius. Pasak Elbingo komtūro, tuo metu matėsi didelė karaliaus kojų liga ir silpnumas, kad jį net iš laivo nešti reikėjo. Pareigūnas pabrėžė, esą Jogaila per trumpą laiką labai nusilpo. Komtūro laiške rašoma: „An dem herren konige uff die czeit sogen grosse kranckheit und swacheit der beine, das man in och us dem schiffe tragen muste, von andern den sinen sine swacheit ouch wol vornomen die sine gnoden binnen korczen cziten sere hat geswechet.“¹⁵³ Prochaska, publikavęs Elbingo komtūro laišką, prie Jogailos būklės aprašymo pateikė nuorodą į Dlugošo veikalą ir trumpai referavo, esą kronikininkas pasakoja, jog karalius lokių medžioklėje susilaužė koją¹⁵⁴. Taigi Jogailą ištikęs „apverktinas įvykis“, Jogailos pėdos išgijimas rado atgarsį kronikoje, tik įgavo naujų detalių. Dlugošas, pasakodamas apie medžioklėje įvykusią nelaimę nurodė vietą ir laiką, kur tai atsitiko, ir tai, jog karalius užgavėnes (jos buvo vasario 10 d.) ir keturiasdešimt pasninko dienų (t. y. gavėnios laiką) praleido besigydydamas sužeistą blauzdą¹⁵⁵.

¹⁵¹ *Regesta historico-diplomatika Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198–1525*, p. 285.

¹⁵² Adam Szweda, „Listy Władysława Jagiełły do wielkich mistrzów krzyżackich...“, p. 270.

¹⁵³ CEV, Nr. 1222, p. 720; *Codex diplomaticus Lithuaniae...*, Nr. 9, p. 324, 325. Straipsnyje Rūta Čapaitė, „Sprawy zdrowia i chorób...“, p. 48 pateikiamoje šioje citatoje korektūros klaida, praleistas žodis „sine“. Straipsnyje Rūta Čapaitė, „Vėlyvųjų viduramžių epistolika...“, p. 71, citata (išn. 299) klaidingai išversta, vietoje „apie kitus jo negalavimus taip pat viską žinome...“ turi būti: „ir kiti jo žmonės gerai žinojo jo nusilpimą“.

¹⁵⁴ CEV, Nr. 1222, p. 721; straipsnyje Rūta Čapaitė, „The Topic of Health...“, p. 24 klaidingai nurodyta, jog „Prochaska provided [...] that allegedly the chronicler related that the king had broken his leg during a bear hunt“. Antonis Prochaska, kaip ir Janas Dlugošas, kalbėjo apie lokių medžioklę.

¹⁵⁵ „[...] dum Wladislaus Poloniae Rex apud Vilnam cum consorte sua Sophia Regina exegisset, et ante Carnisprivium ex Lithuania redire in Poloniae Regnum, peste conquescente, inciperet, in loco venationum, qui appellatur Byalowyesze, venationi ursi insistens,

Pasak kronikininko, po šv. Velykų (1426 m. jos buvo kovo 31 d.), per šv. Velykų oktavą, Jogaila jau sugijusia koja Visla plaukė laivu iki Kujavijos¹⁵⁶. Tad Dlu-gošas nemini nusilpimo, atvirkščiai – pagal jo pasakojimą, Lenkijos karalius tuo laiku jau buvo sveikas. Kitaip karaliaus sveikatos būklę apibūdina Johanas Voigtas. Istorikas, pasakodamas apie 1426 m. Jogailos ir Ordino pareigūnų susitikimą Torunėje, beveik Elbingo komtūro žodžiais nusakė Lenkijos ka-raliaus pasiligojimą. Voigtas pabrėžė, esą Jogaila tuo metu labai kentėjo dėl sunkios ligos ir taip buvo nusilpęs, kad netgi reikėjo jį įnešti ir išnešti iš laivo. Taip pat pridūrė, kad didysis magistras karaliaus prašymu nusiuntė savo ge-riaušią gydytoją (apie tai straipsnyje toliau). Pasak istoriko, „er war überdieß sehr leidend, denn eine schwere Krankheit hatte ihn so geschwächt, daß er bei seiner Reise zu Schiff aus = und eingetragen werden mußte“¹⁵⁷. Istorikas prie karaliaus sveikatos aprašymo pateiktoje nuorodoje paaiškino, esą, pasak Dlu-gošo, Jogaila medžiodamas lokį susilaužė koją¹⁵⁸. Taigi karaliaus ligą, nors ir netiesiogiai, siejo su medžioklėje patirta trauma.

Pagal Elbingo komtūro aprašytą Jogailos sveikatos būklę neįmanoma nu-statyti, kokia buvo pasiligojimo priežastis nei kuo jis sirgo. Tačiau istoriografi-joje susiklosčiusi tradicija Lenkijos karaliaus ligą, labai to neakcentuojant, sie-

casualiter pedem fregit, et exinde in terram Chelmensen discedens, dies Carnisprivii et tempus Quadragesimae in Lubomlya et Krasznistaw, crus offensum medendo, absumpsit. Acta est autem pro Quadragesimae medio in oppido Wartha conventio generalis. Ad quam licet Wladislaus Poloniae Rex propter pedis languorem non venisset, consiliarii tamen principales illuc convenientes tractabant [...]“ In: [Ioannes Dlugosius,] *Ioannis Długossii seu Longini Canonici Cracoviensis Historiae Polonicae Libri XII*, t. IV., kn. 11, 12I, p. 337; straipsnyje Rūta Čapaitė, „The Topic of Health...“, p. 24 klaidingai teigiama: „[...] but also the fact that the king spent Shrovetide and forty days of fast (it is Lent time) healing his damaged bon“, p. 24; ta pati vertimo interpretacija in: [Ioannes Dlugosius,] *Annales seu cronicae incliti regni Poloniae*, t. VIII, kn. 11, 1985, p. 226; [Jan Długosz,] *Roczniki czyli kroniki sławnego królestwa Polskiego*, t. VIII, kn. 11, 2000, p. 226; dar kita vertimo versija pateikta: *Ioannis Długossii senioris canonici Cracoviensis opera omnia = Jana Długosza kanonika krakowskiego dzieła wszystkie*, t. 6, *Dziejów Polski ksiąg dwanaście*, t. 5, p. 311.

¹⁵⁶ „[...] Paschatis festo apud Krasznistaw exacto, in Octava illius Wladislaus Poloniae Rex per Wislam in navibus in terram Cuyaviensem, curato iam pede, descendit [...]“ in: [Ioannes Dlugosius,] *Ioannis Długossii seu Longini Canonici Cracoviensis Historiae Polonicae, Libri XII*, t. IV, kn. XI, XII, p. 338; [J. Dlugosius,] *J. Długossii Annales seu cronicae incliti regni Poloniae*, kn. XI = [J. Długosz,] *J. Długosza Roczniki czyli kroniki sławnego królestwa Polskiego*, kn. XI: 1415–1450, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1985, p. 227.

¹⁵⁷ Johannes Voigt, *Geschichte Preussens...*, p. 484.

¹⁵⁸ *Ibid.*, p. 484, išn. 2.

ti su medžioklėje sulaužyta koja tęsiasi ir toliau. Antai Janas Tęgowskiis teigia, esą Elbingo komtūro laiške rašoma, kad tuo laiku Lenkijos karaliui buvo lūžusi koja¹⁵⁹. Reikia pabrėžti, jog Ordino pareigūno laiške nerašoma, kad Jogailai buvo lūžusi koja. Elbingo komtūro pateiktoje informacijoje¹⁶⁰ santykinai galima išskirti du pasiligojimo sandus: a) didelę kojų ligą ir silpnumą; b) per trumpą laiką karalių ištikusį didelį bendrą nusilpimą. Nūnai tegalima hipotetiškai svarstyti, jog Jogailos ir jo korespondentų laiškuose minimas „apverktinas įvykis“ („casu lugubri“), didelis pėdos sužeidimas („super offensa pedis“), pagijusi pėda, Elbingo komtūro fiksuota „didelė kojų liga ir silpnumas“ („grosse kranckheit und swacheit der beine“) bei Jogailos didelis nusilpimas („die sine gnoden binnen korczen cziten sere hat geswechet“) buvo susiję. Kaip minėta, istoriografijoje tokios sąsajos jau darytos. Atkreiptinas dėmesys į duomenų chronologiją. Zigmantas Liuksemburgas užuojautą dėl „apverktino įvykio“ išsakė 1426 m. kovo 18 d. laiške Jogailai. Jogaila apie pagijusią sužeistą pėdą didžiajam magistrui pranešė tų pačių metų kovo 22 d. laiške. Hipotetiškai galima svarstyti, jog karalius traumą patyrė kovo pradžioje ar vasario pabaigoje. Kaip minėta, pasak Dluogošo, Jogaila susižeidė prieš vasario 10 d., o po šv. Velykų (1426 m. kovo 31 d.), per šv. Velykų oktavą, t. y. balandžio pradžioje, jau buvo išgijęs¹⁶¹, tad išeitų, jog karalius sveiko daugiau nei pusantro mėnesio. Pagal kovo Jogailos 22 d. laišką Ordino vadovui, jis pasveiko kovo antrojoje pusėje. Taigi kronikininko nurodyta karaliaus gydymosi trukmė gana panaši į korespondencijoje užfiksuotų negalavimų chronologiją, tik šiek tiek skiriasi įvykių laikas. Elbingo komtūro laiškas datuotas 1426 m. gegužės 2 d. ir jame teigiama, jog tuo metu reiškėsi didelė karaliaus „kojų liga ir silpnumas“ („uff die czeit sogen grosse kranckheit und swacheit der beine“). Taigi galbūt kalbėtina apie maždaug ilgiau nei pusantro mėnesio tebesitęsiantį negalavimą, galimai lydimą ir kitų ligų, arba ištikusį staigų sveikatos pablogėjimą, sukeltą

¹⁵⁹ Jan Tęgowski, „Kilka uzupełnień do itinerarium króla Władysława Jagiełły“, in: *Studia Źródłoznawcze*, t. 41, Warszawa: DiG, 2003, p. 84.

¹⁶⁰ *Codex diplomaticus Lithuaniae*, Nr. 9, p. 324, 325; *CEV*, Nr. 1222, p. 720.

¹⁶¹ [Ioannes Długosius,] *Ioannis Długossii seu Longini Canonici Cracoviensis Historiae Polonicae Libri XII*, t. IV, kn. XI, XII, p. 337, 338; [J. Długosius,] *Annales seu cronicae incliti regni Poloniae*, t. VIII, kn. XI = [J. Długosz,] *Roczniki czyli kroniki sławnego królestwa Polskiego*, t. VIII, kn. 11: 1415–1450, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1985, p. 226, 227.

kokių nors komplikacijų¹⁶². Tad Jogailos „kojų liga ir silpnumas“ iš tiesų galėjo būti patirtos kojos traumos, tik neaišku, kokios konkrečiai, pasekmė. Tačiau tai galėjo būti kokia nors kojų liga ar kokios nors vidaus ligos, sukėlusios greitą valdovo nusilpimą, požymis ar padarinys. Drauge galima manyti, jog permaininga karaliaus sveikatos būklė veikiausiai turėjo įtakos ir kai kuriems jo politiniams žingsniams (sprendimams)¹⁶³.

Labai retai rašyta apie sveikimo požymius, pvz., kad jaučiasi geriau arba jaučiasi stipresni, pajėgia eiti, sėdėti, yra žvalūs, gali joti, galiausiai yra visiškai sveiki¹⁶⁴. Vis dėlto išvardyti būklės gerėjimo požymiai taip pat kartais leidžia įtarti buvusią vidaus ligą¹⁶⁵. Antai 1427 m. kovo 17 d. laiške Pauliui von Russdorfiui Vytautas tarp įvairiausių politinių aktualijų ir naujienų pranešė ir apie savo sveikatos pagerėjimą. Didysis kunigaikštis nurodė, kiek laiko sirgo, išvardijo sveikimo požymius. Pasak Lietuvos monarcho, penktadienį suėję trys savaitės, kai jis susirgęs, bet dabar su Dievo pagalba jaučiasi geriau. Taigi jau eina, stovi ir sėdi, bet dar truputį nuo vidinio karščio kenčia¹⁶⁶. Paminėjo, kad dar serga ir Julijona¹⁶⁷. Vytautas pasveiko 1427 m. balandį. Apie tai rašoma jo 1427 m. balandžio 6 d. didžiajam magistrui skirtame daugiatiemiame laiške¹⁶⁸. Bene svarbiausias visiško pasveikimo požymis buvo, kad į medžioklę jau joja. Pasak didžiojo kunigaikščio, „und [wisset von] gotes gnaden wir sein wol gesund und [uff] die jahit iczund reiten [...]“¹⁶⁹. Pranešė, kad Dievui padedant visai pasitaisė ir didžiosios kunigaikštienės sveikata – „desgleich ouch mit gotis hulfe sich iczunt wol bessert“¹⁷⁰. Taigi galima teigti, jog Kęstutaitis

¹⁶² CEV, Nr. 1222, p. 721.

¹⁶³ Marek A. Janicki, „Polityczny program ideowy tumby Władysława Jagiełły a czas jej powstania. Okoliczności wyboru miejsca pochówku w katedrze krakowskiej przez Władysława Jagiełłę i prawdopodobne uwarunkowania polityczne programu jego nagrobka“, in: *Średniowiecze Polskie i Powszechne*, 2015, Nr. 7 (11), p. 112–114.

¹⁶⁴ CEV, Nr. 349, p. 133; Nr. 362, p. 143; Nr. 1270, p. 759; Nr. 1273, p. 762.

¹⁶⁵ CEV, Nr. 362, p. 143; Nr. 1222, p. 720; Nr. 1270, p. 759.

¹⁶⁶ „Auch sint is am freitage drei wochen [gewest] daz wir krank woren, sunder nu mit gottes hulfe ist uns bas wurden, also daz wir nu geen, steen und siczczen, alleine daz wir noch ettwas bei innen hiczcze leiden...“ In: CEV, Nr. 1270, p. 759.

¹⁶⁷ „Auch so i[st] di irluchte unser libe hausfrawe noch krank, sundir wir auch ir besserunge czu gotte getrawen.“ In: CEV, Nr. 1270, p. 759

¹⁶⁸ CEV, Nr. 1273, p. 761, 762.

¹⁶⁹ CEV, Nr. 1273, p. 762; straipsnyje Rūta Čapaitytė, „Sprawy zdrowia i chorób...“, p. 48, šioje citatoje yra korektūros klaida: parašyta „wir seinwol gesund“, turi būti „wir sein wol gesund“.

¹⁷⁰ CEV, Nr. 1273, p. 762.

sirgo netrumpai. Pagal korespondenciją hipotetiškai svarstyti, jog jis susirgo vasario antroje pusėje ar pabaigoje. 1427 m. kovo 17 d. laiške Pauliui von Russdorfiui aprašyta jo (Vytauto) savijauta rodo, jog tuo laiku dar nebuvo visai išgijęs. Galutinai pasveiko tik balandžio pradžioje. Vadinasi, sirgo ilgiau negu mėnesį. Turint omenyje netrumpą sirgimą, išvardytus sveikatos pagerėjimo požymius, galima kelti hipotezę, kad sirgo sunkiai ir tai buvo kokia nors vidaus liga. Tačiau kokia, išsiaiškinti nepavyko. Iš Vytauto užuominų neaišku, kaip ilgai, kuo ir ar smarkiai sirgo didžioji kunigaikštienė. Galima daryti tik prielaidą, kad žmonos sveikata Vytautui kėlė rūpestį. Juo labiau kad prieš metus ji sirgo ilgai ir gana sunkiai (apie tai toliau straipsnyje).

Analizuotoje korespondencijoje ir Ordino įždininko išlaidų knygoje minimi trijų specializacijų medikai: akių gydytojas, arba okulistas („ougenarzt“, „ogenarzt“, „medicus oculista“, „medicus eculista“)¹⁷¹, žaizdų gydytojas („wundarzt“, „wundearzt“, „wondearzt“)¹⁷², t. y. chirurgas¹⁷³, tik kartą kalbama vidaus ligų gydytoją („leiparczt von innern sewchen“)¹⁷⁴. Ordino įždininko išlaidų knygoje dažnai rašoma tiesiog „gydytojas“ („arzt“)¹⁷⁵. Rašoma „arzt“ ir nurodoma, iš kur yra daktaras (pvz., „arzt von Thorun“)¹⁷⁶, arba „arzt“, mediko vardas ir iš kur jis („hern Niclus Birkhayn dem arzte von Danczk“)¹⁷⁷. Neretai įvardijama „magister“ („magistro Johanni“, „magistro Bartholomeo“)¹⁷⁸, „magister Bartholomeus arzt“¹⁷⁹ arba dažnai – „meister“ (pvz., „meister Johan“, „meister Birkhayn“, „meister Bartholomeus“)¹⁸⁰, taip pat rašoma, pvz., „magister Johannes der arzt“, „meister Johann der arzt“ arba „magister Bartholomeus arzt“¹⁸¹. Neretai

¹⁷¹ CEV, Nr. 1222, p. 720; *Codex diplomaticus Lithuaniae...*, Nr. 7, p. 321, 322; *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 112, 119, 120, 553.

¹⁷² *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 144, 165, 171, 223, 224, 226, 232, 249, 251, 339, 345, 352, 356, 379, 416, 418, 425, 471, 515.

¹⁷³ Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego...*, p. 9, 10, 90–105, 107; Christian Probst, *Der Deutsche Orden*, p. 161, 163–165; Marek Radoch, „Wydatki wielkich mistrzów...“, p. 12.

¹⁷⁴ CEV, Nr. 1213, p. 714.

¹⁷⁵ *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 75, 80, 141, 254, 342, 428, 461, 502.

¹⁷⁶ *Ibid.*, p. 254, 428.

¹⁷⁷ *Ibid.*, p. 365.

¹⁷⁸ *Ibid.*, p. 38, 178, 478, 547, 563.

¹⁷⁹ *Ibid.*, p. 528.

¹⁸⁰ *Ibid.*, p. 85, 122, 245, 366, 380, 383, 416, 425, 476, 498, 514, 542, 547.

¹⁸¹ *Ibid.*, p. 64, 81, 82, 96, 110, 119, 122, 123, 277, 283, 284, 316, 366, 528, 538.

būdavo nurodomas gydytojo statusas, pvz., kad tai didžiojo magistro daktaras („magistro Johanni des meisters arzt“, „magistro Johanni unsers homeisters arzte“, „meister Birhayn des meisters arzte“ ir kt.)¹⁸². Kartais rašyta „her“ („her Birhay“)¹⁸³. Maxas Töppenas išskyrė tris didžiojo magistro tarnų klases, gydytojai pateko į antrąją klasę („eine zweite Klasse“), kurią pagal tyrėjo skirstymą sudarė: mokslininkai, menininkai ir teisininkai¹⁸⁴.

Užfiksuotose okulistų vizituose neminima, kokie susirgimai gydyti¹⁸⁵. Ordino išdininko išlaidų knygos įrašuose apie žaizdų gydytojo („wundarzt“) paslaugas neretai nurodoma, kokia trauma gydyta (pvz., įvairūs sužeidimai¹⁸⁶, lūžiai)¹⁸⁷. Antai chirurgas-vienam pacientui gydė lūžusią koją, kitam – lūžusią ranką. Ordino išdininko išlaidų knygoje 1401 m. rugpjūčio 1 d. pažymėta: „item 2 m. Wachsmut geben vor eynen hengisknecht, der eyn byn hatte gebrochen, und vor eynen karwansknechte, der eynen arm hatte gebrochen, am donrstage vor Dominici confessoris“¹⁸⁸. 1403 m. tarp gegužės 11–26 d. Ordino išdininko išlaidų knygoje įrašyta, jog Wachmutas gydė du kartus žiemos žygyje peršautą Nicluso von Schillingsdorffo pirštą: „item 3 m. dem selben, das her Niclus von Schillingsdorff den finger heilte, der ym zwyr in der winterreise wart durchschossen [...]“¹⁸⁹.

Tačiau neretai nurodomas tik pacientas, bet nepažymima, nuo ko jis gydytas¹⁹⁰. Pavyzdžiui, pagal 1402 m. liepos 18 d. įrašą žaizdų gydytojas, „vardu Wachsmutas“, gydė didijį komtūrą: „Item 4 m. Wachsmuten deme wundarzte gegeben, als her den groskompthur gearztyget hatte.“¹⁹¹ Tokiais atvejais galima

¹⁸² *Ibid.*, p. 140, 141, 182, 240, 252, 298, 342, 378, 381, 419, 476.

¹⁸³ *Ibid.*, p. 393, 394, 418.

¹⁸⁴ „Eine zweite Klasse von Dienern waren die Gelehrten, Künstler und Techniker. [...] Hieher gehörten ferner die Aerzte in Konrads von Jungingen Zeit, besonders der Magister Johannes, neben dem in Marienburg auch noch ein Augenarzt, Meister Conrad, ein Wundarzt Wachsmuth, noch ein anderer Wundartz Gerke [...] erwähnt werden.“ In: *Historia de Ordine Theutonicorum cruciferorum von Laurentius Blumenau*, hrsg. von Max Toepen, in: *SrPrus*, t. 4, p. 111.

¹⁸⁵ *Ibid.*, p. 119, 120, 553.

¹⁸⁶ *Ibid.*, p. 249.

¹⁸⁷ *Ibid.*, p. 80, 120, 144, 223, 232, 249, 252, 352; Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego...*, p. 91–96.

¹⁸⁸ *Ibid.*, p. 120.

¹⁸⁹ *Ibid.*, p. 249.

¹⁹⁰ *Ibid.*, p. 165, 171, 224, 249, 251, 339, 345, 356, 418, 425, 471, 515.

¹⁹¹ *Ibid.*, p. 171.

atsargi prielaida, kad mediko darbas galėjo būti susijęs su kokia nors trauma (sužeidimu) ar kokia nors vidaus liga, kurioms gydyti reikėjo chirurginės intervencijos.

Kai kalbama apie gydytojų („arzt“) darbą, nurodomi tik jų pacientai¹⁹², kartais užsimenama apie ligonių būklę (pvz., „bey arzte lag“, „krank lag“)¹⁹³. Tačiau nė karto nėra paminėta, kokie susirgimai gydyti. Vis dėlto galima suformuluoti atsargią hipotezę, jog Ordino išdininko išlaidų knygoje gydytoju („arzt“) vadinami asmenys veikiausiai buvo vidaus ligų gydytojai. Šią prielaidą patvirtina ir medikų personalijos, išsilavinimas, jų statusas, praktika bei korespondencija¹⁹⁴. Dažniausiai minimi Johann, Niclus Birghayn ir Bartholomeus. Ordino išdininko išlaidų knygoje Johanas Rogė (Johann Rogge¹⁹⁵) vadinamas tik vardu ir nurodomas jo išsilavinimas arba išsilavinimas ir specialybė, arba išsilavinimas, specialybė bei statusas (pvz., „meister Johannes“, „meister Johannes unsers homeisters arzt“, „magistro Johani unsers homeisters arzte“)¹⁹⁶. Mikalojus Birghainas (Niclus Birghayn, Birkhayn, Birghan) vadinamas vardu ir pavarde, neretai tik pavarde arba vardu ir pavarde ar tik pavarde, nurodoma

¹⁹² *Ibid.*, p. 279, 425, 428, 461, 502.

¹⁹³ *Ibid.*, p. 279, 436.

¹⁹⁴ CEV, Nr. 359, p. 141; Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego...*, p. 56, 57, 59, 95, 150; Eadem, „Medical doctors from outside the Teutonic State in Prussia...“, p. 12, 15, 16; Eadem, „Bartłomiej z Boreszewa – Dziekan warmiński, lekarz, dyplomata przełomu XIV–XV a.“, in: *Ludzie, którzy zmienili bieg historii*, pod. red. Adama Piwka przy współud. Beaty Pinkiewicz-Gary i Krzysztofa Rajczakowskiego, Wrocław: Studenckie Koło Naukowe Historyków im Karola Maleszzyńskiego, 2010, p. 33–38; Aleksander Świeżawski, „Bartłomiej z Boreszewa lekarz wielkich mistrzów krzyżackich“, in: *Archiwum Historii Medycyny*, Nr. 24, sąs. 4, Warszawa: Państw. Zakł. Wydaw. Lekarskich, 1964, p. 370; Christian Probst, *Der Deutsche Orden...*, p. 162.

¹⁹⁵ *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 140, 141, 177, 178, 182, 199, 240, 252, 277, 283, 284, 287, 288, 298, 310, 316, 342, 366, 378, 538; Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego*, p. 55–59; Christian Probst, *Der Deutsche Orden*, p. 162.

¹⁹⁶ *Das Marienburger Tresslerbuch*, p. 64, 71, 81, 82, 96, 110, 122, 123, 140, 141, 177, 178, 182, 199, 240, 252, 277, 283, 284, 288, 298, 310, 316, 342, 366, 378, 538; *Historia de Ordine Theutonicorum ...*, in: *SrPrus*, t. 4, p. 111; Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego...*, p. 56–62, 100; Eadem, „Medical doctors from outside the Teutonic State in Prussia...“, p. 12–20; Eadem, „Lekarze pochodzący spoza Państwa Zakonnego...“, p. 14, 16, 17, 18, 23; Christian Probst, *Der Deutsche Orden...*, p. 162, 163; Andrzej Nowakowski, „Księżna Anna Witoldowa a krzyżacy“, p. 294, 295. Tyrėjo nuomone, Johanas veikiausiai buvo akių specialistas. Andrzejus Nowakowskis nenurodė šią mintį paremiančių šaltinių ar tyrimų. Tad galima konstatuoti, jog minėtoji įžvalga yra ginčytina, o šaltiniuose kol kas nėra duomenų, kad Johanas Rogė būtų buvęs pavadintas okulistu.

specialybė ir iš kur jis yra („hern Niclus Birkhayn dem arzte von Danczk“¹⁹⁷, „her Birkchan“¹⁹⁸, „her Birghayn von Danczk“¹⁹⁹, „meister Birghan den arz“, kartais nurodomas statusas „meister Birghayn des meisters arzte“) ²⁰⁰. Bartolomėjus iš Boreševo vadinamas vardu, nurodomas jo išsilavinimo laipsnis, kartais – specialybė arba pareigos bei statusas (pvz., „meister Bartholomeus“, „Magister Bartholomeus arzt“) ²⁰¹.

Vytauto, jo adresatų ir adresantų laiškuose yra skirta dėmesio medikams. Gerų, vertų pasitikėjimo ar tiesiog garsesnių gydytojų ieškojo, apie kai kuriuos buvo girdėję. Reikalui esant prašydavo atsiųsti. Laiškų duomenis papildė įrašai Ordino išdininko išlaidų knygoje bei Lenkijos karaliaus Jogailos ir karalienės Jadvygos dvaro sąskaitose apie gydytojų vizitus. Ordino išdininko išlaidų knygoje ir laiškuose minimi gydytojai iš Torunės²⁰², Elbingo²⁰³, Gdansk²⁰⁴. Pas valdovus, jų artimiausios aplinkos asmenis medikai atvykdavo. Tačiau kartais pacientai patys nukakdavo gydytis. 1393 m. Lenkijos karaliaus nurodymu Vytauto žmonai Onai buvo nusiųstas „appotecarius Andreas“²⁰⁵. Rimvydas Petrauskas jį vadina gydytoju²⁰⁶. Vis dėlto nėra aišku, ar Andriejus (Andreas) buvo gydytojas. Atkreiptinas dėmesys, jog ir korespondencijoje, ir

¹⁹⁷ *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 365.

¹⁹⁸ *Ibid.*, p. 393, 394, 418.

¹⁹⁹ *Ibid.*, p. 387.

²⁰⁰ *Ibid.*, p. 338, 366, 380, 381, 383, 419; Michalina Broga, „Medical doctors from outside the Teutonic State in Prussia...“, p. 12.

²⁰¹ *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 38, 278, 383, 416, 425, 430, 476, 478, 498, 514, 528, 542, 547, 561, 563; Michalina Broga, „Medical doctors from outside the Teutonic State in Prussia...“, p. 12; Eadem, „Bartłomiej z Boreszewa...“, p. 33, 34; Aleksander Świeżawski, „Bartłomiej z Boreszewa ...“, p. 370, 371–373. Straipsnyje Rūta Čapaitė, „The Topic of Health...“, p. 29, išn. 184 nurodytuose Aleksandro Świeżawskio straipsnio puslapiuose apie Bartolomėjaus veiklą kalbama įvairiais aspektais, tačiau neaptariamas jo statuso nusakymas Vokiečių ordino išdininko išlaidų knygoje.

²⁰² CEV, Nr. 1213, p. 713, 714; *Codex diplomaticus Lithuaniae...*, Nr. 9, p. 324, 325; *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 428, 502.

²⁰³ *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 75, 591.

²⁰⁴ *Ibid.*, p. 254, 365, 436, 553.

²⁰⁵ „item Andree appotecario pro confectibus et electuariis missis dne ducisse Witoldi ad mandatum dni Regis VII marc.“, in: *Rachunki dworu króla Władysława Jagiełły...*, p. 156.

²⁰⁶ Rimvydas Petrauskas, „Kształtowanie się instytucji dworu wielkoksiężęcego w Wielkim Księstwie Litewskim (koniec XIV – połowa XV wieku)“, in: *Politeja*, Nr. 2 (16): *Studia litewskie*, pod redakcją Katarzyny Korzeniewskiej, Alvydasa Jokubaitisa, Andrzeja Puksztos, Kraków: anatta.pl, 2011, p. 183.

Lenkijos karaliaus dvaro sąskaitose, kalbant apie gydytojus, vartotas terminas „medicus“²⁰⁷. Ordino išdininko išlaidų knygoje užfiksuota, kad 1401 m. didžiojo magistro nurodymu (įrašas datuojamas tarp kovo 23–25 d.) pas Vytautą buvo išvykęs akių gydytojas („ogenarzt“)²⁰⁸. Analizuotoje korespondencijoje šis vizitas neatsispindi. Galima manyti, kad arba neišliko laiškai, kuriuose rašoma ta tema, arba vizito detalės buvo suderintos žodžiu per pasiuntinius ar patikimus asmenis. Taip pat lieka neaišku, ar pačiam Kęstutaičiui buvo reikalingas gydytojas, ar jo paslaugų reikėjo kitam asmeniui. Bet kuriuo atveju Ordino vadovas nusiuntė mediką Vytauto prašymu. Svarstymą, ar Vytautui, ar kam kitam buvo reikalinga okulisto pagalba, suponuoja 1426 m. Lenkijos karaliaus prašymai Elbingo komtūrai atsiųsti Krokuvos vaivada Janui Tarnovskiui akių gydytoją. 1426 m. Jogaila paprašė Elbingo komtūro į Niešave ir Torunėje vyksiantį suvažiavimą pasiimti ir akių gydytoją („medicus oculista“, „medicus eculista“). Prašymą karalius išdėstė 1426 m. balandžio 24 ir 27 d. laiškuose Ordino pareigūnui²⁰⁹. Gydytojo reikėjo Krokuvos vaivada Janui Tarnovskiui²¹⁰. Elbingo komtūras 1426 m. gegužės 2 d. laiške apie tai informavo Paulių von Russdorfą, teigdamas, kad Lenkijos karalius prašo kuo skubiau atsiųsti akių gydytoją, ir persiuntė gautąjį Jogailos laišką²¹¹. Nežinant

²⁰⁷ *Rachunki dworu króla Władysława Jagiełły...*, p. 215; *Codex diplomaticus Lithuaniae*, Nr. 4, p. 318; Nr. 7, p. 321, 322.

²⁰⁸ *Das Marienburger Tresslerbuch*, p. 70; labai panašus įrašas datuotas ir 1401 m.: „Item III. mark deme ogenarzte den der meister czu herczoge Wytowdt gesant hatte von des meisters geheise am tage annunciacionis Marie her Truppurg his uns das geld geben“, in: *CEV*, Appendix, p. 962. Tačiau *CEV* nėra 1400 m. įrašo. Neturint daugiau duomenų nepavyko nustatyti, ar akių gydytojas pas Vytautą buvo nusiųstas vieną, ar du kartus.

²⁰⁹ *Codex diplomaticus Lithuaniae*, Nr. 4, p. 318; Nr. 7, p. 321, 322; Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego...*, p. 103, 104, 105.

²¹⁰ „Nam vobiscum habemus aliqua ardua et opurtana pertractare Ceterum prout alias Magistro generali Compatri nostro carissimo et vobis scriptis nostris pro medico intimauius petentes ut ad curandum egritudinem magnifici Johannis de Tharnow palatini Cracouien. baronis nostri sincere dilecti per vos fuisset ordinatus. Et quia iam idem Magnificus Johannes Palatinus ad nos venit et vadit usque in Neschowam nobiscum. Ideo vos petimus vt eundem medicum vobiscum aducatis vt idem medicus in mense majo circa egritudinem suam aliquid salubri operetur [...]“, in: *Codex diplomaticus Lithuaniae*, Nr. 4, p. 318; Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego...*, p. 103–105, 107.

²¹¹ „[...] so senden wir euch dissen ingeslossenen des herren koniges brieff uns gekomen uff dem hinczoge ken Thorun. Mit fleissiger begerunge bittet der herre konig umb meister Heinrich den ougenarctzt, das euwir erwirdikeit seinen gnoden wolde schicken io ee io besser unvorczogen, dem wir ouch geschreiben haben czu komen daran, euwir erwirdikeit

visos okulisto paieškos istorijos, vien iš Elbingo komtūro teiginio gali susidaryti klaidinantis įspūdis, kad okulisto pagalbos reikėjo Lenkijos karaliui, o ne Krokuvos vaivada²¹². Vertėtų atkreipti dėmesį į dar vieną detalę. Jogaila nenurodė gydytojo vardo. Tačiau Elbingo komtūras teigia, kad karalius prašo atsiųsti akių gydytoją Heinrichą („meister Heinrich den ougenarczt“)²¹³. Iš analizuotų šaltinių lieka neaišku, ar komtūras pats nusprendė, kad reikia siųsti būtent Heinrichą, turėdamas omenyje jo aukštą kvalifikaciją. Keltina hipotezė, jog galėjo būti pokalbių ar kitų informacijos šaltinių, iš kurių buvo galima spręsti, jog karalius nori, kad Krokuvos vaivadą gydytų Heinrichas. Kaip jau minėta, veikiausiai akių gydytojo nusiuntimas rado atgarsį ir Voigto veikale, tik pakito kai kurios detalės. Istorikas, pasakodamas apie Jogailos pasiligojimą, teigė, kad, Lenkijos karaliaus prašymu, didysis magistras jam nusiuntė geriausią savo gydytoją: „weshalb ihm auch auf seine Bitte der hochmeister seinen besten Arzt entgegenschickte“²¹⁴. Tačiau įmanomas ir kitas svarstymas. Galbūt Paulius von Rusdorfas iš tiesų Jogailos prašymu išsiuntė gydytoją. Jei taip, mediko vizitas veikiausiai buvo suderintas žodžiu per patikėtinius. Lenkijos karaliui galėjo būti išsiųstas Pauliaus von Rusdorfo asmeninis gydytojas, vidaus ligų specialistas, vardu Heinrichas. Tai yra tas pats, kuris gydė ir Lietuvos didžiąją kunigaikštienę Julijoną. Jis ir Krokuvos vaivada Janui Tarnovskui nusiųstas akių gydytojas buvo bendravardžiai. Intensyvų karaliaus gydymą liudytų ir tai, jog palyginti su Ordino pareigūno aprašyta labai prasta jo būkle, jis (Jogaila) gana greitai sustiprėjo²¹⁵.

im ganz grosslich thete czu danke [...]“, in: CEV, Nr. 1222, p. 720; *Codex diplomaticus Lithuaniae...*, Nr. 9, p. 324, 325. Straipsnyje Rūta Čapaitė, „Sprawy zdrowia i chorób w listach Witolda...“, p. 53, išn. 138 citata pateikta iš *Codex diplomaticus Lithuaniae*, Nr. 9, p. 324, 325. Antonio Prochaskos (CEV, Nr. 1222, p. 720) ir Edvardo Raczynskio (*Codex diplomaticus Lithuaniae*, Nr. 9, p. 324, 325) pateiktose šio laiško publikacijose dalies žodžių rašyba skiriasi. Straipsnyje anglų kalba Rūta Čapaitė, „The Topic of Health...“ yra korektūros klaidų, parašyta „euwer“ – turi būti das „euwir“, parašyta „zu danken“ – turi būti „danke“, parašyta „besser und unvorczogen“, turi būti – „besser unvorczogen“. Tačiau Edvardo Raczynskio pateiktoje laiško publikacijoje jungtukas „und“ yra (*ibid.*, p. 324).

²¹² Į tai dėmesį atkreipė ir Michalina Broda. Tyrėja svarstė, ar Krokuvos vaivada kvieštam okulistui neteko konsultuoti ir Lenkijos karaliaus, ir šią versiją paneigė. Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego...*, p. 107, 108.

²¹³ CEV, Nr. 1222, p. 720; *Codex diplomaticus Lithuaniae*, Nr. 9, p. 324, 325; Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego...*, p. 104, 105, 107.

²¹⁴ Johannes Voigt, *Geschichte Preussens...*, t. 7, p. 484.

²¹⁵ Marek A. Janicki, „Polityczny program ideowy tumby Władysława“, p. 159.

1400 m. balandį Vytauto tarnas *Mattis* Ordine ieškojo gydytojo. Ordino išdininko išlaidų knygoje yra du įrašai šia tema. Juose šio asmens statusas apibūdinamas skirtingai, tad kol kas liko neaiškus. 1400 m. balandžio 13 d. įrašė nurodyta, kad Vytauto tarnui *Mattis* buvo skirta 1,5 markės²¹⁶, o pagal balandžio 15 d. įrašą – Vytauto pasiuntiniui *Maettis* (veikiausiai tas pats *Mattis*) skirta buvo 15 „scot“ ir 6 „pfenge“: „item 15 scot und 6 pfenge *Mattis* herzogen Wytowdts bothe us der herbergen zu losen zum andren mole, alzo her den artz suchte“²¹⁷. Kokios specializacijos gydytojo *Mattis* ieškojo ir kas buvo ligonis – liko neatsakyta.

1426 m. Vytautas, prašydamas Paulių von Russdorfą kuo skubiau atsiųsti didžiajai kunigaikščienei Julijonai gerą vidaus ligų gydytoją („leiparczt von innern sewchen“), teigė girdėjęs, jog vieną daktarą Torunėje labai giria. Pasak Lietuvos monarcho, Ordino vadovas tai galįs geriau žinoti, tad tegu jį ar kitą, kuo geresnį atsiunčia, nesvarbu, ar jis yra jo pilyje (namuose), ar valstybėje. Vytauto laiške rašoma:

Hirumme wir bitten euwir erwirdikeit fleissiclich, ist das ir in euwirm hause adir euwirm lande habit irneinen gutten leiparczt von innern sewchen, und als wir horen das man einen czu Thorun lobit, ir mogit bas wissen, das ir uns deni io ee io besser wellit schicken.²¹⁸

Julijonai buvo nusiųstas garsus Torunės daktaras Henrikas, buvęs ir asmeniniu didžiojo magistro Pauliaus von Russdorfo gydytoju²¹⁹. Sunku pasakyti, kaip greitai gydytojas atvyko ir kiek laiko ją gydė. Galima tik fiksuoti, jog Vytauto prašymas atsiųsti mediką datuotas 1426 m. sausio 13 d. Obolcuose, dvare tarp Vitebsko ir Smolensko („Gebin czu Obolecz in unserm hoffe czwuschen Witewsk und Smolensk...“). 1426 m. sausio 25 d. iš Vitebsko rašytame laiške Ordino vadovui didysis kunigaikštis nei žmonos ligos, nei gydytojo

²¹⁶ „item 1½ m. *Mattis* herzogen Wytowdts dyner us der herbergen zu losen, der den artz suchte, am dinstage noch palmen“, in: *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 72.

²¹⁷ *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 73.

²¹⁸ CEV, Nr. 1213, p. 714; Straipsnyje Rūta Čapaitė, „Sprawy zdrowia i chorób w listach Witolda...“, p. 54 šioje citatoje yra korektūros klaidų: parašyta „is das ir in euwirm“, turi būti „ist das ir in euwirm“; parašyta „euwir lande“, turi būti „euwirm lande“; parašyta „uns den o ee io besser“, turi būti „uns den io ee io besser“.

²¹⁹ CEV, Nr. 1216, p. 716; Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego...*, p. 64, 65; Antoni Prochaska, *Ostatnie lata Witolda. Studium z dziejów intrygi dyplomatycznej*, Warszawa: Z drukarni Wł. L. Anczyca i Spółki, 1882, p. 60, 62.

nemini²²⁰. Į Dubičius Vytautas atvyko vasario 25 d. ir kitos dienos (t. y. 1426 m. vasario 26 d.) iš Dubičių parašyto Pauliui von Russdorfuui skirto laiško pabaigoje, po einamųjų politinių aktualijų (pvz., Liubičo malūno klausimo), pastarąjį informavo, kad atvykęs rado atsiųstąjį gydytoją ir geriau besijaučiančią sutuoktinę. Galima manyti, jog Henrikas Julijonos sveikata rūpinosi apie mėnesį. Dėl jo gydymo didžiosios kunigaikštienės sveikata pasitaisė. Taigi Lietuvos monarchas informavo Ordino vadovą, kad pagerėjo žmonos sveikata, paprašė, kad leistų daktarui dar kurį laiką pas juos pasilikti ir padėkojo už gydytojo Heinricho atsiuntimą²²¹. Paulius von Russdorfas leido gydytojui pabūti, iki didžioji kunigaikštienė visai pasveiko²²². Kitokią nuomonę apie mediko darbo rezultatus ir įvykių eigą išsako Michalina Broda. Ji kvestionuoja Christiano Probsto mintį, esą Vytauto laiške Pauliui von Russdorfuui išreikšta padėka už daktaro atsiuntimą yra susijusi su sėkmingu didžiosios kunigaikštienės gydymu. Remdamasi tuo pačiu laišku, tyrėja teigia, esą Julijonos sveikata buvo pagerėjusi jau susitinkant su Heinrichu, tad bent jau tuo laiku gydymas jai nebuvo būtinas²²³. Vis dėlto autorės pateikta įvykių interpretacija neatitinka Vytauto laiško turinio (žr. laiško citatą išn. 221). Didžiojo kunigaikščio laiške nerašoma apie žmonos susitikimą su gydytoju. Lietuvos monarchas informuoja Ordino vadovą, kad atvykęs rado gydytoją

²²⁰ CEV, Nr. 1214, p. 714, 715.

²²¹ „Item als wir her gestern komen sein, haben wir funden euwirn arczt maister Henrich, den ir uff unser bete czu uns gesant habit, und wie wol, des gedancket sei gote, unser hwsfrawe sich iczund gehat bas an erer gesuntheit, wir wellen doch egenanten meister Heinrich einweil noch bei uns enthalden, vor welchs sendunge dancken wir ouch euwir erwirdikeit fruntlich sere.“ CEV, Nr. 1216, p. 716. Straipsnyje Rūta Čapaitė, „Sprawy zdrowia i chorób...“, p. 54, išn. 143 šioje citatoje yra korektūros klaidų: parašyta „euwir arczt maister henrich“, turi būti „euwirn arczt maister „Henrich“; parašyta „basa n erer gesuntheit“, turi būti „bas an erer gesuntheit“. Straipsnyje Rūta Čapaitė, „The Topic of Health...“, išn. 202 parašyta „enthaltten“, turi būti „enthalden“; Christian Probst, *Der Deutsche Orden...*, p. 165, 166; Antoni Prochaska, *Ostatnie lata Witolda...*, p. 60, 62.

²²² Antoni Prochaska, *Ostatnie lata Witolda...*, p. 60, 62.

²²³ „Christian Probst, *Der Deutsche Orden*, p. 165–166, sugerował, że wdzięczność Witolda była spowodowana skutecznością rozpoczętej przez mistrza Henryka terapii. Jednak supozycja ta jest niezgodna z treścią przywołanego źródła, bowiem według pisma Witolda, stan zdrowia księżnej Julianny był lepszy już w momencie spotkania z mistrzem Henrykiem. Nie wydaje się, żeby wdrożenie jakiegokolwiek kuracji było konieczne, a już przynajmniej nie przed napisaniem przytoczonego listu do wielkiego mistrza.“ In: Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego*, p. 65, išn. 93.

Heinriką, dėkoja už jo atsiuntimą ir praneša apie pagerėjusią sutuoktinės sveikatą. Vytauto laiške, kalbant apie jo asmenį, vartojama *pluralis majestatis* forma „als wir her gestern komen sein“. Šiuo atveju tai reiškia, kad atvyko tik Vytautas. Tad tik galima spėti, jog Michalina Broda šią formą interpretavo taip, esą atvyko Vytautas su žmona.

Ilgai sirgusį Konradą von Jungingena²²⁴ gydė kelių specializacijų gydytojai (vidaus ligų, žaizdų)²²⁵. Juo rūpinosi ne tik didžiojo magistro gydytojo statusą turėjęs daktaras, bet iš kitur atkeliavę medikai²²⁶. Ordino iždininko išlaidų knygos 1404 m. gegužės 30 d. įrašė užfiksuota, kad pas Konradą von Jungingena lankėsi ir kurį laiką juo rūpinosi daktaras iš Gdansko: „Item 10 m. dem arzte gegeben, der von Danczk zu unserm homeister qwam und bey im was, do her krank was [...]“.²²⁷ Veikiausiai tai buvo vidaus ligų gydytojas. Hipotetiškai 1406 m. birželio 4 d. datuojamame laiške iš Romos Ordino prokuratorius Peteris von Wormdittas rašė Konradui von Jungingenui apie naujakrikščio gydytojo Jono Teodoro (Johannes Theodorus) jam (didžiajam magistrui) paskirtus vaistus. Laiško priede buvo detalūs mediko nurodymai apie didžiajam magistrui rekomenduotiną gyvenseną. Peteris von Wormdittas gydytoją gyrė²²⁸. Istoriografijoje Johannes Theodorus yra minimas. Voigtas jį vadino garsiu gydytoju, bet nekalbėjo apie jo kaip mediko praktiką²²⁹. Teigiama, kad

²²⁴ *Die Geschichtsquellen der Preussischen Vorzeit bis zum Untergange der Ordensherrschaft*, in: *SrPrus*, t. 3, p. 285.

²²⁵ *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 182, 298, 342, 378, 381, 425, 476, 542; *CEV*, Nr. 359, p. 141; *Geschichten von Wegen eines Bundes von Landen und Steten. Wider den Orden unser lieben Frawen und die Bruder desselben Ordens im Lande zu Prussen geschehen*, in: *SrPrus*, t. 4, p. 111; Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego*, p. 55–62, 131; Eadem, „Medical doctors from outside the Teutonic State in Prussia...“, p. 12, 19, 20; Eadem, „Lekarze pochodzący spoza Państwa Zakonnego ...“, p. 13, 14, 18, 19, 20, 22; Christian Probst, *Der Deutsche Orden*, p. 161–163; Aleksander Świeżawski, „Bartłomiej z Boreszewa ...“, p. 371.

²²⁶ *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 75, 308; Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego*, p. 55–62, 87, 91, 130, 131.

²²⁷ *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 308.

²²⁸ *Regesta historico-diplomatica Ordinis...*, p. 50, Nr. 872; Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego*, p. 126; Michalina Broda, „Lekarze pochodzący spoza Państwa Zakonnego ...“, p. 19; Christian Probst, *Der Deutsche Orden*, p. 163.

²²⁹ Johannes Voigt, *Geschichte des Preussens von den ältesten Zeiten bis zum Untergange der Herrschaft des Deutschen Ordens*, t. 6: *Die Zeit des Hochmeisters Konrad von Jungingen, von 1393 bis 1407. Verfassung des Ordens und des Landes*, Königsberg: Im Verlage der Gebrüder Vorntträger, 1834, p. 409.

jis norėjo tapti didžiojo magistro gydytoju, tačiau darbo dvare negavo. Be to, esama nuomonės, kad jis buvo apgavikas²³⁰.

Pagal Ordino išdininko išlaidų knygos įrašus, didžiojo magistro Konrado von Jungingeno daktaru (apibrėžiant gydytojo statusą, jis įvardijamas kaip „des meisters arzt“, „unsers hochmeisters arzt“) įvairiu laiku buvo Johanas Rogė ir Birghaynas²³¹. Dažniausiai minimas Johanas²³². Galima manyti, jog didžiojo magistro gydytojo statusą turėjęs asmuo buvo ir asmeninis Ordino vadovo daktaras, bet gydė ir kitus ligonius²³³. Istorikų nuomonės dėl to, kurie medikai Konrado von Jungingeno laikais turėjo didžiojo magistro gydytojo statusą, truputį įvairuoja. Didžiojo magistro gydytojais teigiama buvus Johaną, Bartolomėjų iš Boreševo, bet neminimas Mikalojus Birghainas (Niclus Birghayn)²³⁴. Pasak Christiano Probsto, asmeniniais Konrado von Jungingeno daktarais buvo Johanas Rogė, Mikalojus Birghainas ir Bartolomėjus iš Boreševo²³⁵. Michalinos Brodos nuomone, Konrado von Jungingeno asmeninis gydytojas buvo Johanas Rogė, o jo „ipėdinis“ – Mikalojus Birghainas²³⁶. Pasak tyrėjos, Johanas Rogė didžiojo magistro gydytoju buvo 1400–1405 m.²³⁷ Be kitų šaltinių, ji remiasi ir Vokiečių ordino išdininko išlaidų knygos duomenimis. Vis dėlto Johano statusas 1400–1401 m. ne visai aiškus. Vokiečių ordino

²³⁰ Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego*, p. 55, 126, 127; Michalina Broda, „Lekarze pochodzący spoza Państwa Zakonnego Christian...“, p. 22; Christian Probst, *Der Deutsche Orden*, p. 163.

²³¹ *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 338, 365, 366, 380, 381, 383, 387, 393, 394, 418, 419; Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego*, p. 55, 57–59, 131; Christian Probst, *Der Deutsche Orden*, p. 162.

²³² *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 64, 71, 81, 82, 96, 110, 122, 123, 140, 141, 177, 178, 182, 199, 240, 252, 277, 283, 284, 287, 288, 298, 310, 316, 342, 366, 378, 538.

²³³ *Ibid.*, p. 283, 284, 310; Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego*, p. 57, 58, 61, 62; Eadem, „Bartłomiej z Boreszewa...“, p. 35; Christian Probst, *Der Deutsche Orden*, p. 161, 162.

²³⁴ Georg Cuny, „Die beiden Preußenfahrten Herzog Heinrichs des Reichen von Bayern und Bartholomäus Boreschau“, *Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsvereins*, sąs. 59, Danzig: Bertling, 1919, p. 145; Aleksander Świeżawski, „Bartłomiej z Boreszewa...“, p. 371, 372, 373.

²³⁵ Christian Probst, *Der Deutsche Orden*, p. 162.

²³⁶ Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego*, p. 57–59; „His successor was a doctor from Gdańsk called Nikolaus Birghayn“, in: Eadem, „Medical doctors from outside the Teutonic State in Prussia...“, p. 11, 12.

²³⁷ Eadem, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego*, p. 57; Eadem, „Medical doctors from outside the Teutonic State in Prussia...“, p. 12.

iždininko išlaidų knygoje Johanas tik nuo 1402 m. įvardijamas didžiojo magistro gydytoju „magister Johannnes des meisters arzt“²³⁸, iki tol jis vadinamas tiesiog daktaru „magistro Johanni dem arzte“²³⁹. Kita vertus, 1401 m. jam sumokėta metinė alga už 1400 m.²⁴⁰ buvo tokia, kokią jis gaudavo, kai buvo įvardijamas didžiojo magistro gydytoju (apie tai toliau straipsnyje). Tad ar 1400–1401 m. jis buvo didžiojo magistro gydytojas, tik tai neužfiksuota minime šaltinyje, lieka neaišku. Pasak Michalinos Brodos ir Christiano Probsto, 1406 m. Konrado von Jungingeno sveikata rūpinosi Mikalojus Birghainas²⁴¹. Vokiečių ordino iždininko išlaidų knygoje jis figūruoja nuo 1405 m.²⁴². Tačiau tik kartą 1406 m. ir tik viename 1407 m. įrašė jis yra pavadintas didžiojo magistro gydytoju²⁴³. Konradą von Jungingena gydžiusio Bartolomėjaus iš Boreševo statusą tyrėjai interpretuoja nevienodai. Teigiama, kad jis buvo asmeninis Konrado von Jungingeno gydytojas²⁴⁴ ir didysis magistras jį pasikvietė pas save 1398 m.²⁴⁵. Tačiau reikia pažymėti, kad tyrėjai (Georgas Cuny ir Aleksandras Świeżawski) nesirėmė Vokiečių ordino iždininko išlaidų knygos duomenimis. Pasak Christiano Probsto (jis rėmėsi Vokiečių ordino iždininko išlaidų knygos įrašu), 1406 m. didžiojo magistro asmeniniu gydytoju („Leibarzt des Hochmeisters“) buvo Bartolomėjus, tas pareigas jis vykdė ir po Konrado von Jungingeno mirties²⁴⁶. Michalina Broda teigia, jog blogėjant didžiojo magistro sveikatai buvo pasamdytas dar vienas daktaras, t. y. Bartolomėjus iš Boreševo.

²³⁸ *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 140.

²³⁹ *Ibid.*, p. 64, 71, 81, 82, 96, 110, 122, 123.

²⁴⁰ *Ibid.*, p. 96: „Meister Johannes der arcz: zum irsten 30 m.; das gelt entpfing her selben von uns am obirsten tage und der meister his uns ym das gelt selbir geben und ist das gelt, das ym gebort vom 1400. jare, wen her im 1400. jare keyn gelt hatte genomen.“

²⁴¹ Michalina Broga, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego*, p. 57–59; Eadem, *Medical doctors from outside the Teutonic State in Prussia...*, p. 12; Christian Probst, *Der Deutsche Orden*, p. 162.

²⁴² *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 338, 365, 366, 380, 381, 383, 387, 393, 394, 418, 419.

²⁴³ *Ibid.*, p. 381; „Item 15 m. magistro Nicolao Birghayn des meisters arzt gegeben vor sien jorlon, als her von hove zoch“, in: *Ibid.*, p. 419.

²⁴⁴ Aleksander Świeżawski, „Bartłomiej z Boreszewa...“, p. 371, 372, 373; Georgas Cuny, *Die beiden Preußenfahrten Herzog Heinrichs...*, p. 145; Christian Probst, *Der Deutsche Orden*, p. 162.; Rūta Čapaitė, „Sprawy zdrowia i chorób...“, p. 54. Šis mano teiginys yra tikslintinas ir diskutuotinas, nes Ordininko iždininko išlaidų knygos įrašai nerodo, jog Bartolomėjus iš Boreševo Konrado von Jungingeno laikais būtų turėjęs didžiojo magistro gydytojo statusą.

²⁴⁵ Aleksander Świeżawski, „Bartłomiej z Boreszewa...“, p. 371.

²⁴⁶ Christian Probst, *Der Deutsche Orden...*, p. 162.

Tyrėja taip pat nurodo, jog jau 1406 m. vasarį Bartolomėjus rūpinosi Konradu von Jungingenu, tačiau jo neįvardija didžiojo magistro gydytoju²⁴⁷. Vokiečių ordino išdininko išlaidų knygoje Bartolomėjus kaip gydytojas figūravo nuo 1399 m.²⁴⁸. Įrašai apie jam skirtas lėšas rodo, jog jis nemažai keliavo, bet ne minimas tų kelionių tikslas, be to, įrašuose neatsispindi Bartolomėjaus kaip mediko veikla²⁴⁹. Nuo 1406 m. jis figūruoja greta Mikalojaus Birghaino, o jo veiklą galima sieti ne tik su gydytojo praktika apskritai, bet ir su vienokiu ar kitokiu dalyvavimu gydant didįjį magistrą²⁵⁰. Ordino išdininko išlaidų knygoje 1407 m. įrašas rodo, kad Bartolomėjus rūpinosi ne tik didžiojo magistro, bet ir kitų Ordino pareigūnų sveikata²⁵¹. Vis dėlto iki 1408 m. jis nevadintas didžiojo

²⁴⁷ Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego*, p. 59–61; Eadem, „Bartłomej z Boreszewa...“, p. 35; Eadem, „Medical doctors from outside the Teutonic State in Prussia...“, p. 12.

²⁴⁸ *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 38; *Das Ausgabebuch des Marienburger Hauskomturs*, p. 382.

²⁴⁹ *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 38, 563, 603. Pavyzdžiui, 1403 m. gruodžio 15–18 d. įrašė nurodyta, kad „item 6 m. vor 2 pferde, die meister Bartholomeus hindir ym lis, als her ken Crowcaw gesandt was“, in: *Marienburger Tresslerbuch...*, p. 278; Michalina Broga, „Bartłomej z Boreszewa...“, p. 35, 36; Marek Radoch, „Księga podskarbiego Malborskiego jako źródło do poznania kontaktów Polski z Zakonem krzyżackim w latach 1399–1409“, in: *Tekst źródła. Krytyka, interpretacja*, p. 300; Michalina Broga, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego*, p. 155–157. Tyrėja, remdamasi Vokiečių ordino išdininko išlaidų knygos duomenimis, daro prielaidą, jog Bartolomėjus didžiuoju magistru rūpinosi jau 1398 m. (*ibid.*, p. 59). Vis dėlto tai diskutuotina. Išdininko įrašė Bartolomėjus apibūdintas kaip „der pfarrer zum Elbinge“ ir tenurodyta, kad jis sumokėjo už 1398 m. Tačiau apie tai, kas buvo piršta ir kieno nurodymu, šaltinyje neužsimenama. Įrašė užfiksuota: „Item 20 m. und 4 scot deme apotheker zum Elbinge vor den meister vom 98. jare; das gelt nam syne frauwe am donrstage Philippi und Jacobi, als meister Bartholomeus der pfarrer zum Elbinge mit ir hatte gerechent und als ouch die brife usweysen“, in: *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 24.

²⁵⁰ „item 4½ m. meister Birchayn vor apoteke unserm homeister, als yn meister Bartholomeus ken Danczk dornoch sante, und vor syn ungelt“, in: *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 383; t. p. *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 416, 425, 430; Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego*, p. 59; Eadem, „Bartłomej z Boreszewa...“, p. 34. Straipsnyje Rūta Čapaitytė, „The Topic of Health...“, išn. 225 šaltinio citatoje yra korektūros klaida, parašyta „unsem“, turi būti „unserm“.

²⁵¹ „item 10 m. 4 scot dem apoteker Nicolao vom Elbinge vor apoteke unserm homeister dem treszeler dem kornmeister und Kunczen Czipplyn des meisters dyner, als meister Bartholomeus vor sie alsampt geschreiben hatte“, in: *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 416; Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego...*, p. 61.

magistro gydytoju ar apskritai gydytoju. Rašyta „meister Bartholomeus“²⁵². 1408 m. jis įvardytas didžiojo magistro gydytoju²⁵³. Taigi galima manyti, kad 1406 m. Bartolomėjus dar nebuvo didžiojo magistro gydytoju (kaip minėta, 1406 m. didžiojo magistro daktaru yra įvardytas Birghaynas), o 1407 m. jo statusas yra gana neaiškus. Svarbu ir tai, kad iki 1408 m. jam nemokėta (arba bent Ordino išdininko išlaidų knygoje neužfiksuota) metinė gydytojo alga, fiksuotas tik atlygis už vieno ar kito paciento gydymą²⁵⁴. Atkreiptinas dėmesys į dar vieną momentą. Ordino maršalas [1407 m.] sausio 29 d. laiške Konradui von Jungingenui papasakojo apie Bartolomėjaus vizitą ir pokalbį su juo. Pasak pareigūno, Bartolomėjus išsakė savo nuomonę apie didžiojo magistro gydymą (apie tai straipsnyje toliau) ir pasiūlė savo paslaugas²⁵⁵. Tad galima manyti, kad jei Bartolomėjus pasiūlė savo paslaugas, tai tuo metu jis nebuvo didžiojo magistro gydytojas ar jo gydymui įtakos turintis daktaras. Bartolomėjaus paslaugomis buvo pasinaudota. Ir jis tikrai buvo tas gydytojas, kuris rūpinosi didžiuoju magistru paskutinėmis jo gyvenimo dienomis. Ordino išdininko sąskaitų knygos įrašė, padarytame 1407 m. balandžio mėn. tarp 12 ir 16 d., taigi po Konrado von Jungingeno mirties, Bartolomėjus apibūdintas kaip didžiuoju magistru rūpinęsis gydytojas ir nurodyta, kad už tą darbą jam sumokėtos 8 markės: „item 8 m. meister Bartholomeen gegeben von des groskompthurs geheise vor das, als her zu unserm homeister seliger gedechtnisse abe und zu zoch“²⁵⁶. Pagal Ordino išdininko išlaidų knygą Bartolomėjui didžiojo magistro gydytojo statusą, po Konrado von Jungingeno mirties, suteikė Ulrichas von Jungingenas. Jis buvo didžiojo magistro Ulricho von Jungingeno gydytojas. Tačiau kartu keltina hipotezė, kad neoficialiai, tai yra dar neįtvirtinus jo kaip didžiojo magistro gydytojo statuso, jis tokiu laikytas jau 1407 m., kai rūpinosi Konradu von Jungingenu. Šis svarstymas pagrįstas 1408 m. įrašu Ordino išdininko išlaidų knygoje. Jame Bartolomėjus jau yra vadinamas didžiojo magistro gydytoju („Homeisters arzt“). Pagal jam išmokėtą

²⁵² *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 416, 425, 430, 514, 528, 542, 547.

²⁵³ *Ibid.*, p. 476.

²⁵⁴ *Ibid.*, p. 425, 430.

²⁵⁵ „Do sprach her wedir uns, wie das sin rat were, das euwir erwirdikeit io in czit dor ane rates pflege, went es sorglich were, wo man das lisse obirhaut nemen, und her meint, was her euch do czu kunde gutes geraten, des sulde im nicht czu vil sin und welde das thun mit willen“, in: *CEV*, Nr. 359, p. 141.

²⁵⁶ *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 425.

metinį atlygį už 1407 m. galima manyti, jog tas statusas dar neoficialiai jam buvo pripažintas jau 1407 m.²⁵⁷, galbūt atsižvelgiant į jo rūpinimąsi Konradu von Jungingenu. Kartu reikia pažymėti, kad ir 1408 m. bei vėliau jis vadintas „meyster Bartholomeus“²⁵⁸, kartais „magistro Bartholomeo“²⁵⁹, „meyster Bartholomeus arzt“ arba „Magister Bartholomeus arzt“²⁶⁰. 1407–1409 m. įrašuose apie jam skirtas lėšas dažnai neminima jo kaip gydytojo veikla²⁶¹. Tačiau Ordino išdininko išlaidų knygoje 1409 m. balandžio 22 d. Bartolomėjus vadinamas daktaru ir užfiksuota, kad jam buvo išmokėta pusė metinės gydytojo algos, t. y. 35 markės, o kitu mokėjimu, pagal kitą tos pačios dienos įrašą – kita pusė, taip pat 35 markės, taigi atsiskaityta visiškai²⁶².

Kai kurie istorikai gydytoją, Varmijos kapitulos dekaną Bartolomėjų iš Boreszevo sieja su žvalgybine veikla, daro prielaidą, kad periode prieš Žalgirio mūšį jis buvo slaptas Lenkijos karaliaus agentas²⁶³. Sławomiro Jóźwiako, analizavusio žvalgybą ir kontržvalgybą Ordine, nuomone, jokių tiesioginių, viena reikšmiais šaltiniais paremtų įrodymų šioms prielaidoms patvirtinti nėra²⁶⁴.

²⁵⁷ *Ibid.*, p. 476; Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego...*, p. 61; Michalina Broga, „Bartłomej z Boreszewa...“, p. 35.

²⁵⁸ *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 498, 514, 561.

²⁵⁹ *Ibid.*, p. 478, 547, 563.

²⁶⁰ *Ibid.*, p. 528, 542.

²⁶¹ *Ibid.*, p. 478, 498, 561, 563.

²⁶² „Magister Bartholomeus arzt: item 35 m. magistro Bartholomeo syn lon of eyn halb jor, das im of ostern geboret im 1409. jore; das gelt antwerte im unser schryber an sinte Jorgen obende. item 35 m. meyster Bartholomeo syn jorlon volne; das gelt enpfing [her] von uns am frytage vor Symonis Jude“, in: *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 528.

²⁶³ Johannes Voigt, *Geschichte Preussens von den ältesten Zeiten...*, p. 114, 115, išn. 1; Georg Cuny, „Die beiden Preußenfahrten Herzog Heinrichs des Reichen von Bayern und Bartholomäus Boreschau...“, p. 146–152, *Priedas* Nr. 2, p. 160, 161; Antoni Czacharowski, *Opozycja rycerstwa ziemi chełmińskiej w dobie Grunwaldu*, in: *W kręgu stanowych i kulturalnych przeobrażeń Europy Północnej w XIV–XVIII wieku*, red. Zenon Hubert Nowak, Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1989, p. 83; Aleksander Świeżawski, „Bartłomiej z Boreszewa ...“, p. 372–379 (straipsnyje Rūta Čapaitė, „Sprawy zdrowia i chorób...“, p. 37, išn. 6 netiksliai pateikta informacija, nurodyta bendra Aleksandro Świeżawskio straipsnio apimtis, o ne nagrinėjami temai aktuali teksto vieta); Stefan Maria Kuczyński, *Wielka wojna z Zakonem Krzyżackim*, Warszawa: Wydaw. Ministerstwa Obrony Narodowej, 1980 [4 leid.], p. 111, 112.

²⁶⁴ Sławomir Jóźwiak, Krzysztof Kwiatkowski, Adam Szweda, Sobiesław Szybkowski, *Wojna Polski i Litwy z Zakonem krzyżackim w latach 1409–1411*, Malbork: MZ Malbork, 2010, p. 545, 615 (straipsnyje Rūta Čapaitė, „The Topic of Health...“, p. 38, išn. 239 yra korektūros klaidų: parašyta „Molbork“, turi būti „Malbork“, ir klaidingai nurodyti leidinio metai –

Vis dėlto tyrėjas nurodo, kad Bartolomėjaus veiklos detalės karo laikotarpiu nėra iki galo aiškios ir jis galėjo būti Lenkijos karaliaus pusėje²⁶⁵. Tai turint omenyje, galima kelti šiuos klausimus: ar Bartolomėjus didžiojo magistro gydymu abejojo tik kaip gydytojas? O gal tai buvo gydytojų konkurencija? Jei Bartolomėjus buvo slaptas Lenkijos karaliaus agentas, jis galėjo turėti kitų motyvų, o galbūt ir pavedimų, pavyzdžiui, patekti į artimiausią didžiojo magistro aplinką. Šiuo metu atsakymų į šiuos klausimus neturima. Reikia pažymėti, jog Bartolomėjus gydė ir Vytauto dvaro maršalą Čupurną²⁶⁶, kurį veikiausiai vargino kažkokia vidaus liga.

Kai sirgdavo aukšto rango pareigūnai, medikai atvykdavo pas juos arba gydytis nukakdavo patys ligoniai. Iš analizuotų šaltinių nepavyko nustatyti, ar vykdavo pas konkretų daktarą, ar į tam tikrą vietą dėl geresnių gydymosi galimybių. Antai 1407 m. Vytauto dvaro maršalas Čupurna kurį laiką gydėsi Elbinge. Ordino išdininko išlaidų knygoje įrašytos su Čupurnos gydymu ir jo kelione namo susijusios išlaidos²⁶⁷. Po metų, kaip liudija 1408 m. spalio 17 d. įrašas Ordino išdininko išlaidų knygoje, pas jį vyko daktaras Bothenas iš Ordino. Kelionei medikui buvo skirtos dvi markės²⁶⁸. Rimvydo Petrausko nuomone, tai buvo didžiojo magistro gydytojas Bartolomėjus²⁶⁹. Tyrėjo mintį

parašyta 2000, turi būti 2010); Sławomir Józwiak, *Wywiad i kontrwywiad w państwie zakonu krzyżackiego w Prusach*, Malbork: Muzeum Zamkowe, 2004, p. 109; Idem, „Polscy i litewscy szpiegzy w Malborku w pierwszych dziesięcioleciach XV wieku“, *Zapiski Historyczne*, t. 69, Toruń: TNT Wydział Nauk Historycznych, 2004, sąs. 4, p. 32; Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego...*, p. 155–157.

²⁶⁵ Sławomir Józwiak, Krzysztof Kwiatkowski, Adam Szweđa, Sobiesław Szybkowski, *Wojna Polski i Litwy z Zakonem krzyżackim...*, p. 545, 615.

²⁶⁶ *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 430; Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego*, p. 61; Rimvydas Petrauskas, *Der Frieden im Zeitalter des Krieges...*, p. 34; Idem, *Tolima bičiulystė...*, p. 217.

²⁶⁷ „dis nochgeschreiben gelt hat der huskompthur von Konigisberg vor unsern homeyster of rechschaft usgegeben, angehaben am tage Dyonisii im 1407. jore: zum irsten 8 schot dem furmanne, der her Cschapornen wyn und ander gerete furte ken der Frauwenburg, als her wedir heym wolde zyhen noch der krankheyt, gegeben am sontage noch Jacobi. item 7 scot vor spyselegel becher tonnen und ander gevese, do her Cchaporne ine tat, was her bedorfte, als her noch der krankheyt wedir heym zoch“, in: *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 442; CEV, p. 970; Rimvydas Petrauskas, *Tolima bičiulystė...*, p. 217.

²⁶⁸ „item 2 m. meyster Bothen zerunge, als her zu her Czapornen zoch“. *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 504; CEV, Appendix, p. 970.

²⁶⁹ Rimvydas Petrauskas, „Der Frieden im Zeitalter des Krieges...“, p. 34; Idem, „Tolima bičiulystė...“, p. 217.

pakartojo Michalina Broda²⁷⁰. Vis dėlto šis teiginys yra diskutuotinas. Petrauskas gydytojo vizitą datuoja 1397 m., tačiau tuo laiku Bartolomėjus didžiojo magistro gydytoju dar nebuvo²⁷¹. Svarbu yra tai, jog Ordino išdininko išlaidų knygoje įrašyta, kad tai buvo „meyster Bothen“²⁷². Rimvydas Petrauskas nepateikė šaltiniais paremtų argumentų, patvirtinančių teiginį, kad didžiojo magistro gydytojas Bartolomėjus ir „meyster Bothen“ yra tas pats asmuo. Michalina Broda atkreipė dėmesį į tai, jog įrašė kalbama apie „meyster Bothen“, bet tai interpretavo kaip iškraipytą vardo formą. Tyrėja pabrėžė, kad nekyla abejonių, jog kalbama apie Bartolomėjų iš Boreševo²⁷³. Ordino išdininko išlaidų knygą publikavęs Joachimasis Erichas gydytojo Bartolomėjaus iš Boreševo ir „meyster Bothen“ veikiausiai neinterpretavo kaip to paties asmens²⁷⁴. Tai svarstant atkreiptinas dėmesys tik į vieną detalę: Ordino išdininko išlaidų knygos 1399–1409 m. įrašuose gydytojas Bartolomėjus visą laiką yra vadinas „meister Bartholomeus“, „magister Bartholomeus“²⁷⁵.

Ordine gydėsi ne tik aukščiausio rango Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pareigūnai. Ordino išdininko išlaidų knygoje įrašyta, kad 1404 m. į Torunę pas akių-daktarą vykusiam Vytauto kepėjui skirta 10 markių²⁷⁶.

Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto, jo adresatų ir adresantų korespondencijoje labai mažai tiesioginių ir netiesioginių žinių, iš kurių galima spręsti, ar gydymas buvo sėkmingas, ar ne itin sėkmingas. 1407 m. Ordino pasiuntinys Brandenburgo komtūras Markvardas von Salzbachas laiške vyriausiajam Ordino maršalui pastarąjį informavo, jog kalbant apie Vytauto dvaro maršalo Čupurnos silpną sveikatą gydytojai abejoja, ar jam bepadės²⁷⁷. Vytauto pabrėžtas ilgas žmonos Julijonos sirgimas ir prašymas atsiųsti jai kuo geresnį vidaus ligų gydytoją²⁷⁸ leidžia manyti, jog iki tol gydyta ne itin sėkmingai.

²⁷⁰ Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego*, p. 165, 166.

²⁷¹ Dėl įvykių datavimo žr. išn. 53.

²⁷² *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 504.

²⁷³ Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego*, p. 165, 166, išn. 146.

²⁷⁴ *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 603.

²⁷⁵ *Ibid.*, p. 38, 248, 383, 416, 425, 476, 478, 498, 514, 528, 542, 547, 561, 563.

²⁷⁶ „Item 10 m. Niclus Wytowtes becker gegeben zerunge ken Thorun zum augenarzte.“ *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 321.

²⁷⁷ *GStA, PK, OBA*, Nr. 928; *CEV*, Nr. 367, p. 147, 148.

²⁷⁸ *CEV*, Nr. 1213, p. 714.

Ir atvirkščiai, daktaro Heinricho vizitas buvo sėkmingas²⁷⁹. Neabejotina, jog sėkmę lėmė ligos pobūdis, paciento sveikatos bendra būklė bei gydymo būdai.

Analizuotuose šaltiniuose apie gydymo būdus ar gydymą pasitaiko vos ke-
lios užuominos. Pavyzdžiui, Ordino išdininko išlaidų knygoje 1400 m. bir-
želio 10 d. yra du įrašai šia tema. Viena iš jų teigiama: „Item 15 m. dem
arzte, der den convents kochemeister gesneten hat zum Elbinge, geben am
donrstage noch pfingsten, und 1 m. synen knechten, die ym holften.“²⁸⁰ Įrašė
nenurodyta, kokios specializacijos buvo medikas. Vis dėlto galima manyti,
jog tai buvo vidaus ligų gydytojas (kaip minėta, šiame straipsnyje įvardijamas
„arzt“ yra siejamas su vidaus ligų daktaru). Dirbo jis su pagalbininkais. Ne-
pavyko nustatyti, koks gydymas taikytas. Pagal įrašą hipotetiškai svarstytina,
jog tai galėjo būti kokia nors chirurginė intervencija. Pagal tos pačios dienos
antrąjį įrašą: „item 4 m. dem convents hochemeister zerunge geben, alzo her
zum Elbinge lag, do her sich lis snyden am donrstage noch pfingsten“²⁸¹.

Didžiojo magistro Konrado von Jungingeno gydymas bei medikų paieškos
rado atgarsį ir korespondencijoje. Kaip minėta, manoma, jog 1406 m. didžiojo
magistro gydytoju siūlėsis būti Johanas Teodorikas (Johannes Theodoricus)
Peteriui von Wormitui, Ordino prokuratoriui Romoje, įdavė ne tik didžiajam
magistrui skirtus medikamentus su nuodugnia jų vartojimo instrukcija, bet
ir išsamius nurodymus apie didžiajam magistrui prie ligos deramą gyvense-
ną (t. y. dietą)²⁸². [1407 m.] sausio 29 d. Ordino maršalas laiške didžiajam
magistrui papasakojo kalbėjėsis su Bartolomėjumi apie jo (didžiojo magis-
tro) ligą. Pasak pareigūno, Bartolomėjus išsakė abejones didžiojo magistro
gydymu²⁸³. Iš laiško galima spręsti, kad buvo kalbėta ir apie Konrado von
Jungingeno gydymo būdus. Pareigūnas žinojo ir laiške paminėjo kai kurias su

²⁷⁹ CEV, Nr. 1216, p. 716; Christian Probst, *Der Deutsche Orden...*, p. 165, 166; Antoni Prochaska, *Ostatnie lata Witolda...*, p. 60, 62.

²⁸⁰ *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 75.

²⁸¹ *Ibid.*, p. 75; straipsnyje Rūta Čapaitytė, „The Topic of Health...“ yra korektūros klaidų, vietoje „hochemeister“, turi būti „kochemeister“, vietoje „pfingsten“ turi būti „pfingsten“, vietoje „holften“ turi būti „holfen“.

²⁸² *Regesta historico-diplomatica Ordinis...*, p. 50, Nr. 872; Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego*, p. 126, 127, 134–138; Michalina Broda, „Lekarze pochodzący spoza Państwa Zakonnego...“, p. 19, 20; Christian Probst, *Der Deutsche Orden...*, p. 163.

²⁸³ „Do sprach her wedir uns, wie das sin rat were, das euwir erwirdigkeit io in czit dor ane rates pflēge [...]“, in: CEV, Nr. 359, p. 141.

didžiojo magistro gydymu ar liga susijusias detales²⁸⁴. Ordino maršalas Konradui von Jungingenui patarė ir prašė kuriam laikui pasiimti pas save Bartolomėjų bei pasinaudoti abiejų gydytojų (t. y. veikiausiai iki tol jį gydžiusio daktaro ir Bartolomėjaus) paslaugomis. Pasak pareigūno, didžiajam magistrui nepakenks, jei kurį laiką jį gydys abu daktarai, nes galbūt vienas galys žinoti, kas yra naudinga Ordino vadovo ligai gydyti, – tai, ko nežinojo kitas. Maršalo laiške teigiama: „so wellen wir euch raten und bitten euwir erwirdikeit, das ir Bartholomews, och uff eine czit euch nemet. Was mochte euwir erwirdikeit schaden, das die beide etliche czit bi euch weren. Der eine mochte villichte das wissen, das euch nucze und fromelich czu euwir krankheit were, des der andere nicht enwoste.“²⁸⁵

Ordino išdininko išlaidų knygoje yra nemažai duomenų apie vaistams skirtas lėšas²⁸⁶. Įrašuose kartais tik nurodoma, kad pirкта vaistų ir jiems skirta suma, neretai – kurio gydytojo pavedimu, kuriam pacientui ar pacientams pirktos gydymosi priemonės ir kiek už jas sumokėta²⁸⁷. Antai pagal 1404 m. liepos 12 d. įrašą Lietuvos didžiajai kunigaikštieni Onai buvo pirkti medikamentai. Perkant dalyvavo ir gydytojas Johanas: „item 12 m. 2 scot vor apoteke unserm homeister dem alden und nuwen groskompthur und Wytouwtynnen und sust zwen Rūsen; das gelt his magister Johannes der arzt geben am tage Margarethe“²⁸⁸. Tai leidžia kelti hipotezę, jog 1404 m. didžioji kunigaikštie-

²⁸⁴ „Also begunden wir mit im czu reden von euwir crankheit und legten im vor, als von dem bluten do wir im dovon eigentlich gesait hatten [...]“, [in:] CEV, Nr. 359, p. 141. Straipsnyje Rūta Čapaitė, „Sprawy zdrowia i chorób...“, p. 58, išn. 181 citatoje yra korektūros klaida, praleisti žodžiai „do wir im.“; Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego*, p. 130, 131; Eadem, „Bartłomej z Boreszewa...“, p. 34.

²⁸⁵ CEV, Nr. 359, p. 141; Rūta Čapaitė, „Sprawy zdrowia i chorób ...“ p. 55 citatoje yra korektūros klaidų: parašyta „och eine czit euch nemen“, turi būti „och uff eine czit euch nemet“, parašyta „etliche zit“, turi būti „czit“, parašyta „enwaste“, turi būti „enwoste“; Michalina Broda, „Lekarze pochodzący spoza Państwa Zakonnego...“, p. 14.

²⁸⁶ *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 24, 32, 40, 59, 71, 85, 98, 110, 122, 140, 177, 178, 225, 267, 283, 284, 308, 309, 310, 316, 351, 353, 366, 383, 393, 394, 400, 416, 418, 426, 427, 430, 441; Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego*, p. 57–60, 73, 79, 131.

²⁸⁷ *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 40, 85, 110, 122, 177, 178, 225, 267, 284, 310, 316, 366, 380, 383, 393, 394, 400, 416, 418, 426, 441.

²⁸⁸ *Ibid.*, p. 310; Michalina Broda, „Medical doctors from outside the Teutonic State in Prussia...“, p. 14; Eadem, „Lekarze pochodzący spoza Państwa Zakonnego...“, p. 16; Andrzej Nowakowski, „Księżna Anna Witoldowa a krzyżacy“, p. 294, 295. Autorius, remdamasis

nė sirgo, bet analizuotoje to laiko korespondencijoje apie tai neaptikta jokių užuominų. Žinoma, gali būti, jog laišškai neišliko, dingo, bet gali būti, kad vaistų pirkimas Onai buvo suderintas per pasiuntinius ar patikimus asmenis. Lieka neaiškus ir Johano vaidmuo, pvz., ar jis, ar kas nors kitas nusprendė, kokius vaistus reikia pirkti kunigaikštienei. Čia reikia atkreipti dėmesį, jog didžioji kunigaikštienė yra vadinama „Wytouwtynnen“ – tai yra moters šeimyninį statusą pagal vyrą rodanti asmenvardžio forma.

1408 m. vykdamas į suvažiavimą Kaune, didysis magistras, be gausaus provianto (maisto, vynų, prieskonių ir kt.), gabenosi ir vaistus, jį lydėjo asmeninis gydytojas Bartolomėjus. Vaistai buvo pirkti iš vaistinininko Elbinge²⁸⁹. Šaltiniuose vos kartą kitą paminėta, kas buvo pirкта²⁹⁰. Pagal 1402 m. liepos 26 d. įrašą didžiajam komtūrai du kartus buvo pirкта [gydomųjų] žolių: „Item 5 m. 2 scot dem selben apoteker vor krūde dem groskomphthur wedir zu machen, als die krūde ym vortrang, do her in die reyse zoch, an der mitwochen noch Jacobi ap. noch des groskomphthurs briefes usweisung.“²⁹¹ Tas pat pirкта ir 1404 m., tik jau didžiajam magistrui: „item 1 ½ m. r vor krūde us der apoteke, die magister Johannes der arzt koufte unserm homeister“²⁹². Pavyzdžiui, pagal 1409 m. liepos 1 d. įrašą pirкта: „item 2 m. 22 scot vor 10 pfunt sal armonyacum, das pfunt vor 7 scot, magistro Bartholomeo. item 7 scot vor 1 steyn alune magistro Bartholomeo. item 15 scot minus 10 den. vor dy glas und das dorzu gehoret ouch magistro Bartholomeo. item ½ m., dy magister Bartholomeus vorzeret hat.“²⁹³ Pagal 1410 m. įrašą tarp gegužės 6 ir 11 dienų Marienburgo namų komtūro išlaidų knygoje, Bartolomėjui buvo nupirкта

Vokiečių išdininko išlaidų knygos įrašų (*ibid.*, p. 310), teigia, kad medikamentai didžiajai kunigaikštienei buvo nupirkti 1404 m. birželį. Vis dėlto minėtame šaltinyje medikamentų pirkimas Onai ir kitiems (t. y. didžiajam magistrui ir ankstesniajam bei naujajam (t. y. dabartiniam) didžiajam komtūrai ir kt.) yra datuotas liepos 12 d.

²⁸⁹ „apoteker 12 m. 16 scot 3 den: item 1 m. 13 scot dem apteker vor 2 eppel unserm homeyster und vor ander apteke. item 5 m. 2 scot vor apteke, dy meyster Bartholomeus mete nam of den tag zu Cauwen. item 2 m. 5 scot minus 1 sol vor apteke Pauwel unsers homeysters underkemer. [...] 1 ½ scot den kranken herren in der furmaria vor apteke. das gelt enpfing Nicolaus der apteker vom Elbinge am obende Nicolai.“ In: *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 514.

²⁹⁰ *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 178, 316, 351, 547.

²⁹¹ *Ibid.*, p. 178.

²⁹² *Ibid.*, p. 316.

²⁹³ *Ibid.*, p. 547.

vitriolio: „Item 4½ sc. vor kopperwasser meyster Bartholomeo czur alchemia.“²⁹⁴ Minėti įrašai leidžia svarstyti, jog Ulricho von Jungingeno asmeninis gydytojas galbūt pats gamino kai kuriuos vaistus ir bent jau 1409–1410 m. užsiminėjo alchemija. Liko neatskleista, ką norėjo sukurti: visas ligas gydantį eliksyrą, auksą ar ką kita. Pavyzdžiui, jam pirktas *steyn alune* vartotas įvairiems medikamentams gaminti²⁹⁵, o *sal armonyacum* viduramžių rankraščiuose minima kaip viena sudedamųjų dalių gaminant auksą²⁹⁶.

Kartais galima daryti prielaidą, jog pirkti ir pagal užsakymą padaryti vaistai. Antai Ordino išdininko išlaidų knygos 1403 m. gruodžio 27 d. įrašė teigiama: „item 16½ m. 2 scot vor apoteke, die meister Johannes der arzt his geben dem apoteker vom Elbinge, die her in 1½ yare unserm homeister und groskompthur gemacht hatte, die alles meister Johannes von ym nam.“²⁹⁷ Tačiau kaip dažnai ir kokiais atvejais vaistai buvo gaminami pagal užsakymą, iš analizuotų šaltinių išsiaiškinti nepavyko. Tame pačiame šaltinyje 1407 m. tarp kovo 19 ir balandžio 10 d. padarytas įrašas, nors ir „susietas“ su didžiuoju magistru, galbūt rodo, kad tokias gydymo priemones kaip laurų aliejus, anyžius, blėkžudė ir įvairios šaknys gydytojai norėjo ar privalėjo „turėti po ranka“²⁹⁸. Ar tai buvo konkrečiai Konrado von Jungingeno gydymui skirti dalykai, ar apskritai kasdienėje gydytojų veikloje reikalingos priemonės, atsakyti nepavyko. Tačiau galbūt tos priemonės buvo vartotos ir gydant didįjį magistrą.

Analizuotuose Vytauto, jo adresatų ir adresantų laiškuose neminimas atlygis medikams. Lietuvos didysis kunigaikštis, prašydamas atsiųsti žmonai vidaus ligų gydytoją, Paulių von Russdorfą, informavo, kad daktarą nukreiptų į Gardiną, kur jo lauks jam paskirti palydovai. Lietuvos monarchas patikino, kad gydytojas bus aprūpintas arkliais ir viskuo, ko jam reikės. Paskirti palydovai privalėjo daktaru pasirūpinti ir palydėti į didžiojo kunigaikščio rezidavimo

²⁹⁴ *Das Ausgabebuch des Marienburger Hauskomturs...*, p. 4.

²⁹⁵ *Ueber das Mitteldeutsche Arzneibuch Meisters Bartholomaeüs*, von Joseph Haupt, Wien: Gerold, 1872, p. 6.

²⁹⁶ *Ibid.*, p. 99.

²⁹⁷ *Ibid.*, p. 284.

²⁹⁸ „Homeisters: Thimo tenetur 4 m. zu berechen vor lorole anys coriander und vor mancherley worze, die die arzte haben wolden“, in: *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 419; Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego*, p. 131. Tyrėja tai siejo su Konradui von Jungingenui paskirtais medikamentais.

vietą²⁹⁹. Nemaža duomenų apie užmokestį medikams yra Ordino išdininko išlaidų sąskaitų knygoje. Pavyzdžiui, ten įrašyta, kad 1400 m. didžiojo magistro pas Vytautą nusiųstam akių gydytojui buvo skirtos 3 markės³⁰⁰. Ar gydytojui atsilygino Vytautas – nežinoma. Įrašai Ordino išdininko išlaidų knygoje rodo, kad daktarai gaudavo metinę algą. Gydytojo Johano (nuo 1402 m. įvardijamo didžiojo magistro gydytoju) 1400–1405 m. metinė alga buvo 30 markių³⁰¹. 1406 m. didžiojo magistro gydytojui Birghainui (Birghayn) buvo išmokėta 20 markių metinės algos³⁰². Gerokai didesnę metinę algą gaudavo didžiojo magistro Ulricho von Jungingeno gydytojas Bartolomėjus, tai buvo 70 markių. Vokiečių ordino išdininko išlaidų knygos 1408 m. balandžio 8 d. įrašas rodo, jog Ulrichas von Jungingenas Bartolomėjui paskyrė daug didesnę metinę algą. Išdininko įrašyta: „Homeisters arzt: Man sal wissen, das man meister Bartholomeen jerlich 70 m. geben sal of zwene tage, als 35 m. of ostern und of wynachten. suscepit 35 m. am donrstage vor palmen noch vom 1407. jare. item 35 m. meyster Bartholomeen, dy her enpfing am tage Lucie virginis.“³⁰³

Gydytojai, be metinės algos, gaudavo atlygį ir už vieno ar kito paciento gydymą. Įrašai Ordino išdininko išlaidų knygoje rodo, kad sumos buvo labai įvairios. Sunku pasakyti, kas lėmė atlygio dydį: daktaro kvalifikacija, gydymo laikas, ligos sunkumas ar kokie kiti veiksniai. Pavyzdžiui, minėtame šaltinyje įrašyta, kad 1407 m. magistrui Bartolomėjui už Vytauto dvaro maršalo Čupurnos

²⁹⁹ „Und ist sache, das ir sulchen werdet mogen habin und czu uns senden, so wellet in ken Garthen egedocht usrichten, do wellen wir bestellen und uff in lassen warten, wenn her dohen qweme, das her do geleiczlute finde, die im pferde von danne und ander nottorft uff dem wege schaffen und in do, do wir uff die czeit werden sein, sullen brengen.“ In: CEV, Nr. 1213, p. 714; Rūta Čapaitė, „Sprawy zdrowia i chorób ...“ p. 55 citatoje yra korektūros klaidų, parašyta „in losen warten, wenn her dohen quemen“, turi būti – „lossen warten, wenn her dohen qweme“; parašyta „uff dem wege schaffen und indo“; turi būti „uff dem wege schaffen und in do“.

³⁰⁰ „Item 3 m. deme ogenarczte, den der meister zu herzoge Wytowdt gesandt hatte, am tage annuncciationis Marie“, in: *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 70.

³⁰¹ *Ibid.*, p. 96, 141, 199, 283, 298, 342; Michalina Broda, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego...*, p. 164, 164; Eadem, „Medical doctors from outside the Teutonic State in Prussia...“, p. 12, 14. Straipsnyje Rūta Čapaitė, „The Topic of Health...“, kalbant apie metinę Johanno algą klaidingai nurodyti metai, vietoje 1400 parašyta 1401.

³⁰² „Item 20 m. meister Birghayn des meisters arzte gegeben vor syn yorlon. Das gelt nam her selben am sonabunde noch Katherine“, in: *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 381.

³⁰³ *Das Marienburger Tresslerbuch...*, p. 476.

gydymą sumokėta 60 markių³⁰⁴. Tais pačiais metais chirurgui už didžiojo magistro ir „kellirmeister“ gydymą buvo sumokėta 5 markės³⁰⁵. Vokiečių ordino išdininko išlaidų knygoje įrašyta, kad 1405 m. tarp gruodžio 28 ir 29 d. didysis magistras savo gydytojui Johanui davė 8 markes kainavusį arklį: „item 8. vor ey n pferdt, das unser homeister magistro Johanni syme arzte gab“³⁰⁶. Ar tai buvo didžiojo magistro dovana medikui, turint omenyje, kad nuo 1406 m. Johanas jau nebebuvo didžiojo magistro gydytoju, lieka neaišku.

IŠVADOS

Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto, jo adresatų ir adresantų laiškuose, be vyraujančių politinių aktualijų, rašyta apie savo ir savo artimiausios aplinkos asmenų sveikatą (pvz. ligą, pasveikimą ir pan.), domėtasi kitų valstybių valdovų ar aukšto rango pareigūnų sveikatos būkle. Retai sveikatos aktualijoms buvo skiriamas visas laiškas, dažniausiai jos būdavo įterpiamos daugiatiemiuose laiškuose. Korespondencijoje aptinkamą informaciją sveikatos tema-pagal pobūdį galima sugrupuoti į: dalykinę, dalykinę-asmeninę ir asmeninę.

Iš Vytauto ir jo korespondentų pasiligojimo apibūdinimo beveik neįmanoma spręsti, kokios tai buvo ligos. Išvardijami gerai matomi, daugeliui susirgimų būdingi simptomai (pvz., vidinis karštis, negalėjimas valgyti, silpnos kojos) arba minima bloga bendra savijauta. Labai retai rašyta apie sveikimo požymius. Šiek tiek informacijos apie buvusius susirgimus suteikia didžiajam magistrui adresuoti Vytauto ir Jogailos prašymai atsiųsti vienos ar kitos specializacijos mediką bei įrašai Vokiečių ordino išdininko išlaidų knygoje apie jų vizitus. Tačiau ir tais atvejais nepaaiškėja, kokios ligos vargino jų pacientus.

Pagal analizuotus šaltinius išskirtinos trys susirgimų grupės: akių, kojų ir vidaus. Kokios buvo akių ar kojų ligos, nustatyti nepavyko. Kojų negalavimai sietini su dviem dalykais: įvairiomis traumomis ir veikiausiai vidaus ligomis. Daroma prielaida, kad su vidaus ligomis siejamos kojų problemos buvo dve-

³⁰⁴ „Item 60 m. meyster Bartholomeen, das her her Czapornen gearztyet hatte, gegeben am dinstage noch assumptionis Marie“, in: *Ibid.*, p. 430; *CEV*, p. 970.

³⁰⁵ „Item 5 m. Wachsmut dem wundarzte gegeben, das her unserm homeister seliger gedechtnisse und des meisters kellirmeister gearzteyet hatte“, in: *Ibid.*, p. 425.

³⁰⁶ *Ibid.*, p. 378.

jopos: vienais atvejais tai iš tiesų buvo kojų ligos, kitais – galėjo būti vidaus ligų simptomas ar pasekmė. Nepavyko išsiaiškinti, kuriomis vidaus ligomis buvo sergama. Su vidaus ligomis siejami šie, laiškuose minimi, simptomai: vidinis karštis, negalėjimas valgyti, silpnos kojos, netrumpas sirgimas, ilgai besitęsianti permaininga sveikatos būklė.

Korespondencijoje ir Ordino išdininko išlaidų knygoje minimi trijų specializacijų gydytojai: akių („ogenarzt“, „medicus oculista“, „medicus eculista), žaizdų („wundarzt“), arba – chirurgas, ir vidaus ligų gydytojai („leiparczt“). Daroma prielaida, kad Ordino išdininko išlaidų knygoje gydytojais „arzt“ vadinami asmenys buvo vidaus ligų specialistai.

Analizuotuose šaltiniuose beveik neužsimenama apie gydymo būdus. Vytauto ir jo korespondentų laiškuose apie atlygį medikams nekalbama, bet Ordino išdininko išlaidų knygos įrašai rodo, kad daktaras gaudavo metinę algą bei atlygį už vieno ar kito ligonio gydymą. Tačiau sunku pasakyti kas lėmė atlygio dydį: gydymo laikas, paciento sunkumas ar kitos priežastys.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Das Ausgabebuch des Marienburger Hauskomturs für die Jahre 1410–1420. Mit Unterstützung des Vereins für die Herstellung und Ausschmückung des Marienburg, hrsg. Walther Ziesemer, Königsberg: Thomas & Oppermann, 1911.

Codex diplomaticus Lithuaniae: E codicibus manuscriptis in archivo secreto Regiomontano asservatis, edidit Eduardus Raczynski, Vratislaviae: Sumptibus Sigismundi Schletter, 1845 = *Kodex dyplomatyczny Litwy wydany z rękopismów w Archiwum tajnem w Królewcu zachowanych, przez E. Raczynskiego*, w Wrocławiu: Nakładem Zygmunta Schlettera, 1845.

Codex epistolaris saeculi decimi quinti, collectus opera Anatolii Lewicki, (Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia, t. II), Cracoviae: Sumptibus Academiae literarum Cracoviensis, Typis universitatis Jagellonicae, 1891 [CEXV].

Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae (1376–1430), collectus opera Antoni Prochaska, (Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia, t. VI), Cracoviae: Sumptibus Academiae literarum Crac., 1882 [CEV].

Das Marienburger Tresslerbuch. Der Jahre 1399–1409, hrsg. Erich Joachim, t. 1, Königsberg i Pr: Verlag von Thomas & Oppermann, 1896.

[DLUGOSSIIUS IOANNES,] *Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae, opera venerabilis domini Ioannis Dlugossii canonici Cracoviensis, antiquitatum gentis suae obser-*

- vantissimi, summa cum diligentia collectae recto veritatis tramite fideliter custodito, t. VIII, kn. 11: 1413–1430, Varsaviae: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000.
- [DLUGOSSIIUS IOANNES,] *Ioannis Dlugossii seu Longini canonici Cracoviensis Historiae Polonicae Libri XII*, ad veterrimorum librorum manuscriptorum fidem recensuit, variis lectionibus annotationibusque instruxit Ignatius Żegota Pauli, cura et impressis Alexandri Przedziecki, t. IV, kn. 11, 12, Cracoviae: Typ. Czas, 1877.
- [DLUGOSSIIUS JOANNES,] *Joannis Dlugossii senioris canonici Cracoviensis opera omnia = Jana Długosza kanonika krakowskiego działa wszystkie*, t. 6, *Dziejów Polski* ksiąg dwanaście, t. 5, Kraków: [s.n.], Cracoviae: Typ. Czas, 1870.
- [DŁUGOSZ JAN,] *Roczniki, czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego, dzieło czcigodnego Jana Długosza kanonika krakowskiego, gorliwego badacza dziejów swego narodu, zestawione z największą starannością i dbałością o prawdę historyczną*, t. VIII, kn. 11: 1413–1430, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1985.
- Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz, Hauptabteilung XX, OBA: Nr. 928, 929, 4562.*
- Geschichten von Wegen eines Bundes von Landen und Steten. Wider den Orden unser lieben Frawen und die Bruder desselben Ordens im Lande zu Prussen geschehen*, in: *Historia brevis magistrorum ordinis Theutonici generalium*, in: *Scriptores rerum Prussicarum. Die Geschichtsquellen der Preussischen Vorzeit bis zum Untergange der Ordensherrschaft*, hrsg. Th. Hirsch, M. Töppen und Er. Strehlke, t. 4, Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1870, p. 74–211.
- Historia brevis magistrorum ordinis Theutonici generalium*, in: *Scriptores rerum Prussicarum. Die Geschichtsquellen der Preussischen Vorzeit bis zum Untergange der Ordensherrschaft*, hrsg. Th. Hirsch, M. Töppen und Er. Strehlke, t. 4, Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1870, p. 254–274.
- Liber cancellariae Stanislai Ciołek. Ein Formelbuch der polnischen Königskanzlei aus der Zeit der husitischen Bewegung*, Jacob Caro, Erster Theil, Aus dem Archiv für österreichische Geschichte, t. 45, (II Hälfte) besonders gedruckt, Wien: In Commission bei Karl Gerold's Sohn, k. k. Universitäts-Buchdruckerei, 1871.
- Liber cancellariae Stanislai Ciołek. Ein Formelbuch der polnischen Königskanzlei aus der Zeit der husitischen Bewegung*, Zweiter Theil, Jacob Caro, Aus dem Archiv für österreichische Geschichte, t. 52, (I Hälfte) besonders gedruckt, Wien: In Commission bei Karl Gerold's Sohn, k. k. Universitäts-Buchdruckerei, 1874.
- Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch nebs Regesten*, hrsg. Friedrich Georg v. Bunge, t. 4 (1394–1413), Reval: In Commission bei Kluge und Ströhm, Druck von Heinr. Laakmann in Dorpat, 1859.
- POSILGE JOHANNES VON, *Officialis von Pomesanien, Chronik des Landes Preussen (von 1360 an, forgesetzt bis 1419)*, in: *Scriptores rerum Prussicarum. Die Geschichtsquellen der Preussischen Vorzeit bis zum Untergange der Ordensherrschaft*, t. 3, hrsg. Theodor Hirsch, Max Töppen und Ernst Strehlke, Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1866.
- Rachunki dworu króla Władysława Jagiełły i królowej Jadwigi z l. 1388–1420*, ed. Franciszek Piekosiński, t. XV: *Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia*, t. XV, Cracoviae: Editionum Collegii Historici Litterarum Cracoviensis = Kraków: Wydawnictwa Komisji Historycznej Akademii Umiejętności, 1896.

Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum: 1198–1525, d. I.: Index tabularii Ordinis S. Mariae Theutonicorum, Regesten zum Ordensbriefarchiv, t. 1: 1198–1454, bearbeitet unter Mitwirkung zahlreicher Anderer von Erich Joachim, herausgegeben von Walter Hubatsch, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1948.

Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges in den Jahren Jahre 1419–1436, gesammelt und herausgegeben von Franz Palacký, t. II: Von den Jahren 1429–1436, Prag: Bei Friedrich Temsky, 1873.

Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges vom Jahre 1419 AN., Gesammelt und herausgegeben von Franz Palacký, t. I: von den Jahren 1419–1428, Prag: Bei Friedrich Temsky, 1873.

Ueber das Mitteldeutsche Arzneibuch Meisters Bartholomaeüs, von Joseph Haupt, Wien: Gerold, 1872.

Życie domowe Jadwigi i Jagiełły z regestrów skarbowych z lat 1388–1417 przedstawione przez Alexandra Przezdzieckiego, z dołączeniem postaci Władysława Jagiełły z nagrobka tego króla w Krakowie, 1 tablicy z podobiznami słów polskich z końca XIV wieku, Warszawa: W drukarni gaziety codziennej, 1854.

BLÁHOVA MARIE, „Korrespondenz als Quelle der mittelalterlichen Zeitgeschichtsschreibung“, in: *Kommunikationspraxis und Korrespondenzwesen im Mittelalter und in der Renaissance*, hrsg. H.-D. Heimann, in Verbindung mit I. Hlaváček, Paderborn–München–Wien–Zürich: Verlag Ferdinand Schöningh, 1998, p. 179–190.

BOOCKMANN HARTMUT, „Die Briefe des Deutschordensmeisters“, in: *Kommunikationspraxis und Korrespondenzwesen im Mittelalter und in der Renaissance*, hrsg. H.-D. Heimann, in Verbindung mit I. Hlaváček, Paderborn–München–Wien–Zürich: Verlag Ferdinand Schöningh, 1998, p. 179–190.

BRODA MICHALINA, „Bartłomiej z Boreszewa – Dziekan warmiński, lekarz, dyplomata przełomu XIV–XV a.“, in: *Ludzie, którzy zmienili bieg historii*, pod. red. Adama Piwka przy współud. Beaty Pinkiewicz-Gary i Krzysztofa Rajczakowskiego, Wrocław: Studenckie Koło Naukowe Historyków im. Karola Maleczyńskiego, 2010, p. 33–40.

BRODA MICHALINA, „Medical doctors from outside the Teutonic State in Prussia serving Teutonic Grand Masters in the 14th and the first half of the 15th centuries“, in: *Zapiski historyczne. Devoted to the history of Pomerania and Baltic countries*, t. LXXVI, 2011, kn. 3, Toruń, 2013, p. 5–30.

BRODA MICHALINA, „Lekarze pochodzący spoza Państwa Zakonego w Prusach w otoczeniu wielkich mistrzów krzyżackich w XIV I pierwszej połowie XV wieku“, in: *Zapiski historyczne*, t. 76, 2011, s. 3.

BRODA MICHALINA, *Lekarze w Państwie Zakonu Krzyżackiego w Prusach w XIV–XV wieku*, Kraków: Universitas, 2013.

CUNY GEORG, „Die beiden Preußenfahrten Herzog Heinrichs des Reichen von Bayern und Bartholomäus Boreschau“, in: *Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsvereins*, s. 59, Danzig: Bertling, 1919, p. 135–162.

CZACHAROWSKI ANTONI, „Opozycja rycerstwa ziemi chełmińskiej w dobie Grunwaldu“, in: *W kręgu stanowych i kulturalnych przeobrażeń Europy Północnej w XIV–XVIII*

- wieku, red. Zenon Hubert Nowak, Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1989, p. 77–96.
- ČAPAITĖ RŪTA, *Gotikinis kursyvas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto raštinėje*, Vilnius: Versus aureus, 2007.
- ČAPAITĖ RŪTA, „Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto kasdienybė pagal jo ir jo amžininkų korespondenciją“, in: *Alytaus miesto istorijos fragmentai*, Alytus: Alytaus kraštotyros muziejus, Dzūkų kultūros draugė, 2001, p. 10–27.
- ČAPAITĖ RŪTA, „List, jako narzędzie komunikacji wielkiego księcia litewskiego Witolda“, in: *Studia Źródłoznawcze*, t. 50, Warszawa: Dig, 2012, p. 41–56.
- ČAPAITĖ RŪTA, „Sprawy zdrowia i chorób w listach Witolda i jego korespondentów“, in: *Zdrowie i choroba. Wpływ jakości życia na kulturę w Europie Środkowej*, seria naukowa *Kultura Europy Środkowej*, t. XVI, Katowice-Zabrze: Studio Noa, 2013, p. 36–61.
- ČAPAITĖ RŪTA, „The Everyday Life of Grand Duke Vytautas of Lithuania according to Contemporary Correspondence“, in: *Lithuanian Historical Studies*, t. 8, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2003, p. 1–27.
- ČAPAITĖ RŪTA, „The Topic of Health in the Letters of Grand Duke Vytautas of Lithuania and His Contemporaries“, *Lithuanian historical studies*, t. 18, 2013, Vilnius: LII leidykla, 2014, p. 1–45.
- ČAPAITĖ RŪTA, „Vėlyvųjų viduramžių epistolika – kasdienio gyvenimo atspindys (pagal Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto ir jo amžininkų korespondenciją)“, in: *Vytautas Didysis ir jo epocha = Vytautas the Great and his epoch: straipsnių rinkinys*, sudarė Brigita Balčytienė, Trakai: Trakų istorijos muziejus, 2010, p. 48–73.
- ČAPAITĖ RŪTA, „Vytauto laišakai kaip viduramžių epistolinio žanro pavyzdys“, in: *Metraščiai ir kunigaikščių laišakai, (Senoji Lietuvos literatūra, kn. 4)*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1996, p. 53–55.
- DÜLFER KURT, „Urkunden, Akten und Schreiben im Mittelalter und Neuzeit. Studien zum Formproblem“, in: *Archivalische Zeitschrift*, Stuttgart: Speemann [später] München: Ackermann [u. a.], 1957, t. 53, p. 11–53.
- FELTEN FRANZ JOSEF, „Kommunikation zwischen Kaiser und Kurie unter Ludwig dem Bayern“, in: *Kommunikationspraxis und Korrespondenzwesen im Mittelalter und in der Renaissance*, hrsg. Heinz-Dieter Heimann, in Verbindung mit Ivan Hlaváček, Paderborn–München–Wien–Zürich: Verlag Ferdinand Schöningh, Paderborn, 1998, p. 51–89.
- GLAUERT MARIO, „Schreiben auf der Marienburg. Anmerkungen zur nichturkundlichen Schriftlichkeit in der zentralen Kanzlei des Deutschen Ordens im 14. Jahrhundert“, in: *Kancelarie krzyżackie. Stan badań i perspektywy badawcze. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej Malbork 18–19 X 2001*, red. Janusz Trupinda, Malbork: Muzeum Zamkowe w Malborku, 2002, p. 89–105.
- HEIMANN HEINZ-DIETER, „Mittelalterliches Briefwesen und moderne Schreibmedienkultur. Praxis und Tagungsthematik“, in: *Kommunikationspraxis und Korrespondenzwesen im Mittelalter und in der Renaissance*, hrsg. Heinz-Dieter Heimann, in Verbindung mit Ivan Hlaváček, Paderborn–München–Wien–Zürich: Verlag Ferdinand Schöningh, Paderborn, 1998, p. 9–17.

- HEINIG PAUL-JOACHIM, „Der König im Brief“, in: *Kommunikationspraxis und Korrespondenzwesen im Mittelalter und in der Renaissance*, hrsg. Heinz-Dieter Heimann, in Verbindung mit Ivan Hlaváček, Paderborn–München–Wien–Zürich: Verlag Ferdinand Schöningh, Paderborn, 1998, p. 31–49.
- HLAVÁČEK IVAN, „Kommunikation der Zentralmacht mit den Reichsuntertanen sowie fremden Mächten unter König Wenzel“, in: *Kommunikationspraxis und Korrespondenzwesen im Mittelalter und in der Renaissance*, hrsg. Heinz-Dieter Heimann, in Verbindung mit Ivan Hlaváček, Paderborn–München–Wien–Zürich: Verlag Ferdinand Schöningh, Paderborn, 1998, p. 19–30.
- JÄHNIG BERNHART, „Konrad von Jungingen“, in: *Neue Deutsche Biographie*, t. 12, Berlin: Duncker & Humblot, 1980, p. 517–518.
- JANICKI MAREK A., „Polityczny program ideowy tumby Władysława Jagiełły a czas jej powstania. Okoliczności wyboru miejsca pochówku w katedrze krakowskiej przez Władysława Jagiełłę i prawdopodobne uwarunkowania polityczne programu jego nagrobka“, in: *Średniowiecze Polskie i Powszechne*, Nr. 7 (11), 2015, p. 95–159.
- JÓŹWIAK SŁAWOMIR, „Polscy i litewscy szpiedzy w Malborku w pierwszych dzieścioleciach XV wieku“, in: *Zapiski Historyczne*, t. 69, Toruń: TNT Wydział Nauk Historycznych, 2004, s. 4, p. 29–40.
- JÓŹWIAK SŁAWOMIR, *Wywiad i kontrwywiad w państwie zakonu krzyżackiego w Prusach*, Malbork: Muzeum Zamkowe, 2004.
- JÓŹWIAK SŁAWOMIR, KWIATKOWSKI KRZYSZTOF, SZWEDA ADAM, SZYBKOWSKI SOBIEŚŁAW, *Wojna Polski i Litwy z Zakonem krzyżackim w latach 1409–1411*, Malbork: MZ Malbork, 2010.
- KOSMAN MARCELI, „Dokumenty wielkiego księcia Witolda“, in: *Studia Źródłoznawcze*, t. 16, Warszawa, Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1971, p. 139–168.
- KOSMAN MARCELI, „Kancelaria wielkiego księcia Witolda“, in: *Studia Źródłoznawcze*, t. 14, Warszawa, Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1969, p. 91–119.
- KUCZYŃSKI STEFAN MARIA, *Wielka wojna z Zakonem Krzyżackim*, Warszawa: Wydaw. Ministerstwa Obrony Narodowej, 1980 [4 leid.].
- LACHMANN HANS-PETER, „Deutschordensbriefe aus dem frühen 14. Jahrhundert“, in: *Archiv für Diplomatik. Schriftgeschichte, Siegel- und Wappenkunde*, t. 23, Münster / Köln [später] Köln, Graz: Böhlau, 1977, p. 383–404.
- PETRAUSKAS RIMVYDAS, „Der Frieden im Zeitalter des Krieges. Formen friedlicher Kommunikation zwischen dem Deutschen Orden und dem Großfürstentum Litauen zum Beginn des 15. Jahrhunderts“, in: *Annaburger Annalen über Litauen und Deutsch-Litauische Beziehungen*, Bonn und des Litauischen Kulturinstituts: Lampertheim, 2004, Nr. 12, p. 28–42, prieiga internete: www.pdfconverter.com
- PETRAUSKAS RIMVYDAS, „Kształtowanie się instytucji dworu wielkoksiężęcego w Wielkim Księstwie Litewskim (koniec XIV – połowa XV wieku)“, in: *Politeja*, Nr. 2 (16): *Studia litewskie*, pod redakcją Katarzyny Korzeniewskiej, Alvydas Jokubaitisa, Andrzeja Pukszo, Kraków: anatta.pl, 2011, p. 155–185.
- PETRAUSKAS RIMVYDAS, *Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje – XV a.: sudėtis – struktūra – valdžia*, Vilnius: Aidai, 2003.

- PETRAUSKAS RIMVYDAS, „Tolima bičiulystė: asmeniniai Vokiečių ordino pareigūnų ir Lietuvos valdovų santykiai“, in: *Kryžiaus karų epocha Baltijos regiono tautų istorinėje sąmonėje*, sudarė Rita Regina Trimonienė, Robertas Jurgaitis, Šiauliai: Saulės delta, 2007, p. 206–222.
- PROBST CHRISTIAN ANDREAS GÜNTER, *Der Deutsche Orden und sein Medizinalwesen in Preussen. Hospital, Formarie und Arzt bis 1525*, serija *Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens*, t. 29, Bad Godesburg: Verlag Wissenschaftliches Archiv, 1969.
- PROCHASKA ANTONI, *Dzieje Witolda w. księcia Litwy*, Wilno: Nakład i druk Ks. A. Rutkowskiego, 1914.
- PROCHASKA ANTONI, *Ostatnie lata Witolda. Studium z dziejów intrygi dyplomatycznej*, Warszawa: Nakł. Gebethnera i Wolfa, 1882.
- RADOCH MAREK, „Księga podskarbiego Malborskiego jako źródło do poznania kontaktów Polski z Zakonem krzyżackim w latach 1399–1409“, in: *Tekst źródła. Krytyka, interpretacja*, red. Barbara Trelińska, Warszawa: Wydawnictwo Dig, 2005, p. 287–318.
- RADOCH MAREK, „Wydatki wielkich mistrzów krzyżackich na placówki szpitalne w Prusach w latach 1399–1409 (w świetle księgi podskarbiego malborskiego)“, in: *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, 2007, Nr. 1 (255), Olsztyn: OBN, p. 3–18.
- RÖSENER WERNER, „Fehdebrief und Fehdewesen. Formen der Kommunikation beim Adel im späteren Mittelalter“, in: *Kommunikationspraxis und Korrespondenzwesen im Mittelalter und in der Renaissance*, hrsg. Heinz-Dieter Heimann, in Verbindung mit Ivan Hlaváček, Paderborn–München–Wien–Zürich: Verlag Ferdinand Schöningh, Paderborn, 1998, p. 91–101.
- Schlesisch-böhmische Briefmuster aus der Wende des vierzehnten Jahrhundert, Vom Mittelalter zur Reformation*, t. 5, unter Mitw. GUSTAV BEBERMEYERS hrsg., erl. u. mit einl. Untersuchungen begleitet von KONRAD BURDACH, Berlin: Weidmann, 1926.
- SZWEDA ADAM, „Listy Władysława Jagiełły do wielkich mistrzów krzyżackich w latach 1386–1436“, in: *Tekst źródła. Krytyka, interpretacja*, red. Barbara Trelińska, Warszawa: Wydawnictwo Dig, 2005, p. 253–272.
- ŚWIEŻAWSKI ALEKSANDER, „Bartłomiej z Boreszewa lekarz wielkich mistrzów krzyżackich“, in: *Archiwum Historii Medycyny*, Nr. 24, s. 4, Warszawa: Państw. Zakł. Wydaw. Lekarskich, 1964, p. 370–373.
- TĘGOWSKI JAN, „Kilka uzupełnień do itinerarium króla Władysława Jagiełły“, in: *Studia Źródłoznawcze*, t. 41, Warszawa: DiG, 2003, p. 77–85.
- VOIGT JOHANNES, *Geschichte Preussens von den ältesten Zeiten bis zum Untergange der Herrschaft des Deutschen Ordens*, t. 7: *Die Zeit vom Hochmeister Ulrich von Jungingen 1407 bis zum Tode des Homeisters Paul von Rußdorf 1441*, Königsberg: Im Verlage der Gebrüder Vorntträger, 1836.
- WENZEL HORST, *Hören und Sehen, Schrift und Bild: Kultur und Gedächtnis im Mittelalter*, München: Beck, 1995.

The Theme of Health in the Letters of Vytautas the Great and his Contemporaries

Summary

The paper discusses the health-related information found in the letters of the Grand Duke of Lithuania Vytautas the Great, his addressees and addressers. It covers the following issues: whose (from the point of view of an individual's rank) health was mentioned in letters and why, what information was supplied and in what form (for instance, how diseases or their symptoms were described), and whether the letters contained information directly related to the treatment of health problems. The information found in the letters is supplemented with data from the expenses book of the treasurer of the Teutonic Order and with narratives from chronicles.

In addition to the prevailing political realities, Vytautas the Great, his addressees and addressers wrote about their own health (a disease, recuperation, and the like) and that of the people closest to them in their letters and took interest in the state of health of other heads of states or top officials. It was only seldom that a whole letter would deal with health matters: more often than not, such information would be inserted in multi-themed letters. By its nature, the information related to health matters found in the correspondence can be broken down into purely business information, business-personal information, and purely personal information.

The symptoms of health conditions mentioned in the letters of Vytautas and his correspondents render the task of identifying the diseases almost impossible. They referred to obvious symptoms characteristic of a number of diseases (for example, internal fever, inability to eat, weakness in the legs) or mentioned general poor health. The symptoms of recuperation were mentioned extremely seldom. Some information on diseases suffered was found in the requests of Vytautas and Jogaila asking the Grand Master to send a doctor of one specialization or another, and in the entries pertaining to doctors' visits in the book of expenses of the treasurer of the Teutonic Order. However, even in these instances it does not become clear what diseases those doctors treated.

Three groups of health disorders can be distinguished on the basis of the analysed sources: those of eyes, legs, and internal organs. It was impossible to identify the conditions of eyes and legs. Hypothetically, disorders of legs are linked to two factors: various injuries and internal diseases. Presumably, leg disorders related to internal diseases were either disorders related to legs only,

or the symptoms or consequences of internal diseases. It was impossible to find out in greater detail what internal diseases were suffered. Only the disease of the Grand Master Konrod von Jungingen was identified. The following symptoms mentioned in the letters are related to internal diseases: internal fever, an inability to eat, weakness in the legs, a prolonged sick condition, or a prolonged unstable health condition.

Doctors of three specializations are mentioned in the correspondence and in the book of expenses of the treasurer of the Teutonic Order: an eye doctor (*ogenarzt*), a wound doctor (*wundarzt*), and a doctor of internal diseases (*leiparczt*). In the book of expenses of the Order's treasurer, *arzt* referred to the individuals identified with the doctors of internal diseases. Vytautas and his correspondents knew about famous doctors and asked for them to be sent over when a need arose. There is hardly any mention of the methods of treatment in the analysed sources. However, the book of expenses of the Order's treasurer contains a fair amount of data on money spent on medicines.

Nothing is said in the letters of Vytautas and his correspondents about doctors' remuneration. The entries in the book of expenses of the Order's treasurer show that a doctor was paid an annual salary and remunerated for the treatment of one or another individual. It is difficult to say, however, what factors determined the size of remuneration: the time of treatment, the patient's condition, or other reasons.